

SOCIĀLĀ EKONOMIKA EIROPAS SAVIENĪBĀ

Starptautiskā sabiedriskās, sociālās un kooperatīvās ekonomikas pētniecības un informācijas centra (CIRIEC) pēc Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas pasūtījuma sagatavotā ziņojuma kopsavilkums

SATURS

1. Priekšvārds. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas (EESK) Dažādu interešu grupas priekšsēdētājs *Luca Jahier* un EESK izveidotās interešu grupas "Sociālā ekonomika" oficiālais pārstāvis *Miguel Ángel Cabra de Luna*.

2. 1. nodaļa: Ievads un mērķi

3. 2. nodaļa: Sociālās ekonomikas jēdziena vēsturiskā evolūcija

4. 3. nodaļa: Dalībnieki un grupas, uz kurām attiecas sociālās ekonomikas jēdziens

5. 4. nodaļa: Galvenās teorētiskās koncepcijas, kas attiecas uz sociālo ekonomiku

6. 5. nodaļa: Eiropas Savienības dalībvalstīs, pievienošanās valstīs un kandidātvalstīs lietoto svarīgāko definīciju, kas saistītas ar sociālās ekonomikas jēdzienu, salīdzinoša analīze

7. 6. nodaļa: Eiropas Savienības un pievienošanās valstu/kandidātvalstu sociālā ekonomika skaitļos

8. 7. nodaļa: Tiesiskais regulējums, kas nosaka sociālās ekonomikas dalībnieku darbību Eiropas Savienības valstīs un pievienošanās valstīs/kandidātvalstīs, un pašlaik īstenotā valsts politika, uzsverot nesen pieņemtos jaunus valsts tiesību aktus sociālās ekonomikas jomā

9. 8. nodaļa: Sociālā ekonomika Eiropā globālās krīzes apstākļos

10. 9. nodaļa: Eiropas Savienības politika un sociālā ekonomika saistībā ar stratēģiju "Eiropa 2020": fakti un ietekme

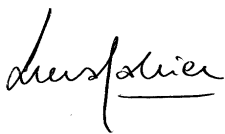
11. 10. nodaļa: Uzdevumi un secinājumi

PRIEKŠVārds — Luca Jahier

Kā Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas (EESK) Dažādu interešu grupas priekšsēdētājs es ļoti atzinīgi vērtēju šo EESK pasūtīto un CIRIEC veikto pētījumu par sociālo ekonomiku Eiropas Savienībā. Kopš 2008. gada, kad tika publicēts iepriekšējais pētījums par šo tēmu, Eiropas Savienībā daudz kas ir mainījies, un bija vēlreiz jānovērtē šā sektora darbības joma un ietekme ES dalībvalstīs un pievienošanās valstīs/kandidātvalstīs (attiecīgi Horvātijā un Islandē). Turklāt 2012. gads ir ANO Starptautiskais kooperatīvu gads, kas visam sociālās ekonomikas sektoram paver iespēju norādīt uz tā ieguldījumu sabiedrībā un ekonomikā.

Bez šaubām, sociālā ekonomika ir sektors, kas būtiski sekmē darbavietu radīšanu, ilgtspējīgu izaugsmi un ienākumu un bagātības taisnīgāku sadali. Šis sektors spēj apvienot rentabilitāti, sociālo integrāciju un demokrātiskas pārvaldes sistēmas, darbojoties līdzās valsts un privātajam sektoram, lai pielāgotu pakalpojumus sabiedrības vajadzībām. Būtiski ir tas, ka šis sektors ekonomikas krīzi pārvarēja daudz vieglāk nekā citi sektori, un to arvien vairāk atzīst Eiropas līmenī.

Tomēr vēl daudz pūļu ir jāvelta, lai uzlabotu izpratni, palielinātu informētību un veidotu sabiedrības uzticību šim sektoram. Vispirms ir jāgūst pilnīgs priekšstats par sociālās ekonomikas darbības jomu un mērogu Eiropas Savienībā, un tāpēc ir atkal jāanalizē fakti un skaitļi. Ņemot vērā šo informāciju, ir jācenšas panākt šā daudzveidīgā sektora vienotību un jaunu identitāti. Šā sektora tēls ir jāuzlabo, norādot uz tā ekonomisko un sociālo potenciālu, kas veicina pašreizējās ekonomikas un sociālās krīzes pārvarēšanu un nodrošina pozitīvas izmaiņas. Es rosinu visas attiecīgās ieinteresētās personas sadarboties, lai sasniegtu šo mērķi!

Luca Jahier

Dažādu interešu grupas priekšsēdētājs
Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

PRIEKŠVĀRDS — Miguel Ángel Cabra de Luna

Mēs esam gandarīti, ka pēc četriem gadiem varam publicēt pārskatītu EESK pētījumu “Sociālā ekonomika Eiropas Savienībā”. Arī šā pētījuma mērķis ir sniegt kvantitatīvu un kvalitatīvu pārskatu par šo sektoru Eiropas Savienībā. Šoreiz pētījumā papildus 27 dalībvalstīm ir iekļautas arī pievienošanās valstis/kandidātvalstis (attiecīgi Horvātija un Islande).

Tādējādi EESK uzsver, ka tā atbalstīs sociālās ekonomikas ieguldījuma novērtēšanu un tās attīstības veicināšanu, jo tas ir sektors, kas ir ne tikai svarīgs pilārs nodarbinātības un sociālās kohēzijas jomā visā Eiropā, bet arī priekšnoteikums stratēģijas “Eiropa 2020” mērķu sasniegšanai.

Šis pētījums liecina, ka dažādiem sociālās ekonomikas uzņēmumiem (tostarp sociālajiem uzņēmumiem) ir būtiska loma, dažādos veidos paaugstinot Eiropas ekonomikas konkurētspēju un efektivitāti, piemēram, sadrumstalotos un neizmantotos resursus izmantojot saimnieciskās darbības veicināšanai, mobilizējot līdzekļus vietējā līmenī, stiprinot uzņēmējdarbības kultūru, mazinot sastingumu tirgū, uzlabojot tirgu elastību, veicinot rūpnīcu izvietojumu dažādās vietās un veicot citus pasākumus. Turklāt pašreizējos ekonomikas krīzes apstākļos varam pārliecināties, ka sociālās ekonomikas uzņēmumos ir vieglāk saglabāt darbavietas un sarežģītā ekonomiskā situācijā izvairīties no darbinieku atlaišanas.

Pēdējos dažos gados panākts būtisks progress šā sektorā politikas un juridiskās atzīšanas jomā ES līmenī (Vienotā tirgus akts, Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva, Eiropas nodibinājuma statūti, Eiropas sociālās uzņēmējdarbības fondi un citi tiesību akti) un vietējā līmenī (piemēram, nesen Spānijā pieņemtais likums par sociālo ekonomiku). Cerams, ka šis pētījums būs papildu stimuls sociālās ekonomikas atzīšanas jomā.

Miguel Ángel Cabra de Luna

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas izveidotās
Interesu grupas “Sociālā ekonomika” oficiālais pārstāvis

1. NODAĻA

IEVADS UN MĒRĶI

- 1.1. Ievads un mērķi
 - 1.2. Metodes
 - 1.3. Ziņojuma struktūra un kopsavilkums
-

1.1 Ievads un mērķi

Šā ziņojuma vispārējais mērķis ir atjaunināt Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas 2008. gadā publicēto pētījumu “Sociālā ekonomika Eiropas Savienībā”, paplašinot tā darbības jomu un papildus visām pašreizējām 27 dalībvalstīm iekļaujot arī pievienošanās valstis/kandidātvalstis (attiecīgi Horvātiju un Islandi). Pētījumā arī analizētas definīcijas, pašreizējais stāvoklis, ieguldījums, juridiskie instrumenti, valstu politika sociālās ekonomikas (SE) jomā un ekonomikas krīzes ietekme.

Tāpēc ziņojumā ir izmantoti trīs starpposma mērķi vai instrumenti, kas līdz šim nav pietiekami precīzi definēti. Pirmais starpposma mērķis ir izstrādāt skaidru un precīzu jēdziena “sociālā ekonomika” un dažādo sociālās ekonomikas uzņēmumu un organizāciju definīciju.

Otrais starpposma mērķis ir noteikt dažādus dalībniekus, kuri neatkarīgi no juridiskās formas pārstāv SE katrā ES dalībvalstī atbilstoši šajā ziņojumā minētajai definīcijai, un salīdzināt definīcijas, ko attiecībā uz jēdzienu “sociālā ekonomika” izmanto dažādās valstīs.

Trešais starpposma mērķis ir sniegt makroekonomiskos datus par sociālo ekonomiku 27 dalībvalstīs un divās kandidātvalstīs, novērtēt jaunākos valstu tiesību aktus, kas attiecas uz SE, veikt salīdzinošu analīzi par pašlaik valstu līmenī lietotajiem jēdzieniem un valdošo izpratni par SE un arī analizēt, kā sociālā ekonomika var palīdzēt un palīdzēs īstenot stratēģiju “Eiropa 2020”.

1.2 Metodes

Sadarbībā ar ekspertu grupu (*D. Demoustier* (Francija), *R. Spear* (Apvienotā Karaliste), *Alberto Zevi* (Itālija), *Chiara Carini* (Itālija) un *Magdalena Huncova* (Čehijas Republika)) šo ziņojumu sagatavoja CIRIEC pārstāvji *Rafael Chaves* un *José Luis Monzón*, kas ar direktoriem pārrunāja darba grafiku kopumā, metodoloģiju un nobeiguma ziņojuma projektu.

Tā kā šis ir atjaunināts pētījums, lielākā daļa informācijas sakrīt ar iepriekšējo — 2008. gada ziņojumu “Sociālā ekonomika Eiropas Savienībā”. Saistībā ar metodoloģiju ziņojuma pirmajā daļā SE vispārējās definīcijas pamatā ir Eiropas Komisijas “Rokasgrāmatā par sociālās ekonomikas uzņēmumu (kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību) satelītkontiem” minētā SE uzņēmējdarbības vai tirgus sektora definīcija, par kuru ir panākta plaša politiskā un zinātniskā vienprātība.

Saistībā ar ziņojuma otro mērķi 2012. gada februārī, martā un aprīlī tika veikts vērienīgs pētījums, kura ietvaros 27 dalībvalstīm, pievienošanās valstīm un kandidātvalstīm tika nosūtīta anketa. Anketu nosūtīja atzītiem lietpratējiem, kuriem ir plašas zināšanas par sociālās ekonomikas jēdzienu un patieso stāvokli šajā jomā attiecīgajā valstī. Šie eksperti ir universitāšu pētnieki, profesionāļi, kas strādā federācijās un SE struktūrās, un augsta ranga valsts civildienesta ierēdņi, kuru amata pienākumi ir saistīti ar SE. Rezultāti bija ļoti apmierinoši: 26 valstis iesniedza 52 aizpildītas anketas.

Dažādas Eiropas organizācijas, piemēram, *Cooperatives Europe*, *COGECA* un *ICMIF* palīdzēja iegūt trūkstošos datus.

1.1. tabula. Saņemtās anketas

	Anketu skaits
Austrija	1
Beļģija	3
Bulgārija	2
Kipra	0
Čehijas Republika	3
Dānija	1
Igaunija	0
Somija	1
Francija	2
Vācija	4
Grieķija	2
Ungārija	4
Īrija	2
Itālija	2
Latvija	1
Lietuva	1
Luksemburga	0
Malta	1
Nīderlande	1
Polija	3
Portugāle	1
Rumānija	2
Slovākija	3
Slovēnija	2
Spānija	3
Zviedrija	1
Apvienotā Karaliste	2
Pievienotās valstis un kandidātvalstis	
Horvātija	3
Islande	1

Trešais starpposma mērķis — apzināt valstu īstenotos pasākumus, novērtēt jaunākos valstu tiesību aktus sociālās ekonomikas jomā, analizēt ekonomikas krīzes ietekmi uz sociālo ekonomiku un izpētīt, kā sociālā ekonomika var palīdzēt un palīdzēs īstenot stratēģiju “Eiropa 2020”, — tika sasniegts ar ekspertu grupas un nozares ekspertu palīdzību, izmantojot anketās sniegto informāciju un veicot pārrunas ar ekspertu grupu un *CIRIEC* Zinātnisko komiteju sociālās ekonomikas jautājumos.

1.3 Ziņojuma struktūra un kopsavilkums

Ziņojuma struktūra ir šāda:

1. nodaļā ir iekļauts ziņojuma ievads un norādīts ziņojuma mērķis, 2. nodaļā ir aprakstīta jēdziena “sociālā ekonomika” vēsturiskā evolūcija, apkopojot jaunāko informāciju par šā jēdziena ievērošanu nacionālo kontu sistēmās.

3. nodaļas sākumā ir sniegta jēdziena “sociālā ekonomika” definīcija, kas atbilst nacionālo kontu sistēmām, un, pamatojoties uz šo definīciju, ir norādīts, kādas ir lielākās SE dalībnieku grupas.

4. nodaļā ir apkopotas galvenās teorētiskās koncepcijas, kas attiecas uz jēdzienu “sociālā ekonomika”, norādot uz to līdzībām un atšķirībām.

5. un 6. nodaļā ir raksturots pašreizējais sociālās ekonomikas stāvoklis Eiropas Savienībā, veikta salīdzinoša analīze par attieksmi pret sociālo ekonomiku katrā valstī, minēti makroekonomiskie dati par sociālo ekonomiku 27 dalībvalstīs un pievienošanās valstīs/kandidātvalstīs.

7., 8. un 9. nodaļā ir sniegts pārskats par jaunākajiem valstu tiesību aktiem sociālās ekonomikas jomā, valstu izstrādātiem pasākumiem sociālās ekonomikas jomā un ekonomikas krīzes un sociālās ekonomikas ietekmi uz stratēģijas “Eiropa 2020” īstenošanu.

Visbeidzot, 10. nodaļā ir analizēti veicamie uzdevumi un attīstības tendences un iekļauti secinājumi. Pētījuma beigās ir sniegts bibliogrāfisko avotu saraksts.

2. NODAĻA SOCIĀLĀS EKONOMIKAS JĒDZIENA VĒSTURISKĀ EVOLŪCIJA

- 2.1. Sabiedriskās apvienības un kooperatīvi sociālās ekonomikas vēsturiskajā pirmsākumā
- 2.2. Sociālās ekonomikas mūsdienu spektrs un darbības joma
- 2.3. Sociālās ekonomikas mūsdienu identitāte un institucionālā atzišana

2.1. Sabiedriskās apvienības un kooperatīvi sociālās ekonomikas vēsturiskajā pirmsākumā

Sociālā ekonomika (SE) kā darbības joma ir vēsturiski saistīta ar sabiedriskajām apvienībām un kooperatīviem, kas ir tās nozīmīgākie dalībnieki. Sabiedrisko apvienību vērtību un darbības principu sistēma, kas atspoguļojas vēsturiskajā kooperatīvu kustībā, veido pamatu SE mūsdienu koncepcijai, kura ir strukturēta ap trīs lielām organizāciju grupām: kooperatīviem, savstarpējām sabiedrībām, apvienībām un fondiem. Patiesībā šo lielo organizāciju grupu vēsturiskā izcelsme bija viena impulsa savstarpēji saistīti aspekti, proti, neaizsargātākās sociālās grupas, *veidojot savstarpējā atbalsta organizācijas*, reaģēja uz jaunajiem dzīves apstākļiem, ko radīja industriālā kapitālisma attīstība 18. un 19. gadsimtā. Kooperatīvi, savstarpējās palīdzības sabiedrības un pretošanās biedrības pārstāvēja trīs virzienus, kuros izpaudās šī vēlme apvienoties.

Comment [iber1]: Ķermeņa daļas nevajadzētu tulkot burtiski!

Labdarības (labdarības fondi, brālības un slimnīcas) un savstarpējās palīdzības sabiedrību skaits viduslaikos ievērojami palielinājās, taču sabiedrisko apvienību, kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību attīstību ļoti būtiski sekmēja strādnieku īstenotās iniciatīvas 19. gadsimtā. Piemēram, Lielbritānijā 18. gadsimta deviņdesmitajos gados vairākkārt palielinājās *Friendly Societies* (savstarpējas apdrošināšanas sabiedrību) skaits. Visā Eiropā tika nodibinātas daudzas savstarpējā atbalsta sabiedrības un savstarpējās palīdzības sabiedrības. 19. gadsimta otrajā pusē Latīņamerikas valstīs, piemēram, Urugvajā un Argentīnā, savstarpējo sabiedrību skaits ievērojami palielinājās.

Pirmie mēģinājumi izveidot kooperatīvus 18. gadsimta beigās un 19. gadsimta sākumā bija vērojami Lielbritānijā, kur rūpniecībā nodarbinātie strādnieki spontāni reaģēja uz grūtajiem dzīves apstākļiem. Tomēr sociālistiskie uzskati, kurus izplatīja *Robert Owen* un *Ricardian* virziena antikapitalisti, piemēram, *William Thompson*, *George Mudie*, *William King*, *Thomas Hodgskin*, *John Gray* un *John Francis Bray* drīz vien būtiski ietekmēja kooperatīvu kustību, un no 1824. līdz 1835. gadam izveidojās cieša saikne starp kooperatīvajām sabiedrībām un arodbiedrībām, kuras abas bija vienas un tās pašas strādnieku kustības izpausmes un kurām bija kopīgs mērķis — strādnieku šķiras emancipācija. No 1831. līdz 1835. gadam Lielbritānijā notika astoņi *kooperatīvu kongresi*, un tie koordinēja gan kooperatīvu, gan arodbiedrību darbību. Vienā no šiem kongresiem tika nodibināta apvienība *Grand National Consolidated Trades Union*, kurā apvienojās visas Lielbritānijas arodbiedrības.

William King tieši un apņēmīgi iesaistījās kooperatīvu kustības attīstībā Lielbritānijā un ietekmēja labi zināmo kooperatīvu, ko 1844. gadā Rošdeilā (Anglijā) dibināja 28 strādnieki — seši no viņiem bija *R. Owen* sekotāji (*Monzón*, 2003. gads). Slavenos kooperatīvu principus, kas regulēja Rošdeilas celmlaužu darbu, pieņēma visi kooperatīvi, kuri 1895. gadā Londonā izveidoja Starptautisko kooperatīvu aliansi (*ICA*), un tie deva būtisku ieguldījumu sociālās ekonomikas mūsdienu jēdziena attīstībā.

ICA kongresā, kas 1995. gadā notika Mančestrā, nolēma, ka saskaņā ar šiem principiem kooperatīvi ir demokrātiskas organizācijas, kurās lēmumus pieņem *kooperatīva biedru* vairākums, un tādējādi investori un kapitālisti, ja tie ir iesaistīti, nedrīkst veidot vairākumu un saņemt pārpalikumus proporcionāli ieguldītajam kapitālam. Citi aspekti, ar ko kooperatīvi atšķiras no citiem uzņēmumiem, ir

vienlīdzīgas balsstiesības, ierobežota atlīdzība par to kapitāla daļu, kura kooperatīva biedriem, kas ir arī izmantotāji, ir jāiegādājas, un bieži vien tādu nedalāmu rezervju izveide, kuras nedrīkst sadalīt pat organizācijas likvidēšanas gadījumā.

Sākot ar notikumiem Rošdeilā, kooperatīvi piesaistīja dažādu viedokļu aizstāvjus. Patiešām, ideoloģisko robežu saplūšana un analītiskais plurālisms ir raksturīgi literatūrai, kurā ir aprakstīta šī kustība. Utopiskie sociālisti, *Ricardian* sociālisti, sociālie kristieši (katoļi un luterāņi) un sociālie liberāļi, kā arī ievērojamie klasiskie un neoklasiskie ekonomisti un marksisti plaši analizēja šo neortodoksālo uzņēmumu veidu.

Sociālās ekonomikas jēdziens, visticamāk, literatūrā par ekonomiku pirmo reizi tika minēts 1830. gadā. Šajā gadā Francijas liberālais ekonomists *Charles Dunoyer* izdeva grāmatu "Traktāts par sociālo ekonomiku", kurā viņš aizstāvēja ideju par morālas pieejas īstenošanu ekonomikā. No 1820. līdz 1860. gadam Francijā izplatījās heterogēni uzskati, un to atbalstītājus dēvēja par *sociālajiem ekonomistiem*. Viņi lielākoties iespaidojās no *T.R. Malthus* un *S. de Sismondi* pētījumiem par tirgus nepilnībām, kas var radīt nelīdzsvarotību, un ekonomikas galveno aspektu, kurš, pēc *S. de Sismondi* domām, ir *cilvēki*, nevis *bagātība*. Tomēr lielākā daļa sociālo ekonomistu bija liberāli ekonomisti, kas parasti atbalstīja neiejaukšanās principu un struktūras, tostarp kapitālistu uzņēmumus un tirgus, kurus plaukstošajam kapitālismam bija jākonsolidē.

Tāpēc sociālās ekonomikas pārstāvji tajā laikā necentās izstrādāt un popularizēt nekādas alternatīvas vai papildu pieejas kapitālismam. Taču šie ekonomisti izstrādāja teorētisku pieeju sabiedrībai un definēja jēdzienu "sociāls", uzskatot, ka morāli var savienot ar ekonomiku, ja izdodas panākt, ka cilvēks rīkojas morāli, kā, piemēram, modelī, ko izstrādāja *F. Le Play* (*Azam*, 2003. gads), kurš uzskatīja, ka ekonomistiem nebūtu jāveicina labklājība vai bagātība, bet sociālais miers (*B. de Carbon*, 1972. gads).

19. gadsimta otrajā pusē sociālajā ekonomikā sākās jauna virzība, kuras aizsācēji bija divi ievērojami ekonomisti — *John Stuart Mill* un *Leon Walras*.

J.S. Mill daudz uzmanības veltīja strādnieku uzņēmējdarbības biedrību — kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību — veidošanai. Savā nozīmīgākajā darbā "Politiskās ekonomikas principi" viņš sīki analizēja darba ņēmēju izveidoto kooperatīvu priekšrocības un trūkumus un aicināja veidot vairāk šādu uzņēmumu, jo tie sniedz ekonomisku un morālu labumu.

Leon Walras, tāpat kā *J.S. Mill*, uzskatīja, ka kooperatīvi var palīdzēt atrisināt sociālos konfliktus, jo kooperatīviem esot ievērojama ekonomiska nozīme — nevis darīt galu kapitālam, bet samazināt kapitālisma ietekmi pasaulē, — un ne mazāk svarīga morāla nozīme, proti, demokratizēt ražošanas procesu (*Monzón*, 1989. gads).

L. Walras pētījums "*Études d'Économie Sociale: théorie de la répartition de la richesse sociale*", ko 1896. gadā izdeva Lozannā, iezīmēja būtisku novirzīšanos no sākotnējās un *F. Le Play* modelī atspoguļotās izpratnes par sociālo ekonomiku. *L. Walras* panāca to, ka sociālā ekonomika kļuva par ekonomikas zinātnes sastāvdaļu un saimnieciskās darbības jomu, ko veiksmīgi veic pašreizējie kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības un apvienības. 19. gadsimta beigās radās galvenās mūsdienu sociālās ekonomikas iezīmes, kuru pamatā bija demokrātisko apvienību, savstarpējo sabiedrību un kooperatīvu vērtības.

2.2. Sociālās ekonomikas mūsdienu spektrs un darbības joma

Lai gan 20. gadsimta sākumā SE Eiropā bija samērā populāra, Rietumeiropas izaugsmes modelis no 1945. līdz 1975. gadam galvenokārt bija saistīts ar tradicionālo privātā kapitālisma sektoru un valsts sektoru. Šis modelis bija labklājības valsts pamatā, un tā centās novērst zināmās tirgus nepilnības un īstenot virkni pasākumu, ar kuriem minētos trūkumus ļoti efektīvi novērsa, piemēram, tā pārdalīja ienākumus, piešķīra resursus un īstenoja anticiklisku politiku. Visu šo darbību pamatā bija keinesiāniskais modelis, saskaņā ar kuru nozīmīgākie sociālās jomas un ekonomikas dalībnieki ir darba ņēmēju apvienības, arodbiedrības un valsts.

Comment [iber2]: Pārāk burtisks tulkojums? Ko nozīmē "ievieš paketi"??? Un kas ir "politikas pakete"???

Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs, kurās valdīja padomju sistēma un darbojās centralizēta plānveida ekonomika, valsts bija vienīgā ekonomikas dalībiece un SE dalībnieki nevarēja darboties. Dažās Padomju bloka valstīs bija daudz kooperatīvu, lai gan daži kooperatīvu tradicionālie principi, piemēram, brīvprātīga un atvērta dalība un demokrātiska pārvalde, pilnībā tika ignorēti. Pēdējos divos gadsimtos Čehijas ekonomisti bija izstrādājuši sociālās ekonomikas principus, kas nebija vērsti tikai uz rentabilitāti. Pirmajā Čehoslovākijas Republikas pastāvēšanas periodā daudzas bezpeļņas organizācijas ievēroja šo tradīciju, kas aizsākās 19. gadsimtā.

Jaukto ekonomikas sistēmu konsolidācija nekavēja daudzu uzņēmumu un organizāciju — kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību un apvienību — attīstību, un šie uzņēmumi un organizācijas palīdzēja atrisināt arī tādus sociāli svarīgus vispārējas nozīmes jautājumus kā cikliskais bezdarbs, ģeogrāfiskā nelīdzsvarotība lauku reģionos un mazumtirdzniecības organizāciju un patērētāju spēku samēra maiņa. Tomēr šajā periodā SE praktiski vairs nebija ievērojams spēks, kas cenšas veicināt ekonomikas izaugsmes savienošanu ar sociālo labklājību, un to galvenokārt darīja valsts. Pēc labklājības un jaukto ekonomikas sistēmu krīzes 20. gadsimta beigās Eiropas valstīs atjaunojās interese par tradicionālām SE organizācijām — gan par uzņēmējdarbību kā alternatīvu kapitālismam un valsts sektoram, piemēram, par kooperatīviem un savstarpējām sabiedrībām, gan par ārpus tirgus organizācijām (galvenokārt apvienībām un fondiem). Šo interesi radīja tas, ka tirgus ekonomikā bija grūti rast pieņemamu risinājumu tādām būtiskām problēmām kā masveida ilgtermiņa bezdarbs, sociālā atstumtība un zems labklājības līmenis lauku reģionos un mazāk labvēlīgos pilsētu rajonos, kā arī problēmām veselības, izglītības, pensionāru dzīves kvalitātes, ilgtspējīgas izaugsmes un citās jomās. Tās ir sociālās vajadzības, kuras pietiekami vai atbilstoši nenodrošina nedz privātā kapitāla sektora dalībnieki, nedz valsts sektors un kuras nevar nodrošināt vienkārši, piemēram, ar tirgus pašregulāciju vai tradicionālu makroekonomikas politiku.

Comment [iber3]: Iesaku vienmēr apsvērt, vai "attiecībā uz" ir pareizais risinājums. Teikumu var saprast tā, ka jautājumi attiecas uz bezdarbu utt.

Lai gan pēdējās desmitgadēs dažās Eiropas valstīs lielākie kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības ir pārveidotas par cita veida uzņēmumiem, kopumā SE uzņēmējdarbības sektorā (kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības) ir notikusi ievērojama izaugsme, kā minēts Eiropas Komisijas "Rokasgrāmatā par sociālās ekonomikas uzņēmumu satelītkontiem".

Nozīmīgos pētījumos norādīts uz Eiropas SE ievērojamo izaugsmi kopumā. Vienā no svarīgākajiem pētījumiem, ko CIRIEC veica Eiropas Komisijas uzdevumā izmēģinājuma projekta "Trešā sistēma un nodarbinātība" ietvaros, ir uzsvērtā kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību un apvienību pieaugošā nozīme, lai nodrošinātu un saglabātu nodarbinātību un novērstu nopietnu ekonomisko un sociālo nelīdzsvarotību.

Pēc Padomju bloka sabrukuma daudzus kooperatīvus Austrumeiropā un Centrāleiropā likvidēja (turklāt tiem bija slikta reputācija). Tomēr pēdējā laikā arvien vairāk izpaužas iedzīvotāju iniciatīva īstenot SE projektus, un to atspoguļo iesniegtie priekšlikumi tiesību aktiem, lai palīdzētu organizācijām, kas darbojas šajā sektorā.

levērojami ir pieaudzis to SE organizāciju skaits, kuras ražo tā dēvētās *sociālās vai īpašām vajadzībām paredzētās preces*, nodrošina darbu un veicina sociālo integrāciju, kā arī sniedz sociālos un sabiedriskos aprūpes pakalpojumus. Šajā jomā apvienību un kooperatīvu pārstāvjiem ir izdevies vienoties un sadarboties daudzos projektos un pasākumos; par to liecina, piemēram, *sociālie uzņēmumi*, no kuriem daudzi ir kooperatīvi, kas jau ir juridiski atzīti vairākās Eiropas valstīs, tostarp Itālijā, Portugālē, Francijā, Beļģijā, Spānijā, Polijā, Somijā un Apvienotajā Karalistē. Tie ir aprakstīti šā ziņojuma 3.2. punktā.

2009. gadā ES-27 saimniecisko darbību veica vairāk nekā 207 000 kooperatīvu. Tie stabili darbojas visās saimnieciskās darbības jomās, īpaši lauksaimniecības, finanšu starpniecības, mazumtirdzniecības un mājokļu jomā, un kā darba ņēmēju kooperatīvi rūpniecības, būvniecības un pakalpojumu nozarē. Šie kooperatīvi tieši nodrošina darbu 4,7 miljoniem cilvēku, un tajos ir 108 miljoni biedru.

Veselības un sociālās labklājības savstarpējās sabiedrības sniedz palīdzību un atbalstu vairāk nekā 120 miljoniem cilvēku. Savstarpējās apdrošināšanas sabiedrību tirgus īpatsvars ir 24 %.

2010. gadā ES-27 šādas apvienības nodrošināja darbu 8,6 miljoniem cilvēku, un tās veidoja vairāk nekā 4 % no IKP, un 50 % šādu apvienību biedri bija ES iedzīvotāji.

Tādējādi pēdējās desmitgadēs SE ir ne tikai apliecinājusi savu kvantitatīvo nozīmi, sniedzot efektīvu ieguldījumu jaunu sociālo problēmu risināšanā, bet arī nostiprinājusi savas pozīcijas kā stabilas un ilgtspējīgas ekonomiskās attīstības instruments, veicinot ienākumu un bagātības taisnīgāku sadali, pakalpojumus pielāgojot vajadzībām, palielinot saimnieciskās darbības vērtību sociālo vajadzību nodrošināšanā, novēršot neatbilstības darba tirgū un padziļinot un nostiprinot ekonomikas demokrātiskumu.

2.3. Sociālās ekonomikas mūsdienu identitāte un institucionālā atzīšana

Tāda SE, kādu to pazīst šodien, izveidojās Francijā pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados, kad kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību un apvienību pārstāvju organizācijas izveidoja Nacionālo savstarpējo sabiedrību, kooperatīvu un apvienību sadarbības komiteju (*CNLAMCA*). No Otrā pasaules kara beigām līdz 1977. gadam sociālās ekonomikas jēdzienu ikdienā nelietoja pat šīs saimnieciskās darbības nozarē. Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 1977. un 1979. gadā organizēja Eiropas kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību un apvienību konferences. *CNLAMCA* 10. gadadienā, 1980. gada jūnijā, tā publicēja *Charte de l'économie sociale* jeb Sociālās ekonomikas hartu. Saskaņā ar to SE ir tādu organizāciju kopums, kurš nepārstāv valsts sektoru, kurš darbojas demokrātiski un kura biedriem ir vienlīdzīgas tiesības un pienākumi, un SE ir raksturīgas speciālas īpašumtiesības un īpaša peļņas sadale; pārpalikumu izmanto organizācijas paplašināšanai un tās biedriem un sabiedrībai sniegto pakalpojumu kvalitātes uzlabošanai.

Šie noteicošie elementi ir plaši aprakstīti literatūrā par ekonomiku, un tie raksturo SE kā sfēru, kurā galvenokārt darbojas trīs veidu uzņēmumi — kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības un apvienības un — samērā nesen — arī fondi. Beļģijā Valonijas Sociālās ekonomikas padomes (*CWES*) 1990. gada ziņojumā teikts, ka SE sektors ir ekonomikas nozare, kurā darbojas privātas organizācijas, kam raksturīgas četras pazīmes: a) to mērķis ir kalpot to biedriem vai sabiedrībai, nevis gūt peļņu; b) autonoma pārvaldība; c) demokrātisks lēmumu pieņemšanas process; un d) tas, ka ienākumu sadales procesā svarīgāki ir cilvēki un darbaspēks, nevis kapitāls.

- Visjaunākā SE konceptuālā definīcija ir tā, ko šīs nozares organizācijas minējušas Hartā par sociālās ekonomikas principiem, kuru atbalstīja *CEP-CMAF* (Eiropas Kooperatīvu, savstarpējo

sabiedrību, apvienību un fondu pastāvīgā konference), kas ir šos četrus sociālās ekonomikas organizāciju veidus pārstāvošā iestāde ES līmenī.

SE attīstību atzīst politiķi un juristi gan valstu, gan Eiropas līmenī. Francija bija pirmā valsts, kas politiski un juridiski atzina mūsdienu jēdzienu “sociālā ekonomika”, 1981. gada decembrī pieņemot dekrētu, ar ko tika izveidota Starpministriju delegācija sociālās ekonomikas jautājumos (*Délégation interministérielle à l'Économie Sociale — DIES*). Citās Eiropas valstīs, piemēram, Spānijā, sociālās ekonomikas jēdziens arī ir minēts tiesību aktos. Spānija 2011. gadā bija pirmā Eiropas valsts, kas pieņēma sociālās ekonomikas likumu. Sociālās ekonomikas likums ir pieņemts arī Grieķijā, un Portugālē ir sagatavots likumprojekts. Jaunā Francijas valdība, kas darbu sāka 2012. gada jūnijā, Ekonomikas, finanšu un ārējās tirdzniecības ministrijā ir iecēlusi pilnvaroto ministru sociālās ekonomikas jautājumos. Eiropas līmenī Eiropas Komisija 1989. gadā publicēja paziņojumu “Uzņēmumi sociālās ekonomikas nozarē: Eiropas tirgus bez robežām”. Tajā pašā gadā Komisija arī finansiāli atbalstīja 1. Eiropas sociālās ekonomikas konferenci Parīzē un XXIII ģenerāldirektorātā (Uzņēmējdarbības politikas, tirdzniecības, tūrisma un sociālās ekonomikas ģenerāldirektorātā) izveidoja Sociālās ekonomikas nodaļu. Komisija atbalstīja Eiropas sociālās ekonomikas konferences Romā, Lisabonā, Briselē un Sevijā attiecīgi 1990., 1992., 1993. un 1995. gadā. Kopš tā laika ir notikušas daudzas Eiropas konferences, pēdējās divas — Toledo (2010. gada maijā) un Briselē (2010. gada oktobrī). 1997. gadā augstākā līmeņa sanāksmē Luksemburgā tika atzīta sociālās ekonomikas uzņēmumu loma vietējās attīstības veicināšanā un darbavietu radīšanā, kā arī ierosināts izmēģinājuma projekts “Trešā sistēma un nodarbinātība”, kas saistīts ar sociālo ekonomiku.

Arī Eiropas Parlamentā kopš 1990. gada darbojas frakciju sadarbības grupa “Sociālā ekonomika”. Eiropas Parlaments 2006. gadā aicināja Komisiju “pievērsties sociālajai ekonomikai un nākt klajā ar paziņojumu par šo Eiropas sociālā modeļa stūrakmeni”. Eiropas Parlaments 2009. gadā pieņēma svarīgu ziņojumu par sociālo ekonomiku, un minētajā ziņojumā SE ir atzīta par sociālo partneri un nozīmīgu dalībnieci, kas sekmē Lisabonas stratēģijas mērķu sasniegšanu. Pavisam nesen Eiropas Komisija nāca klajā ar divām svarīgām iniciatīvām saistībā ar sociālajiem uzņēmumiem, proti, uzņēmumu kopumu, kas ir sociālās ekonomikas sastāvdaļa: sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu (*SBI*) un priekšlikumu regulai par Eiropas sociālās uzņēmējdarbības fondiem.

Savukārt Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) ir publicējusi daudzus ziņojumus un atzinumus par sociālās ekonomikas uzņēmumu ieguldījumu dažādu sabiedriskās politikas mērķu sasniegšanā. Vienā no jaunākajiem EESK pašiniciatīvas un izpētes atzinumiem runa ir par dažādiem uzņēmumu veidiem, un tajā atzīta sociālās ekonomikas nozīme Eiropas veidošanā; cits atzinums ir veltīts sociālajai ekonomikai Latīņamerikā (ziņotājs — *Miguel Cabra de Luna*), un tajā raksturota sociālās ekonomikas loma vietējā attīstībā un sociālās kohēzijas nodrošināšanā; un vēl viens atzinums ir veltīts sociālajai uzņēmējdarbībai un sociālajiem uzņēmumiem. Komisijas rīkotajās konsultācijās EESK pēc Komisijas lūguma pieņēma atzinumu par sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu (*SBI*) (ziņotājs — *Giuseppe Guerini*) un atzinumu par priekšlikumu regulai par Eiropas sociālās uzņēmējdarbības fondiem (ziņotāja — *Ariane Rodert*).

3. NODAĻA

DALĪBNIEKI UN GRUPAS, UZ KURĀM ATTIECAS SOCIĀLĀS EKONOMIKAS JĒDZIENS

- 3.1. Ceļā uz sociālās ekonomikas novērtēšanu nacionālo kontu sistēmās
- 3.2. Sociālās ekonomikas definīcija, kas iekļaujas nacionālo kontu sistēmās
- 3.3. Sociālās ekonomikas apakšsektors, kas saistīts ar tirgu vai uzņēmējdarbību
- 3.4. Sociālās ekonomikas apakšsektors, kas nav saistīts ar tirgu
- 3.5. Sociālā ekonomika: plurālisms un kopīga pamatidentitāte

3.1. Ceļā uz sociālās ekonomikas novērtēšanu nacionālo kontu sistēmās

Nacionālo kontu sistēmas pilda ļoti svarīgu funkciju, sniedzot periodisku un precīzu informāciju par saimniecisko darbību un saskaņojot ekonomikas terminus un jēdzienus, lai varētu veikt konsekventu un jēgpilnu starptautisku salīdzināšanu. Divas pašlaik spēkā esošas svarīgākās nacionālās kontu sistēmas ir Apvienoto Nāciju Organizācijas Nacionālo kontu sistēma (NKS 1993) un Eiropas nacionālo un reģionālo kontu sistēma (EKS 1995). NKS 1993 ir nacionālo kontu regulējums, kas attiecas uz visām pasaules valstīm. EKS 1995 attiecas uz ES dalībvalstīm un pilnībā atbilst NKS 1993, lai gan ir nelielas atšķirības.

Vairākus tūkstošus organizāciju (institucionālo vienību), kuras katrā valstī veic saimniecisku darbību (atbilstoši NKS 1993 un 1995 EKS definīcijai), iedala piecos savstarpēji izslēdzošos *institucionālajos sektoros*, kas veido attiecīgās valsts ekonomiku: 1) nefinanšu sabiedrības (S11); 2) finanšu sabiedrības (S12); 3) valsts (S13); 4) māsaimniecības (patērētāji un uzņēmēji) (S14); 5) privātas bezpeļņas organizācijas (S15).

Tas nozīmē, ka SE uzņēmumi un organizācijas nacionālajās kontu sistēmās netiek uzskaitīti kā atsevišķa institucionālā nozare un kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības, apvienības un fondi ir sadalīti pa šiem pieciem institucionālajiem sektoriem. Tādēļ SE uzņēmumus un organizācijas ir grūti analizēt kā pastāvīgu grupu.

Nesen Eiropas Komisija publicēja “Rokasgrāmatu par sociālās ekonomikas uzņēmumu (kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību) satelītkontiem”, kas ļaus iegūt atbilstīgus, precīzus un ticamus datus par ievērojamu SE sastāvdaļu: kooperatīviem, savstarpējām sabiedrībām un citiem līdzīgiem uzņēmumiem. Saskaņā ar šo rokasgrāmatu pēc Eiropas Komisijas Uzņēmējdarbības un rūpniecības ģenerāldirektorāta iniciatīvas 2011. gadā satelītkonti kooperatīviem un savstarpējām sabiedrībām jau bija izveidoti Spānijā, Beļģijā, Serbijā un Maķedonijā. Nesen šis ģenerāldirektorāts atbalstīja ierosmi sagatavot ticamus statistikas datus, kas paredzēti sociālajiem uzņēmumiem.

Kā norādīts “Rokasgrāmatā par sociālās ekonomikas uzņēmumu satelītkontiem”, pašreizējā nacionālo kontu sistēmās izmantotā metodika, kas izveidota 20. gadsimta vidū, ir vērsta uz tādu ekonomikas summāro rādītāju noteikšanu, kuros figurē spēcīgs privātā kapitāla sektors un papildinošs un bieži vien uz intervences darbībām orientēts valsts sektors. Loģiski, ka nacionālo kontu sistēmā, kuras pamatā ir bipolāra institucionālā struktūra, ir maz vietas trešajam polam, kurš nepārstāv ne valsts, ne kapitālistisko sektoru, turklāt pēdējo var identificēt praktiski ar visu privāto sektoru. Tas ir svarīgs faktors, kas izskaidro sociālās ekonomikas “institucionālo neredzamību” mūsdienu sabiedrībā, un šāda neredzamība, kā atzīts Rokasgrāmatā, ir pretrunā SE organizāciju pieaugošajai nozīmei.

3.2. Sociālās ekonomikas definīcija, kas iekļaujas nacionālo kontu sistēmās

Vēl viens iepriekš minētās sociālās ekonomikas “institucionālās neredzamības” iemesls ir tas, ka trūkst skaidras un precīzas jēdziena “sociālā ekonomika” un SE darbības jomas definīcijas, ko varētu izmantot nacionālo kontu sistēmās. Šajā definīcijā nav jāņem vērā juridiskie un administratīvie kritēriji, bet galvenokārt jāanalizē SE dalībnieku darbība, nosakot līdzības un atšķirības, tostarp, salīdzinot tās ar citu ekonomikas dalībnieku darbību. Vienlaikus definīcijā ir jāapvieno SE tradicionālie principi un raksturīgās vērtības, un nacionālo kontu sistēmu metodoloģija, kas ir jāņem vērā, lai izveidotu vienotu jēdzienu, kurš būtu operacionālas definīcijas pamatā un kuru atbalstītu vairākums politiķu un zinātnieku. Tas ļautu SE uzņēmumu summāros rādītājus saskaitīt un publicēt atbilstoši vienotiem starptautiskiem standartiem.

Šajā ziņojumā ierosinātā SE darba definīcija ir šāda:

“Tādu privātu, formāli organizētu uzņēmumu kopums, kuri ir patstāvīgi lēmumu pieņemšanā, atvērti brīvai dalībai un ir izveidoti, lai apmierinātu savu biedru vajadzības ar tirgus starpniecību, ražojot preces un sniedzot pakalpojumus, apdrošinot un nodrošinot finanšu līdzekļus, un kuros lēmumu pieņemšana, peļņas un pārpalikumu sadale starp biedriem nav tieši saistīta ar katra biedra ieguldīto kapitālu vai iemaksām un katram biedram ir viena balss vai kuros lēmumi vienmēr tiek pieņemti demokrātiskā un iekļaujošā procesā. Sociālā ekonomika ietver arī privātas, formāli strukturētas organizācijas, kuras ir patstāvīgas lēmumu pieņemšanā, atvērtas brīvai dalībai, sniedz ārpustirgus pakalpojumus mājāsaimniecībām un kuru finanšu pārpalikumus, ja tādi ir, nevar iegūt ekonomikas dalībnieki, kas veido, kontrolē vai finansē minētās organizācijas.”

Šī definīcija pilnībā atbilst *CEP-CMAF* Hartā par sociālās ekonomikas principiem sniegtajai konceptuālajai SE definīcijai (skatīt ziņojuma 2.3. nodaļu). Nacionālo kontu aspektā tā ietver divus lielākos SE apakšsektoros: a) ar tirgu vai uzņēmējdarbību saistīto apakšsektoru un b) ar tirgu nesaistīto apakšsektoru. Šāda klasifikācija ir ļoti noderīga, lai iegūtu ticamu statistiku un analizētu saimniecisko darbību saskaņā ar pašreizējām nacionālo kontu sistēmām. Tomēr visu sociālajai ekonomikai raksturīgo īpašību dēļ sociāli ekonomiskajā aspektā pastāv acīmredzama caurlaidība starp abiem apakšsektoriem un cieša saistība starp SE tirgus segmentu un ar tirgu nesaistīto segmentu: tās ir “tādu personu organizācijas, kuru darbības galvenais mērķis ir apmierināt cilvēku vajadzības, nevis radīt peļņu kapitāla ieguldītājiem”.

Saskaņā ar iepriekš minēto definīciju abu SE apakšsektoru organizāciju *kopīgās pazīmes* ir šādas:

- 1) tās ir privātas, t.i., neietilpst valsts sektorā un atrodas ārpus tā kontroles;
- 2) tās ir formāli organizētas, t.i., tām parasti ir juridiska identitāte;
- 3) tās ir patstāvīgas lēmumu pieņemšanā, t.i., var pilnīgi brīvi vēlēties un atlaist savas pārvaldes struktūras un kontrolēt un organizēt to darbību;
- 4) tās ir atvērtas brīvai dalībai, t.i., dalība tajās nav obligāta;
- 5) jebkāda peļņas vai pārpalikumu, ja tādi ir, sadale starp locekļiem nav proporcionāla locekļu ieguldītajam kapitālam vai iemaksām, bet gan aktivitātei vai veikumam attiecīgajā organizācijā;
- 6) tās patstāvīgi veic saimniecisko darbību, lai apmierinātu personu, mājāsaimniecību vai ģimeņu vajadzības. Tādējādi SE organizācijas ir *cilvēku, nevis kapitāla organizācijas*. Tās strādā ar kapitālu un citiem nemonetāriem resursiem, bet ne kapitālam.

- 7) tās ir demokrātiskas organizācijas. Izmērot dažas brīvprātīgo organizācijas, kas sniedz ar tirgu nesaistītus pakalpojumus mājsaimniecībām, SE pamatlīmeņa jeb pirmā līmeņa organizācijas lēmumu pieņemšanā parasti piemēro principu “viena persona — viena balss”, neatkarīgi no biedru ieguldītā kapitāla vai iemaksu apmēra. Lēmumu pieņemšanas process vienmēr ir demokrātisks un iekļaujošs. Arī citu līmeņu organizācijas darbojas saskaņā ar demokrātijas principu. Biedriem savās organizācijās ir balsu vairākums vai absolūta kontrole lēmumu pieņemšanā.

Ļoti svarīga SE organizāciju iezīme, kas dziļi sakņojas vēsturē, ir to demokrātiskums. Patiešām, kā atzīts iepriekš minētajā rokasgrāmatā par to sociālās ekonomikas uzņēmumu satelītkontiem, kuri ražo tirgum (nacionālo kontu sistēmā tie pieskaitīti institucionālajiem sektoriem S.11 un S.12), demokrātija ir priekšnoteikums, lai uzņēmumu uzskatītu par sociālās ekonomikas uzņēmumu, jo to *sociālās lietderības* pamatu parasti neveido saimnieciskā darbība, kas ir līdzeklis sabiedriskas nozīmes mērķu sasniegšanai, bet gan to pamatuzdevums un demokrātiskās un iekļaujošās vērtības, kuras tiek ievērotas uzņēmuma vadīšanā.

Tomēr šajā ziņojumā minētajā SE darba definīcijā ir iekļautas arī brīvprātīgo bezpeļņas organizācijas, kas sniedz *ar tirgu nesaistītus pakalpojumus mājsaimniecībām*, arī tad, ja tām nav demokrātiskas struktūras, kas ļauj sociālajā ekonomikā iekļaut arī nozīmīgas *trešā sektora sociālās* organizācijas, kuras ražo *sociālas vai īpašām vajadzībām paredzētas preces* un kuru sabiedriskais labums nav apšaubāms.

3.3. Sociālās ekonomikas apakšsektors, kas saistīts ar tirgu vai uzņēmējdarbību

SE apakšsektoru, kas saistīts ar tirgu vai uzņēmējdarbību, pamatā veido kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības, kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību, un citu SE organizāciju kontrolētas uzņēmumu grupas, kā arī līdzīgi uzņēmumi un noteiktas bezpeļņas organizācijas, kuras apkalpo SE uzņēmumus.

Papildus visu SE uzņēmumu kopīgajām pazīmēm šā ziņojuma 3.2. punktā un Eiropas Komisijas Rokasgrāmatā minētajā darba definīcijā ir uzsvērtas trīs galvenās SE uzņēmumiem raksturīgās pazīmes:

- a) *tie ir izveidoti, lai apmierinātu biedru vajadzības, ievērojot savstarpējā atbalsta principu, t.i., parasti attiecīgās darbības lietotāji ir šo uzņēmumu biedri.*

Eiropas Komisijas Rokasgrāmatā ir sīki aprakstīta šīs raksturīgās pazīmes darbības joma un ierobežojumi. Šo uzņēmumu galvenais mērķis ir apmierināt un nodrošināt uzņēmumu biedru, proti, privātpersonu vai ģimeņu vajadzības.

Kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību darbību lietotāji parasti (bet ne vienmēr) ir šo organizāciju biedri. Savstarpējā atbalsta princips ir tradicionāls kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību princips. Šo uzņēmumu galvenais mērķis ir nodrošināt kooperatīva vai savstarpējās sabiedrības saimniecisko darbību, lai apmierinātu to biedru (kooperatīvu vai savstarpējo sabiedrību biedru), proti, privātpersonu vai ģimeņu vajadzības.

Lietotāju un SE uzņēmumu savstarpējās attiecības nosaka kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību saimnieciskā darbība. Darba ņēmēju kooperatīvu saimnieciskās darbības mērķis ir nodrošināt darbu to biedriem; celtniecības kooperatīvi būvē mājas kooperatīva biedriem, bet lauksaimniecības kooperatīvi pārdod kooperatīva biedru saražotās preces; savstarpējo sabiedrību saimnieciskās darbības mērķis ir nodrošināt biedru un citu personu apdrošināšanu.

Lai kooperatīvs vai savstarpējā sabiedrība varētu veikt saimniecisko darbību un apmierināt to biedru vajadzības, protams, ir jāveic arī instrumentāla darbība, kura saistīta ar citiem tirgus dalībniekiem, kas nav kooperatīva vai savstarpējās sabiedrības biedri. Piemēram, darbinieku kooperatīvs savas preces un pakalpojumus pārdod tirgū (instrumentāla darbība), lai nodrošinātu vai saglabātu darbu tā biedriem (kooperatīva darbība).

Savstarpējās apdrošināšanas sabiedrībās ir stingri noteiktas, nedalāmas attiecības starp savstarpējās sabiedrības pārstāvjiem (biedriem) un polises turētājiem (paredzētajiem saimnieciskās darbības lietotājiem).

Kooperatīva biedrs un saimnieciskās darbības lietotājs var būt saistīts, bet ne vienmēr tas tā ir. Dažas "citu biedru" kategorijas var palīdzēt uzņēmumam, nebūdamas saimnieciskās darbības lietotājas. Piemēram, kapitāla ieguldītāji vai bijušie lietotāji, kuri loģisku vai pamatotu iemeslu dēļ vairs nav lietotāji (piemēram, devušies pensijā); pat dažas valsts struktūras var ieguldīt uzņēmumā. Šādi uzņēmumi, kuros iesaistīti "citi biedri", kas veic maksājumus, bet nelieto saimniecisko darbību, veido SE apakšsektoru, kas saistīts ar uzņēmējdarbību, ja tie atbilst darba definīcijā sniegtajam SE uzņēmuma aprakstam, tostarp attiecībā uz lietotāju veiktu demokrātisku kontroli.

Darbojas arī cita veida SE uzņēmumi, piemēram, sociālie uzņēmumi, kuros daži biedri atbalsta tā mērķus, bet tiešā izpratnē nav tā pastāvīgie biedri, lai gan pagaidu piederība pastāv. Pie tā pieskaitāmas arī noteiktas brīvprātīgas darbības. Tomēr parasti šajos uzņēmumos tiek veidotas savstarpējas attiecības, stabila saikne starp uzņēmumu un tā darbiniekiem, kas uz noteiktu laiku iesaistās saimnieciskajā darbībā, kopīgi uzņemoties riskus un veicot noteiktu darbību kā atlīdzību par dalību.

SE uzņēmumu saimnieciskās darbības lietotājiem arī ir svarīga nozīme šajos uzņēmumos, kas ir savstarpējas solidaritātes iniciatīvas, ko veido iedzīvotāju grupas, lai apmierinātu savas vajadzības ar tirgus starpniecību.

Tas neliedz SE uzņēmumiem veikt darbības, kuru pamatā ir solidaritāte un kura aptver daudz plašāku sociālo vidi, ne tikai uzņēmuma biedrus. Kooperatīvu darbības tradicionālo noteikumu dēļ kooperatīvi bija pirmie, kas ievēroja uzņēmumu sociālās atbildības principu (korporatīvā atbildība), jo šie noteikumi stimulē un veicina solidaritātes mehānismus (izglītības un sociālās darbības princips, visiem atvērta dalības princips, tādu rezervju veidošana, ko nevar sadalīt biedri, un citi mehānismi). Tomēr tas viss nemaina to SE uzņēmumu savstarpējās darbības būtību, kuri konkurē tirgū, darbības finansējumu galvenokārt iegūst tirgū, veic ar risku saistītu uzņēmējdarbību, no kuras rezultātiem galu galā ir atkarīga pakalpojumu sniegšana šo uzņēmumu biedriem;

- b) *SE uzņēmumi ir tirgus ražotāji, un tas nozīmē, ka to produkcija galvenokārt ir paredzēta pārdošanai tirgū par ekonomiski izdevīgām cenām.* EKS 1995 attiecas uz kooperatīviem, savstarpējām sabiedrībām, kontrolāciju sabiedrībām, citiem līdzīgiem uzņēmumiem un bezpeļņas organizācijām, kas var būt tirgus ražotāji;
- c) *peļņu vai pārpalikumus tie var sadalīt starp biedriem, tomēr sadale nav proporcionāla biedru ieguldītajam kapitālam vai iemaksām, bet gan veikumam attiecīgajā organizācijā.*

Tas, ka šie uzņēmumi var sadalīt peļņu vai pārpalikumus starp uzņēmuma biedriem, nenozīmē, ka tas vienmēr tiek darīts. Daudzos gadījumos kooperatīvos vai savstarpējās sabiedrībās ir spēkā noteikums vai paradums pārpalikumus nesadalīt starp to biedriem. Šā nosacījuma mērķis ir tikai uzsvērt to, ka noteikums nesadalīt pārpalikumus starp organizācijas biedriem nav galvenā sociālās ekonomikas uzņēmumu raksturīgā pazīme.

Lai gan visas SE organizācijas ir demokrātiskas organizācijas, dažas brīvprātīgās bezpeļņas organizācijas, kuras sniedz ar tirgu nesaistītus pakalpojumus ģimenēm, var būt SE uzņēmumi, kaut arī tām nav demokrātiskas struktūras, kā tas norādīts turpmāk tekstā.

Tomēr demokrātijas aspekts ir viens no SE uzņēmuma priekšnosacījumiem. Kā norādīts Eiropas Komisijas Rokasgrāmatā, SE uzņēmumu biedri parasti ievēro demokrātisku lēmumu pieņemšanas kārtību, un šā procesa kontroli neietekmē biedram piederošais akciju kapitāls. Daudzos kooperatīvos un savstarpējās sabiedrībās bieži piemēro principu "viens persona — viens balss", lai, ņemot vērā balsu skaitu, noteiktu katra biedra līdzdalību saimnieciskajā darbībā. Iespējams, dažādu SE uzņēmumu veidotas uzņēmumu grupas ņem vērā balsu skaitu ne tikai tāpēc, lai noskaidrotu grupas biedru aktivitātes pakāpi, bet arī tāpēc, lai noteiktu biedru kategoriju atšķirības. SE organizācijas var izveidot un kontrolēt arī citas uzņēmumu grupas, lai uzlabotu mērķu sasniegšanu to biedru interesēs, un lēmumu pieņemšanas procesu kontrolē kontrolakciju sabiedrības. Arī šīs uzņēmumu grupas ietilpst sociālajā ekonomikā.

Dažās valstīs noteikti sociālās ekonomikas uzņēmumi, kurus darba ņēmēji izveidoja, lai sev nodrošinātu vai saglabātu darbu, ir akciju sabiedrības vai sabiedrības ar ierobežotu atbildību. Arī tās var uzskatīt par demokrātiskām organizācijām, kurās piemēro demokrātisku lēmumu pieņemšanas kārtību, ar nosacījumu, ka lielākā daļa akciju kapitāla pieder strādājošiem biedriem un ka tas ir sadalīts vienādās daļās.

Citus sociālās ekonomikas uzņēmumus, kas nav kooperatīvi, veido, lai darbotos neaizsargātu vai atstumtu personu grupu interesēs vai to grupu interesēs, kurām draud sociālā atstumtība. Tie ir plaša spektra sociālie uzņēmumi, kuros tiek ievērotas iekļaujošas un demokrātiskas lēmumu pieņemšanas procedūras.

3.4. Sociālās ekonomikas apakšsektors, kas nav saistīts ar tirgu

Minētā apakšsektora lielāko daļu veido apvienības un fondi, lai gan var atrast arī cita veida organizācijas. Tajā ietilpst visas SE organizācijas, kuras atbilstoši nacionālo kontu kritērijiem ir uzskatāmas par ražotājiem, kas nav saistīti ar tirgu, t.i., tās piegādā savu produkciju bez maksas vai par ekonomiski nebūtiskām cenām.

Kā minēts 3.2. punktā, tās ir "privātas, formāli strukturētas organizācijas, kuras patstāvīgi pieņem lēmumus; tajās ir atvērta dalība, tās sniedz ar tirgu nesaistītus pakalpojumus ģimenēm un to finanšu pārpalikumus, ja tādi ir, nevar iegūt ekonomikas dalībnieki, kas veido, kontrolē vai finansē minētās organizācijas". Citiem vārdiem sakot, tās vistiešākajā nozīmē ir bezpeļņas organizācijas, jo tās nepieļauj peļņas vai pārpalikumu sadali (ierobežojums, kas nepieļauj sadali), un, tāpat kā visos sociālās ekonomikas uzņēmumos, sniegto pakalpojumu saņēmēji ir privātpersonas.

Nacionālo kontu sistēmā paredzēts īpašs institucionālais sektors (S.15 — "Mājsaimniecības apkalpojošas bezpeļņas organizācijas (NPISH)", lai to atšķirtu no citiem sektoriem. Atbilstīgi EKS 1995 šajā sektorā ietilpst bezpeļņas organizācijas, kuras veido privāti un ar tirgu nesaistīti ražotāji — patstāvīgas juridiskās vienības, kas apkalpo mājsaimniecības. To galvenos līdzekļus, izņemot tos, kas iegūti no gadījuma rakstura tirdzniecības, veido brīvprātīgas iemaksas skaidrā naudā vai natūrā, ko veic mājsaimniecības savā patērētāju statusā, kā arī valsts iemaksas un ienākumi no īpašuma (EKS 1995, 2.87. punkts).

NPISH sektorā ietilpst dažādas organizācijas, galvenokārt apvienības, kuras veic ar tirgu nesaistītu darbību šo organizāciju biedru (savstarpējās sabiedrības) vai iedzīvotāju grupu, kas nav biedri (vispārējas nozīmes sabiedrības), interesēs. Lielākā daļa šo sabiedrību ir demokrātiskas, un tām

piemīt SE raksturīgās iezīmes. Tās ir labdarības un atbalsta organizācijas, arodbiedrības, profesionālas vai akadēmiskas sabiedrības, patērētāju apvienības, politiskas partijas, baznīcas un reliģiskas sabiedrības, kā arī sociāli, kultūras, izklaides un sporta klubi.

Kā minēts 3.1. punktā, noteiktas brīvprātīgās bezpeļņas organizācijas, kas mājsaimniecībām sniedz ar tirgu nesaistītus pakalpojumus, SE uzskata par *sociālās darbības trešā sektora* organizācijām — lai gan tās nav demokrātiskas —, jo tās sniedz bezmaksas pakalpojumus, kas ir *sociālas vai īpašām vajadzībām paredzētas preces*, kuru sabiedriskais labums nav apšaubāms.

Sociālajā ekonomikā ietilpst arī tie *NPISH* uzņēmumi, kuriem nav noteikts juridiskas personas statuss vai kuri ir nelieli un kuri atbilstoši EKS 1995 pieskaitīti mājsaimniecības sektoram S.14 (EKS 1995, 2.76. punkts).

Visbeidzot, darbojas arī citas privātas nefinansiālo sabiedrību vai finanšu sabiedrību finansētas bezpeļņas organizācijas (BPO), kuras iedzīvotājiem bez maksas sniedz kultūras, atpūtas, sociālos vai citus pakalpojumus. Lai gan atbilstoši EKS 1995 šīs sabiedrības darbojas nefinansiālo vai finanšu sabiedrību interesēs un tāpēc ir iekļautas attiecīgajos (tirgus) institucionālajos sektoros (EKS 1995, 2.23. un 2.40. punkts), tomēr, ja šī darbība atbilst definīcijā noteiktajām prasībām, tās ietilpst SE apakšsektorā, kas nav saistīts ar tirgu.

Šajā grupā neietilpst *NPISH*, kas ir tirgus ražotāji, kuri ražo nefinanšu tirgus preces un pakalpojumus vai veic finanšu starpniecības vai papildu finanšu darbības, un uzņēmumu apvienības, ko finansē nefinansiālas vai finanšu sabiedrības, veicot brīvprātīgus maksājumus apmaiņā pret šo sabiedrību sniegtajiem pakalpojumiem.

3.5. Sociālā ekonomika: plurālisms un kopīga pamatidentitāte

Sociālā ekonomika Eiropas sabiedrībā pozicionējas kā *sabiedriskā labuma pils* starp kapitālistisko sektoru un valsts sektoru. Tai katrā ziņā piemīt liela dalībnieku daudzveidība. SE darbības jomā ietilpst gan līdzšinējās, gan jaunās sociālās vajadzības. Šīs vajadzības ieinteresētās personas var apmierināt ar tirgū veiktu saimniecisko darbību, no kuras gandrīz visi kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības iegūst lielāko daļu savu līdzekļu, vai arī ar apvienībām un fondiem, no kuriem gandrīz visi sniedz ar tirgu nesaistītus pakalpojumus personām, mājsaimniecībām vai ģimenēm, izmantojot ziedojumus, dalības maksājumus, subsīdijas un citus līdzekļus.

Jāņem vērā, ka SE organizāciju un dalībnieku daudzveidība rada atšķirības to darbības dinamikā un attiecībās ar apkārtējo vidi. Piemēram, brīvprātīgā darba veicēji darbojas galvenokārt ar tirgu nesaistītajā sektorā (lielākoties apvienībās un fondos), savukārt SE apakšsektorā, kas saistīts ar tirgu (kooperatīvos, savstarpējās sabiedrībās un līdzīgās sabiedrībās), brīvprātīgā darba veicēju praktiski nav, izņemot sociālos uzņēmumus, kas ir uzskatāms “jauktas organizācijas” piemērs (šāda organizācija veic ar tirgu saistītu un ar tirgu nesaistītu darbību, izmanto dažādus līdzekļus (ieņēmumi no tirgus, valsts un pašvaldību subsīdijām un brīvprātīgā darba) un tai ir dažādi dalībnieki (biedri, darbinieki, brīvprātīgie, uzņēmumi un valsts struktūras)).

Šī daudzveidīgā sociālā ekonomika, kas ieņem savu vietu nostiprinās plurālistiskā sabiedrībā, nav nekāds sajaukums bez identitātes vai analītiskas vērtības. Tieši pretēji, SE kopīgo pamatidentitāti pastiprina brīvu un uz brīvprātības principiem balstītu pilsoniskās sabiedrības jeb bezpeļņas organizāciju radītu mikroekonomisko veidojumu daudzveidība ar mērķi risināt un apmierināt personu, mājsaimniecību un ģimeņu vajadzības, nevis radīt peļņu vai nodrošināt ieguldītāju vai kapitālistisko uzņēmumu vajadzības. Pēdējo 200 gadu laikā no šā plašā spektra (ar tirgu saistīta un ar tirgu nesaistīta darbība, ko veic pašu vai sabiedrības interesēs) ir izveidojies trešais sektors, ko šajā ziņojumā dēvē par sociālo ekonomiku.

4. NODAĻA

GALVENĀS TEORĒTISKĀS KONCEPCIJAS, KAS ATTIECAS UZ SOCIĀLO EKONOMIKU

- 4.1. Trešais sektors kā saskarsmes punkts
- 4.2. Bezpeļņas organizāciju koncepcija
- 4.3. Solidaritātes ekonomikas koncepcija
- 4.4. Sociālo uzņēmumu koncepcija
- 4.5. Citas koncepcijas

4.1. Trešais sektors kā saskarsmes punkts

Lai gan *trešā sektora* jēdzienu parasti lieto angļu valodā runājošajās valstīs, lai aprakstītu privāto bezpeļņas sektoru, kuru galvenokārt veido apvienības un fondi, *trešā sektora* jēdzienu lieto arī kontinentālajā Eiropā un citur pasaulē kā sinonīmu iepriekšējā nodaļā aprakstītajai sociālajai ekonomikai (SE).

Amerikas Savienotajās Valstīs *T. Levitt* viens no pirmajiem lietoja jēdzienu “*trešais sektors*”, kas apzīmēja bezpeļņas sektoru. Eiropā šo jēdzienu sāka lietot pēc dažiem gadiem, lai raksturotu sektoru, kas nav ne valsts sektors, ne kapitālistiskais sektors un kas daudz vairāk atbilst SE jēdzienam.

Trešais sektors (TS) ir kļuvis par dažādu jēdzienu, galvenokārt *bezpeļņas sektora* un *sociālās ekonomikas*, saskarsmes punktu. Lai gan to jomas lielā mērā pārklājas, tomēr šie jēdzieni nav pilnībā identiski. Turklāt teorētiskajās koncepcijās, kas saistītas ar minētajiem jēdzieniem, trešajam sektoram ir piedēvētas dažādas mūsdienu ekonomikas funkcijas.

4.2. Bezpeļņas organizāciju koncepcija

4.2.1. Bezpeļņas organizācijas (BPO) jēdziens

Līdztekus SE koncepcijai galvenā teorētiskā koncepcija, kas saistīta ar trešo sektoru, ir radusies angļu valodā runājošajās valstīs, kā minēts iepriekš: bezpeļņas sektors jeb bezpeļņas organizācijas (BPO) literatūrā pirmo reizi tika minētas ASV pirms 30 gadiem. Būfībā šī koncepcija attiecas tikai uz privātām organizācijām, kuru statūti neaizliedz sadalīt peļņu starp to dibinātājiem vai personām, kas tās kontrolē vai finansē.

Šīs koncepcijas vēsturiskā izcelsme ir saistīta ar filantropiju un labdarību, kas 19. gadsimtā bija ļoti izplatīta Lielbritānijā un tās pārvaldītajās valstīs. Lielbritānijas *labdarības* un ASV *filantropijas fondu* popularitāte bija par iemeslu tam, ka izplatījās tādi jēdzieni kā *labdarības organizāciju sektors* un *brīvprātīgo sektors*, kas ir iekļauti plašākajā bezpeļņas sektora koncepcijā.

Bezpeļņas sektora mūsdienu jēdziens tika precīzāk definēts un pasaulē plaši izplatīts saistībā ar vērienīgu starptautisku pētniecības projektu, kuru 1990. gados vadīja Džonsa Hopkina (*Johns Hopkins*) Universitāte (Baltimora, ASV) un kura mērķis bija apzināt un aprēķināt šā sektora mērogu un struktūru, analizēt tā attīstības iespējas un novērtēt tā ietekmi uz sabiedrību.

Dažādās šā projekta daļās ir aprakstīts bezpeļņas sektors 36 valstīs piecos kontinentos.

Istenojot minēto projektu, analizēja organizācijas, kas atbilst pieciem galvenajiem bezpeļņas organizācijas “struktūras un darbības” definīcijas kritērijiem. Šīm organizācijām ir šādas pazīmes:

- a) tās ir *organizācijas*, t.i., tām ir institucionālā struktūra un klātbūtne. Parasti tās ir juridiskas personas;
- b) tās ir *privātas*, t.i., institucionāli atdalītas no valsts, kaut gan var saņemt valsts finansējumu un to pārvaldes struktūrās var būt valsts amatpersonas;
- c) tām ir *pašpārvalde*, t.i., tās var kontrolēt savu darbību un brīvi vēlēt un atlaist savas pārvaldes struktūras;
- d) *bezpēļņas darbība*, t.i., bezpēļņas organizācijas var gūt pēļņu, taču tā jāizmanto organizācijas pamata misijas īstenošanai un to nedrīkst sadalīt starp organizācijas īpašniekiem, biedriem, dibinātājiem vai pārvaldes struktūrām;
- e) *brīvprātība*, kas nozīmē divas lietas: pirmkārt, dalība nav obligāta vai juridiski saistoša un, otrkārt, darbībā un vadībā piedalās brīvprātīgie.

4.2.2. BPO koncepcija Apvienoto Nāciju Organizācijas Nacionālo kontu sistēmā (NKS 1993)

ANO publicējusi "*Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*" (Rokasgrāmata par bezpēļņas organizācijām nacionālo kontu sistēmās — BPO Rokasgrāmata). Šajā rokasgrāmatā bezpēļņas organizācijas definē, balstoties uz *Lester M. Salomon* un *Helmut K. Anheier* izstrādāto bezpēļņas sektora definīciju, kas minēta iepriekšējā punktā. Šajā saistībā BPO Rokasgrāmatā ir minēts liels un heterogēns tādu bezpēļņas organizāciju kopums, kuras varētu pieskaitīt jebkuram no pieciem institucionālajiem sektoriem, kas veido nacionālo kontu sistēmu, tostarp sektoram "Valsts" (S.13). Bezpēļņas organizācijas ietilpst nefinansiālo sabiedrību sektorā (S.11), finanšu sabiedrību sektorā (S.12) un māsjsaimniecību sektorā (S.14). Visbeidzot, māsjsaimniecības apkalpojošās bezpēļņas organizācijas jeb *NPISH* (S.15) pārstāv nacionālo kontu sistēmas atsevišķu institucionālo sektoru. Šo organizāciju juridiskā forma var būt dažāda, lai gan parasti tās ir apvienības un fondi, kas var būt izveidoti ļoti dažādu mērķu dēļ: sniegt pakalpojumus personām vai uzņēmumiem, kas tos kontrolē vai finansē, veikt labdarības vai filantropiskus pasākumus trūkumcietēju interesēs, sniegt bezpēļņas pakalpojumus, piemēram, veselības aprūpes, izglītības un izklaides jomā vai citās sfērās, aizstāvēt lobētāju grupu intereses vai līdzīgi domājošu iedzīvotāju politiskās programmas utt.

Tomēr atbilstoši BPO Rokasgrāmatai tādas lielas grupas kā kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības, sociālie uzņēmumi un citas grupas neietilpst bezpēļņas sektorā.

Turpmāk tekstā būs paskaidrots, ka SE jēdziens neattiecas uz visām bezpēļņas organizācijām, kuras atbilstoši BPO Rokasgrāmatai ietilpst sociālajā ekonomikā.

4.3. Solidaritātes ekonomikas koncepcija

Šī koncepcija izveidojās Francijā un dažās Latīņamerikas valstīs 20. gadsimta pēdējā ceturksnī, un tā lielā mērā ir saistīta ar ievērojamo trešā sektora izaugsmi, ko radīja organizācijas, kuras ražoja un izplatīja tā dēvētās *sociālās vai īpašām vajadzībām paredzētās preces*. Īpašām vajadzībām paredzētās preces ir tās, kuras sociālajā un politikajā jomā ir atzītas par būtiskām, lai nodrošinātu pienācīgu dzīves kvalitāti, un tāpēc tām ir jābūt pieejamām visiem iedzīvotājiem, neatkarīgi no viņu ienākumiem vai pirk spējas. Tāpēc tiek uzskatīts, ka valstij ir jānodrošina šo preču ražošana un izplatīšana, lai tās būtu pieejamas bez maksas, vai jāpiešķir subsīdijas, lai tās varētu iegādāties daudz lētāk par noteikto tirgus cenu.

Kad labklājības līmenis bija augsts un stabils, Eiropas attīstītāko valstu valdības nodrošināja šo svarīgāko īpašām vajadzībām paredzēto preču, piemēram, veselības aprūpes un izglītības vispārēju pieejamību. Tomēr pēdējās desmitgadēs ir radušās *jaunas sociālās vajadzības*, kuras nenodrošina ne valsts sektors, ne tradicionālais kapitālistiskais sektors un kuras ietekmē daudzas grupas, kam draud sociālā atstumtība. Šīs problēmas ir saistītas ar vecāku cilvēku dzīves apstākļiem, masveida bezdarbu un ilgstošu bezdarbu, imigrantiem, mazākumtautībām, personām ar invaliditāti, bijušo ieslodzīto reintegrāciju, sievietēm, kuras ir cietušas no vardarbības, personām ar hroniskām slimībām utt.

Dažas galvenās SE organizācijas (kooperatīvi un galvenokārt apvienības) ir ievērojami attīstījušās tieši šajās jomās. Vienlaikus šajā sektorā ir apvienotas jaunas organizācijas un jaunas darbības jomas. Ir trīs atšķirības starp tradicionālajiem SE dalībniekiem un šo sektoru: a) iedzīvotāju vajadzības, ko tas cenšas apmierināt, b) attiecīgajās iniciatīvās iesaistītie dalībnieki, un c) skaidri izteikta vēlme nodrošināt sociālas pārmaiņas.

Ņemot vērā šos trīs aspektus, *solidaritātes ekonomikas* jēdziens Francijā izplatījās 1980. gados. Tirgus ir viena no solidaritātes ekonomikas sastāvdaļām, iespējams, vissvarīgākā, tomēr ne vienīgā sastāvdaļa. Solidaritātes ekonomikas pamatā ir trīs pīlāri: tirgus, valsts un savstarpība. Šie trīs pīlāri atbilst tirgus, pārdales un savstarpības principiem. Pēdējais attiecas uz nemonetāro apmaiņu primārajā sociālajā aprītē, kuras galvenā izpausme ir dalība apvienībās.

Īsāk sakot, ekonomika ir daudzveidīga, un tā nav saistīta tikai ar komercdarbību un naudu. Solidaritātes ekonomikas koncepcija ir nebijis mēģinājums sasaistīt sistēmas trīs pīlārus, tādējādi, šajā jomā istenojot konkrētas iniciatīvas, veidojas tirgus ekonomikas, ar tirgu nesaistītas ekonomikas un nemonetārās ekonomikas hibrīdi. Tie neatbilst ekonomikas zinātnes tradicionālajai izpratnei par tirgu, un to resursu izcelsme ir daudzveidīga: tirgus (preču un pakalpojumu pārdošana), ar tirgu nesaistītā joma (valsts subsīdijas un dotācijas) un nemonetārā ekonomika (brīvpūtīgie).

Papildus šai solidaritātes ekonomikas koncepcijai, kuru galvenokārt izmanto Francijā, pastāv cita solidaritātes ekonomikas koncepcija, kura ir izplatīta dažās Latīņamerikas valstīs un kurā solidaritātes ekonomika ir spēks, kas veicina sociālas pārmaiņas, proti, sekmē tādas sabiedrības veidošanu, kura atšķiras no neolibērālās globalizētās sabiedrības. Atšķirībā no Eiropā dominējošās pieejas, kas paredz, ka solidaritātes ekonomika ir savienojama ar tirgu un valsti, Latīņamerikā šo jēdzienu uzskata par globālu alternatīvu kapitālismam.

4.4. Sociālo uzņēmumu koncepcija

Pēdējos gados publicēti daudzi darbi par sociālajiem uzņēmumiem, bet nevarētu teikt, ka tajos ir pausta vienota izpratne. Taču var izšķirt divas galvenās sociālās uzņēmējdarbības koncepcijas: angloamerikāņu koncepciju un kontinentālās Eiropas koncepciju.

Angloamerikāņu koncepcija ietver vairākus novirzienus, kas atšķirīgi definē sociālo uzņēmumu sfēru, sākot ar to, ka sociālos uzņēmumus uzskata par privāto bezpeļņas organizāciju tirgus uzņēmumiem, kuri darbojas sabiedrības interesēs, un beidzot ar to, ka neatkarīgi no sociālā uzņēmuma juridiskās formas (valsts, privāti kapitālistiskie vai sociālās ekonomikas uzņēmumi Eiropā) tie nodarbojas tikai ar sociālo inovāciju un nodrošina sabiedrības vajadzības.

Kontinentālās Eiropas izpratne par sociālajiem uzņēmumiem ir apkopota *EMES* tīkla pētījumos un priekšlikumos, saskaņā ar kuriem šie uzņēmumi ir veidojušies sociālās ekonomikas jomā veiktās kolektīvās uzņēmējdarbības rezultātā un tos raksturo trīs rādītāju grupas (tās attiecas uz ekonomisko un sociālo jomu, un pārvaldības struktūram). Arī iepriekš minētajā Eiropas Komisijas izstrādātajā “Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvā” noteikts, ka sociālie uzņēmumi ir sociālās ekonomikas apakšsektors (*sociālās ekonomikas dalībnieki*).

4.5. Citas koncepcijas

Citās teorētiskās koncepcijās, kas saistītas ar iepriekšējā punktā aprakstīto koncepciju, tieši ierosināts tirgus ekonomiku, kur ražošanas līdzekļi pieder privātpersonām, aizstāt ar citiem ražošanas sistēmas organizācijas veidiem. Ierosinātie veidi ir šādi: a) *alternatīvā ekonomika*, kuras aizsākumi meklējami protesta kustībā, kas Francijā sākās 1968. gada maijā, un b) tā dēvētā *Economia Popular* (sabiedriskā ekonomika), kuru kopš 1980. gada popularizē dažādās Latīņamerikas valstīs un kura ir tik ļoti līdzīga solidaritātes ekonomikai, kas ir izplatīta Latīņamerikā, ka to dēvē par *sabiedrisko solidaritātes ekonomiku*. Sabiedriskā ekonomika nepieļauj nekādas darba devēju un darba ņēmēju attiecības un uzskata, ka galvenais ražošanas faktors ir darbs.

5. NODAĻA

EIROPAS SAVIENĪBAS DALĪBVALSTĪS, PIEVIENOŠANĀS VALSTĪS UN KANDIDĀTVALSTĪS LIETOTO SVARĪGĀKO DEFINĪCIJU, KAS SAISTĪTAS AR SOCIĀLĀS EKONOMIKAS JĒDZIENU, SALĪDZINOŠĀ ANALĪZE

5.1. Svarīgākās koncepcijas dažādās valstīs

5.2. Sociālās ekonomikas dalībnieki ES dalībvalstīs

5.1. Svarīgākās koncepcijas dažādās valstīs

Sociālais un ekonomiskais fenomens, ko šajā ziņojumā dēvē par “sociālo ekonomiku”, ir plaši izplatīts un Eiropas Savienībā turpina strauji izplatīties. Tomēr dažādās ES valstīs un — dažos gadījumos — pat vienā valstī nav vienotas izpratnes par šo jēdzienu un zinātnisko koncepciju, kas ar to saistīta, un parasti tas pastāv līdzās citiem terminiem un līdzīgiem jēdzieniem. Šīs nodaļas mērķis ir atspoguļot daudzveidīgos jēdzienus un terminus, kurus saistībā ar šo fenomenu lieto Eiropā.

Viens no pētījumu mērķiem bija vispirms noskaidrot, kāds ir sociālās ekonomikas atzīšanas līmenis trijās svarīgās jomās — valsts pārvaldē, akadēmiskajās un zinātniskajās aprindās un pašā sociālās ekonomikas sektorā katrā valstī; otrs mērķis bija citu līdzīgu jēdzienu apzināšana un novērtēšanai. Šajā darbā lietota metodoloģija, kas izmantota arī pētījuma “*The enterprises and organizations of the third system. A strategic challenge for employment*” (Vivet un Thiry, CIRIEC, 2000. gads) pirmajā nodaļā, kur minēts, ka trešā sistēma ir sociālās ekonomikas daļa.

Sākotnējā informācija tika iegūta, izmantojot daļēji atklātu anketu, kas bija adresēta respondentiem (skatīt pielikumā), kuri tika atzīti par lietpratējiem ar plašām zināšanām par sociālās ekonomikas jēdzienu un līdzīgiem jēdzieniem un šīs jomas reālo stāvokli attiecīgajā valstī. Anketā bija iekļauti daļēji atklāti jautājumi par sociālo ekonomiku un līdzīgiem jēdzieniem dažādās ES valstīs. Respondenti bija akadēmiķi, sektora federatīvo un reprezentatīvo struktūru eksperti attiecīgajā valstī un valsts pārvaldes augstākā līmeņa amatpersonas, kas darbojas sociālās ekonomikas jomā. Dažādās valstīs vērojamā atzīšanas pakāpe iedalīta trijos līmeņos: (*) jēdziens ir maz atzīts vai vispār nav atzīts; (**) jēdziens ir daļēji atzīts un (***) jēdziens ir plaši atzīts attiecīgās valsts iestādēs.

Rezultāti ir apkopoti 5.1. un 5.2. tabulā. Tie norāda attiecīgi sociālās ekonomikas koncepcijas (un jēdziena) atzīšanas līmeni, saistītu jēdzienu, proti, “sociālais uzņēmums”, “bezpeļņas sektors” un “trešais sektors” atzīšanas līmeni un citu koncepciju atzīšanas līmeni.

5.1. tabula. Sociālās ekonomikas jēdziena atzīšanas līmenis attiecīgajās valstīs

	Valsts iestādēs	Sociālās ekonomikas uzņēmumos	Akadēmiskajās/zinātniskajās aprindās
Austrija	*	**	**
Beļģija	**	***	**
Bulgārija	**	**	**
Kipra	**	**	**
Čehijas Republika	*	**	**
Dānija	**	**	**
Igaunija	**	*	*
Somija	**	**	**
Francija	**	***	**
Vācija	*	**	**
Grieķija	**	**	***
Ungārija	*	**	*
Īrija	**	***	**
Itālija	**	**	**
Latvija	*	**	**
Lietuva	**	*	*
Luksemburga	**	**	**
Malta	**	*	**
Nīderlande	*	*	*
Polija	**	**	**
Portugāle	***	***	**
Rumānija	*	*	*
Slovākija	*	*	*
Slovēnija	*	**	**
Spānija	***	***	***
Zviedrija	**	**	*
Apvienotā Karaliste	*	**	**
Pievienotās valstis un kandidātvalstis			
Horvātija	*	*	*
Islande	**	**	**

Piezīme. Anketas jautājums: Vai sociālās ekonomikas jēdziens ir atzīts jūsu pārstāvētajā valstī?

Pat pieņemot to, ka stāvoklis valstī un jēdziena “sociālā ekonomika” izraisītās asociācijas būtiski atšķiras un ka tās nevar salīdzināt, pētījuma rezultāti ļauj identificēt trīs valstu grupas atbilstoši sociālās ekonomikas jēdziena atzīšanas līmenim attiecīgajā valstī (skatīt 5.1. tabulu):

– *valstis, kurās sociālās ekonomikas jēdziens ir plaši atzīts*: Spānija, Francija, Portugāle, Beļģija, Īrija un Grieķija. Šo valstu valsts pārvaldē, akadēmiskajās un zinātniskajās aprindās un sociālās ekonomikas sektorā sociālās ekonomikas jēdziens ir plaši atzīts. Īpaši izceļas pirmās divas valstis: Francija ir valsts, kurā radās šis jēdziens, un Spānija 2011. gadā apstiprināja pirmos tiesību aktus sociālās ekonomikas jomā Eiropā;

– *valstis, kurās sociālās ekonomikas jēdziens ir daļēji atzīts*: Itālija, Kipra, Dānija, Somija, Luksemburga, Zviedrija, Latvija, Malta, Polija, Apvienotā Karaliste, Bulgārija un Islande. Šajās valstīs sociālās ekonomikas jēdziens ir atzīts, bet pastāv arī citi jēdzieni, piemēram, bezpeļņas sektors,

brīvprātīgo sektors un sociālo uzņēmumu sektors. Apvienotajā Karalistē zems sociālās ekonomikas jēdziena atzīšanas līmenis kontrastē ar valdības atbalsta politiku sociālajiem uzņēmumiem;

– *valstis, kurās sociālās ekonomikas jēdziens ir maz atzīts*: sociālās ekonomikas jēdziens ir maz atzīts vai ir iedēgļi, vai nav atzīts šajās valstīs: Austrijā, Čehijas Republikā, Igaunijā, Vācijā, Ungārijā, Lietuvā, Nīderlandē, Slovākijā, Rumānijā, Horvātijā un Slovēnijā; tās galvenokārt ir ģermāņu grupas valstis un tās valstis, kuras pievienojušās Eiropas Savienībai pēdējā paplašināšanās kārtā. Vairāk atzīti ir tādi jēdzieni kā bezpeļņas sektors, brīvprātīgo sektors un nevalstisko organizāciju sektors.

Pārējās tabulās informācija par katru valsti ir sniegta atbilstoši diviem mērķiem: pirmkārt, noskaidrot, kāds ir stāvoklis 12 jaunajās ES dalībvalstīs un divās kandidātvalstīs, kas arī ir šā pētījuma galvenais uzdevums, un, otrkārt, noskaidrot, kāds ir stāvoklis 15 vecajās dalībvalstīs.

5.2. tabula. Citu ar sociālo ekonomiku saistītu jēdzienu atzīšanas līmenis valstī

	Sociālie uzņēmumi	Bezpeļņas sektors	Trešais sektors
Austrija	**	***	*
Beļģija	**	**	*
Bulgārija	**	**	**
Kipra	**	**	**
Čehijas Republika	*	***	**
Dānija	**	***	***
Igaunija	*	**	**
Somija	***	**	***
Francija	**	**	**
Vācija	**	**	***
Grieķija	**	**	*
Ungārija	*	***	*
Īrija	**	***	**
Itālija	**	***	**
Latvija	*	***	**
Lietuva	*	**	**
Luksemburga	*	*	*
Malta	**	**	*
Nīderlande	***	***	*
Polija	***	**	***
Portugāle	**	**	***
Rumānija	*	**	*
Slovākija	**	***	***
Slovēnija	*	**	*
Spānija	*	*	**
Zviedrija	***	**	*
Apvienotā Karaliste	**	**	***
Pievienotās valstis un kandidātvalstis			
Horvātija	*	***	**
Islande	**	***	***

Piezīme. Anketas jautājums: Kādi citi ar sociālo ekonomiku saistīti jēdzieni ir atzīti zinātniskajās aprindās, politikas vai sociālās ekonomikas sektorā jūsu pārstāvētajā valstī?

Sociālo uzņēmumu jēdziens ir plaši atzīts Nīderlandē, Zviedrijā, Somijā un Polijā. Nīderlande 2003. gadā pieņēma sociālo uzņēmumu likumu. Līdzās sociālās ekonomikas, bezpeļņas sektora, sociālo uzņēmumu un trešā sektora jēdzieniem vairākās ES valstīs ir atzīti arī citi jēdzieni. Apvienotajā Karalistē, Dānijā, Maltā un Slovēnijā brīvprātīgo sektora un nevalstisko organizāciju jēdzieni, kas ir ciešāk saistīti ar bezpeļņas organizāciju ideju, ir plaši atzīti zinātniskajās, sabiedriskajās un politikajās aprindās. Solidaritātes ekonomikas un sociālās un solidaritātes ekonomikas jēdzieni ir atzīti arī franču valodā runājošajās valstīs (Francijā, Beļģijā — Valonijas reģionā — un Luksemburgā), savukārt vispārējās nozīmes ekonomikas (*Gemeinwirtschaft*) jēdziens ir atzīts ģermāņu grupas valstīs, tādās kā Vācija un Austrija.

Jānorāda, ka dažās valstīs noteiktas sociālās ekonomikas jēdziena daļas tā visplašākajā izpratnē nav atzītas par šā sektora sastāvdaļu, bet ir uzsvērtā specifika un atšķirības. Tas attiecas uz kooperatīviem tādās valstīs kā Vācija, Apvienotā Karaliste, Latvija un daļēji arī Polija.

5.2. Sociālās ekonomikas dalībnieki ES dalībvalstīs

Nemot vērā stāvokli, kas aprakstīta šīs nodaļas iepriekšējā apakšpunktā, kur ir norādīts uz minēto jēdzienu atšķirīgo lietošanu dažādās valstīs un kur ir aprakstīts sociālās ekonomikas un saistītu jēdzienu atzišanas līmenis, nav viegli noteikt sociālās ekonomikas sastāvdaļas katrā valstī. Mērķis ir noteikt, kādi uzņēmumu veidi darbojas sociālās ekonomikas jomā vai saistītā nozarē, kas ir plaši atzīta attiecīgajā valstī.

Pētījuma, kura ietvaros tika aptaujāti nozares eksperti attiecīgajās valstīs, rezultāti ir atspoguļoti 5.3. tabulā.

Apkopojot rezultātus, var izdarīt trīs secinājumus. Pirmais un galvenais secinājums — dažādās valstīs sociālās ekonomikas sastāvdaļas būtiski atšķiras, un valsts līmenī ir atzīti jēdzieni, kuri, pēc speciālistu domām, ir uzskatāmi par sociālās ekonomikas sastāvdaļu attiecīgajā valstī (skatīt atzīmi X1, X2 un līdzīgas atzīmes). Dažās valstīs, piemēram, Itālijā un Spānijā, dominē atšķirīgs uzskats par sociālās ekonomikas darbības jomu: sociālās ekonomikas uzņēmējdarbības jēdziens, kas paredz, ka kooperatīvi pastāv paralēli ar tirgu nesaistītajam sektoram, kurš galvenokārt ietver apvienības, sociālos kooperatīvus un citas bezpeļņas organizācijas.

Otrais secinājums — labi zināmais sociālās ekonomikas jēdziens, kurš ietver kooperatīvus, savstarpējās sabiedrības, apvienības un fondus, ir visizplatītākais to valstu (izņemot Īriju) grupā, kurās sociālās ekonomikas jēdziens ir visvairāk atzīts. Divās valstīs — Francijā un Spānijā — sociālās ekonomikas jēdziens ir juridiski atzīts.

Trešais secinājums — pastāv vispārēja vienprātība, ka kooperatīvi ir sociālās ekonomikas sastāvdaļa. Tas atspoguļo samērā plaši izplatītu uzskatu, ka kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības ir sociālās ekonomikas uzņēmumu prototips. Par sociālās ekonomikas sastāvdaļām uzskata arī apvienības, fondus un sociālos uzņēmumus. To, ka jaunajās ES dalībvalstīs savstarpējās apdrošināšanas sabiedrības (savstarpējās sabiedrības) nav atzītas kā sociālās ekonomikas sastāvdaļa, var skaidrot ar paša sociālās ekonomikas jēdziena zemo atzišanas līmeni, kā arī ar to, ka šajās valstīs savstarpējām sabiedrībām nav noteikts juridiskais statuss.

5.3. tabula. Sociālās ekonomikas sastāvdaļas

	Kooperatīvi	Savstarpējās sabiedrības	Apvienības	Fondi	Citi
Austrija	X	X	X	X	X1
Beļģija	X	X	X	X	X2
Bulgārija	X	X	X	X	

Sociālā ekonomika Eiropas Savienībā – José Luis Monzón un Rafael Chaves ziņojums

Kipra	X	nav datu	nav datu	nav datu	
Čehijas Republika	X	-	-	-	X11
Dānija	X	X	X	X	X3
Igaunija	X	nav datu	X	X	
Somija	X	X	X	X	
Francija	X	X	X	X	X4
Vācija	X	-	X	X	X5
Grieķija	X	X	X	X	X6
Ungārija	X	-	X	X	X12
Īrija	X	X	-	-	X7
Itālija	X	X	X	X	X8
Latvija	X	X	X	X	
Lietuva	X	-	-	-	X13
Luksemburga	X	X	X	X	
Malta	X	X	X	X	X14
Nīderlande	X	X	X	X	
Polija	X	-	X	X	X15
Portugāle	X	X	X	X	X9
Rumānija	X	X	X	X	X16
Slovākija	X	X	X	X	X17
Slovēnija	X	X	X	X	
Spānija	X	X	X	X	X10
Zviedrija	X	X	X	X	
Apvienotā Karaliste	X	X	X	X	
Pievienotās valstis un kandidātvalstis					
Horvātija	X	-	X	X	
Islande	X	X	X	X	

Piezīme. Anketas jautājums: Kura no šīm institucionālajām formām, jūsuprāt, attiecas uz sociālo ekonomiku vai saistītu jēdzienu, kas ir atzīts jūsu pārstāvētajā valstī, ja tāds ir?

Citas tīpašas sociālās ekonomikas formas katrā valstī:

X1: sociālie uzņēmumi

X2: *sociétés à finalité sociale*

X3: sociālie uzņēmumi

X4: *comités d'entreprise*, brīvprātīgā sociālā apdrošināšana

X5: brīvprātīgo pakalpojumi un aģentūras, sociālie uzņēmumi nelabvēlīgā situācijā esošiem iedzīvotājiem, alternatīvi uzņēmumi, kuros darbojas sievietes un vides aktivisti, savstarpējā atbalsta organizācijas, sabiedriskie kultūras centri, uzņēmumi, kas nodrošina integrāciju darba tirgū, vietējās apmaiņas un tirdzniecības sistēmas, kaimiņattiecību un sabiedriskie uzņēmumi

X6: sabiedriskie uzņēmumi

X7: kredītu apvienības

X8: brīvprātīgo organizācijas, tīpaši apvienību veidi, piemēram, sociālās aizsardzības

apvienības un ģimeņu apvienības, sabiedriskie fondi, nevalstiskās organizācijas; *IPAB: Instituzioni di Pubblica Assistenza e Beneficenza*

X9: *Misericordias; IPSS (Instituições Particulares de Solidariedade Social)*

X10: *Sociedades Laborales, Empresas de Inserción, Centros Especiales de Empleo*, tīpašas grupas, piemēram, *ONCE, Sociedades Agrarias de Transformación*

X11: sabiedriskā labuma apvienības

X12: bezpeļņas organizācijas

X13: kredītu apvienības un sociālie uzņēmumi

X14: *BandClub*

X15: sociālās un ekonomiskās integrācijas centri

X16: *Unitati Autorizate Proteiate* (pilnvarotas aizsargātas iestādes)

X17: aizsargātas darbnīcas, sociālie pakalpojumi

Sociālās ekonomikas platformas un tīkli Eiropā

Sociālās organizācijas parasti apvienojas grupās atbilstoši kopīgām ekonomiskām un politiskām pazīmēm un interesēm. Dažas sociālās ekonomikas uzņēmumu grupas un tīkli, kas ir veidoti ar mērķi uzlabot konkurētspēju, ir kļuvuši par īstiem korporatīvajiem milžiem Eiropā. Attiecīgas grupas veido arī politiskas jomā.

Eiropas sociālo ekonomiku pārstāv daudzas organizācijas. Sociālās ekonomikas pārstāvji piedalās valsts un ES politikas izstrādē un īstenošanā, kad šajos procesos var iesaistīties šādi sociālie sarunu partneri.

Dažādās Eiropas valstīs sociālās ekonomikas uzņēmumus un organizācijas pārstāvošās apvienības ir veidojušās galvenokārt sektora ietvaros, dibinot organizācijas, apvienības un platformas, kuras pārstāv arī kredītu, darba ņēmēju un lauksaimniecības kooperatīvus, kā arī savstarpējas apdrošināšanas sabiedrības, sociālās nodrošināšanas sabiedrības un apvienības un citas nevalstiskās organizācijas.

Tas notiek arī Eiropas līmenī, kur sociālajai ekonomikai ("apvienību" grupai vai visai sociālajai ekonomikai kopumā) bija vēsturiska nozīme dažādās ES politikas jomās. Tas notiek kopš Romas Līguma parakstīšanas, kad tika nodibināta organizācija *Eurocoop*, kas pārstāv patērētāju kooperatīvus Eiropā, un kad ar Eiropas Savienības Lauksaimniecības un zivsaimniecības kooperatīvu konfederācijas (*COGECA*) atbalstu tika izveidota kopējā lauksaimniecības politika.

Mūsdienās Eiropā darbojas šādas sociālās ekonomikas organizācijas:

1. Kooperatīvu apvienības:

- *EUROCOOP*: Eiropas Patērētāju kooperatīvu kopiena;
- *CECODHAS*: Eiropas Sociālo mājokļu koordinācijas komiteja — kooperatīvu nodaļa;
- *CECOP*: Darba ņēmēju un sociālo kooperatīvu un citu darba ņēmējiem piederošu ražošanas un pakalpojumu sniegšanas uzņēmumu Eiropas konfederācija;
- *COGECA*: Lauksaimniecības un zivsaimniecības kooperatīvu konfederācija;
- *GEBC*: Eiropas kooperatīvo banku grupa;
- *UEPS*: Sociālās farmācijas kompānijas Eiropas Savienībā.

Cooperatives Europe ir visu šo Eiropas kooperatīvus pārstāvošo struktūru jumta organizācija.

2. Savstarpējo sabiedrību apvienības:

- *AIM*: *Starptautiskā savstarpējo sabiedrību apvienība*;
- *AMICE*: *Savstarpējo apdrošinātāju un Eiropas apdrošināšanas kooperatīvu apvienība*.

3. Biedrību un sociālās rīcības organizāciju apvienības:

- *CEDAG*: *Eiropas Nevalstisko organizāciju padome*;
- *EFC*: *Eiropas Fondu centrs*;
- *Eiropas Sociālo NVO platforma*.

4. Sociālo uzņēmumu platformas:

- *CEFEC*: *sociālie uzņēmumi Eiropā, Eiropas Sociālo uzņēmumu konfederācija, nodarbinātības iniciatīvas un sociālie kooperatīvi*.

Vairums minēto Eiropas līmeņa pārstāvības organizāciju ir Eiropas sociālās ekonomikas, Eiropas kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, biedrību un fondu pastāvīgās konferences, kas pašlaik ir galvenā Eiropas sociālās ekonomikas sarunu partnere ar Eiropas iestādēm, biedri. Šīs platformas nosaukums ir *CEP-CMAF*, un to izveidoja 2000. gada novembrī.

Dažās valstīs pastāvošās apvienības ir pārsniegušas sektoru līmeni un izveidojušas starpsektoru organizācijas sociālās ekonomikas jomā. Kā piemērus var minēt *CEPES* — Spānijas sociālās ekonomikas uzņēmumu konfederāciju — un sociālās ekonomikas platformu Luksemburgā.

Dažas apvienības atbilst arī citiem kritērijiem, piemēram, pēdējos piecpadsmit gados ir radušies kopēji platformu tīkli, kas pārstāv sociālo ekonomiku, valsts pārvaldi (piemēram, pilsētu pašvaldības) un/vai uzņēmumus un citas sociālas organizācijas. Kā piemēru var minēt *ESMED* — Eiropas un Vidusjūras reģiona valstu sociālās ekonomikas tīklu, kurā ietilpst valsts sociālās ekonomikas vai kooperatīvās platformas Portugālē, Francijā, Spānijā, Itālijā, Marokā un Tunisijā, *REVES* — Eiropas Sociālās ekonomikas pilsētu un reģionu tīklu, *ENSIE* — Eiropas sociālās integrācijas uzņēmumu tīklu, un *FEDES* — Eiropas sociālo darba devēju federāciju, kura aktīvi veicina sociālo ekonomiku. Savukārt *CIRIEC-International* ir neparasts organizācijas piemērs, jo tajā ietilpst organizācijas, kas pārstāv valsts sektora uzņēmumus un sociālās un kooperatīvās ekonomikas uzņēmumus daudzās Eiropas valstīs, un pētnieki, kas ir šīs nozares eksperti.

6. NODAĻA

EIROPAS SAVIENĪBAS UN PIEVIENOŠANĀS VALSTU/KANDIDĀTVALSTU SOCIĀLĀ EKONOMIKA SKAITĻOS

Šīs nodaļas mērķis ir sniegt pārskatu par galvenajiem skaitļiem sociālās ekonomikas jomā ES pa valstīm un visā pasaulē, nodalot trīs organizāciju grupas: kooperatīvus un līdzīgus atzītus organizāciju veidus, savstarpējās sabiedrības un līdzīgus atzītus organizāciju veidus un, visbeidzot, apvienības, fondus un citas līdzīgas bezpeļņas organizācijas.

Ir būtiski veidot statistiku, izmantojot pētījumu datus un pārbaudāmus kontus. Tomēr izmaksu un laika dēļ tie neiekļāvās šajā pētījumā, un tie būs jāanalizē vēlāk.

Šajā pētījumā minētās statistikas pamatā ir sekundāri dati, kurus sniedza mūsu korespondenti attiecīgajā valstī (skatīt pielikumu). Pētījums tika veikts no 2009. līdz 2010. gadam. Tomēr datu pieejamības un statistikas uzskaites kvalitātes dēļ dažu valstu sniegtā informācija ir novecojusi, jo īpaši informācija par apvienībām, fondiem un līdzīgām organizācijām. Respondentiem bija jānorāda nodarbināto personu skaits un, ja iespējams, pilnslodzes ekvivalents, locekļu skaits, brīvprātīgo skaits un organizāciju vai uzņēmumu skaits. Lai varētu salīdzināt datus, kas iegūti iepriekšējā pēc EESK pasūtījuma veiktajā *CIRIEC* pētījumā par stāvokli sociālās ekonomikas jomā ES-25, īpaša uzmanība tika pievērsta mainīgajam lielumam "nodarbinātība". Lai salīdzinātu abu pētījumu galvenos rezultātus, tika izveidotas divas īpašas tabulas (6.3. un 6.4. tabula).

Pētījuma gaitā dažu valstu, jo īpaši jauno ES dalībvalstu, bet ne tikai, sniegtajos datos, tika konstatētas nopietnas statistikas datu nepilnības. Šīs nepilnības tika novērstas, ja tas bija iespējams, izmantojot informāciju, kas iegūta no citiem bibliogrāfijā minētajiem zinātniskajiem pētījumiem, *ICMIF* un *AMICE* pētījuma, *Cooperatives Europe* pētījuma par organizācijām (2010. gads) un citu jumta organizāciju, piemēram, *COGECA* vai *EUROCOOP* pētījumiem. Šie avoti ir sistemātiski norādīti tabulās par attiecīgajām valstīm.

Būtiska atšķirība starp šo pētījumu un pēdējo pēc EESK pasūtījuma veikto *CIRIEC* pētījumu ir tā, ka pēdējos gados valstu statistikas iestādes ir ieguldījušas lielu darbu, lai sniegtu ticamus datus par dažādām uzņēmumu grupām, kas darbojas sociālās ekonomikas jomā, un par sociālās ekonomikas atzišanu Eiropā; Spānijā, Portugālē, Čehijas Republikā un Ungārijā pētījums tika veikts, izmantojot satelītkontu metodoloģiju.

Ņemot vērā lietotās metodes un, jo īpaši, grūtības salīdzināt noteiktus mainīgos lielumus starp valstīm, datu apšaubāmo ticamību noteiktās valstīs, risku, kurš saistīts ar uzņēmumu grupu uzskaiti vienā valstī, atšķirīgiem gadiem, uz kuriem attiecas konkrētie dati, un dažādiem avotiem par vienu uzņēmumu grupu un valsti divos atsaucēs periodos (2002.–2003. gads un 2009.–2010. gads), kas pēdējā gadījumā ir izskaidrojams ar datu pieejamību vai citiem iemesliem, šie statistikas rādītāji ir jāanalizē uzmanīgi.

Turpinājumā iekļautajām tabulām par stāvokli sociālās ekonomikas jomā ES valstīs papildu paskaidrojumi nav vajadzīgi.

Galvenais secinājums — sociālā ekonomika Eiropā ir ļoti svarīga no cilvēciskā un ekonomiskā viedokļa, jo tā nodrošina apmaksātu darbu vairāk nekā 14,5 miljoniem jeb apmēram 6,5% darbspējīgo iedzīvotāju ES-27. Šie summārie rādītāji ir fakts, ko sabiedrība un iestādes nevar ignorēt un ko tām nevajadzētu ignorēt.

Otrs būtisks secinājums — ar atsevišķiem izņēmumiem, jaunajās ES dalībvalstīs, salīdzinot ar 15 “vecajām” dalībvalstīm, sociālās ekonomikas sektors ir salīdzinoši neliels. Tāpēc, lai pilnībā izmantotu tā potenciālu šajās valstīs, ir jāsasniedz vismaz tāds līmenis, kāds ir pārējās ES valstīs.

Trešais secinājums — sociālās ekonomikas sektors attīstās ātrāk nekā sabiedrība kopumā 2002.–2003. gadā un 2009.–2010. gadā. Kopējais algoto darbinieku skaits Eiropā ir palielinājies no kādreizējiem 6 % līdz 6,5 %, un darbavietu skaits ir palielinājies no 11 miljoniem līdz 14,5 miljoniem.

6.1. tabula. Algotais darbs kooperatīvos, savstarpējās sabiedrībās un apvienībās Eiropas Savienībā (2009.–2010. gads)

Valsts	Kooperatīvi	Savstarpējās sabiedrības	Apvienības	KOPĀ
Austrija	61 999	1 416	170 113	233 528
Beļģija	13 547	11 974	437 020	462 541
Bulgārija	41 300	nav datu	80 000	121 300
Kipra	5067	nav datu	nav datu	5067
Čehijas Republika	58 178	5679	96 229	160 086
Dānija	70 757	4072	120 657	195 486
Igaunija	9850	nav datu	28 000	37 850
Somija	94 100	8500	84 600	187 200
Francija	320 822	128 710	1 869 012	2 318 544
Vācija	830 258	86 497	1 541 829	2 458 584
Grieķija	14 983	1140	101 000	117 123
Ungārija	85 682	6676	85 852	178 210
Īrija	43 328	650	54 757	98 735
Itālija	1 128 381	nav datu	1 099 629	2 228 010
Latvija	440	nav datu	nav datu	440
Lietuva	8971	nav datu	nav datu	8971
Luksemburga	1933	nav datu	14 181	16 114
Malta	250	nav datu	1427	1677
Nīderlande	184 053	2860	669 121	856 054
Polija	400 000	2800	190 000	592 800
Portugāle	51 391	5500	194 207	251 098
Rumānija	34 373	18 999	109 982	163 354
Slovākija	26 090	2158	16 658	44 906
Slovēnija	3428	476	3190	7094
Spānija	646 397	8700	588 056	1 243 153
Zviedrija	176 816	15 825	314 568	507 209
Apvienotā Karaliste	236 000	50 000	1 347 000	1 633 000
Pievienotās valstis un kandidātvalstis				
Horvātija	3565	1569	3950	9084
Islande	nav datu	221	nav datu	221
KOPĀ ES-15	3 874 765	325 844	8 605 750	12 806 379
Jaunajās dalībvalstīs	673 629	36 788	611 338	1 321 755
KOPĀ ES-27	4 548 394	362 632	9 217 088	14 128 134

Dati par Itālijas savstarpējām sabiedrībām un kooperatīviem ir norādīti, kopumā ņemot.

6.2. tabula. Algotais darbs sociālās ekonomikas sektorā un kopējais algotais darbs Eiropas Savienībā (2009.–2010. gads), tūkstošos

Valsts	Nodarbinātība SE	Kopējā nodarbinātība	%
Austrija	233,53	4 096,30	5,70 %
Beļģija	462,54	4 488,70	10,30 %
Bulgārija	121,3	3 052,80	3,97 %
Kipra	5,07	385,1	1,32 %
Čehijas Republika	160,09	4 885,20	3,28 %
Dānija	195,49	2706,10	7,22 %
Igaunija	37,85	570,9	6,63 %
Somija	187,2	2447,50	7,65 %
Francija	2318,54	25 692,30	9,02 %
Vācija	2458,58	38 737,80	6,35 %
Grieķija	117,12	4388,60	2,67 %
Ungārija	178,21	3781,20	4,71 %
Īrija	98,74	1847,80	5,34 %
Itālija	2228,01	22 872,30	9,74 %
Latvija	0,44	940,9	0,05 %
Lietuva	8,97	1343,70	0,67 %
Luksemburga	16,11	220,8	7,30 %
Malta	1,68	164,2	1,02 %
Nīderlande	856,05	8370,20	10,23 %
Polija	592,8	15 960,50	3,71 %
Portugāle	251,1	4978,20	5,04 %
Rumānija	163,35	9239,40	1,77 %
Slovākija	44,91	2317,50	1,94 %
Slovēnija	7,09	966	0,73 %
Spānija	1243,15	18 456,50	6,74 %
Zviedrija	507,21	4545,80	11,16 %
Apvienotā Karaliste	1633,00	28 941,50	5,64 %
Pievienotās valstis un kandidātvalstis			
Horvātija	9,08	1541,20	0,59 %
Islande	0,22	165,8	0,13 %
KOPĀ ES-15	12 806,37	172 790,40	7,41 %
KOPĀ ES-27	14 128,13	216 397,80	6,53 %

* Strādājošie iedzīvotāji vecumā no 16 līdz 65 gadiem, Eurostat, 2010. gads.

6.3. tabula. Algotā darba evolūcija Eiropas sociālajā ekonomikā

Valsts	Nodarbinātība sociālās ekonomikas sektorā		
	2002./2003. gads	2009./2010. gads	Δ %
Austrija	260 145	233 528	-10,23 %
Beļģija	279 611	462 541	65,42 %
Bulgārija	nav datu	121 300	nav datu
Kipra	4491	5067	12,83 %
Čehijas Republika	165 221	160 086	-3,11 %
Dānija	160 764	195 486	21,60 %
Igaunija	23 250	37 850	62,80 %
Somija	175 397	187 200	6,73 %
Francija	1 985,150	2 318,544	16,79 %
Vācija	2 031,837	2 458,584	21,00 %
Grieķija	69 834	117 123	67,72 %
Ungārija	75 669	178 210	135,51 %
Īrija	155 306	98 735	-36,43 %
Itālija	1 336,413	2 228,010	66,72 %
Latvija	300	440	46,67 %
Lietuva	7700	8971	16,51 %
Luksemburga	7248	16 114	122,32 %
Malta	238	1677	604,62 %
Nīderlande	772 110	856 054	10,87 %
Polija	529 179	592 800	12,02 %
Portugāle	210 950	251 098	19,03 %
Rumānija	nav datu	163 354	nav datu
Slovākija	98 212	44 906	-54,28 %
Slovēnija	4671	7094	51,87 %
Spānija	872 214	1 243,153	42,53 %
Zviedrija	205 697	507 209	146,58 %
Apvienotā Karaliste	1 711,276	1 633,000	-4,57 %
Pievienotās valstis un kandidātvalstis			
Horvātija	nav datu	9084	nav datu
Islande	nav datu	221	nav datu
KOPĀ ES-15	10 233,952	12 806,379	25,14 %
Jaunajās dalībvalstīs	908 931	1 321,755	45,42 %
KOPĀ ES-27	11 142,883	14 128,134	26,79 %

6.4. tabula. Algotā darba evolūcija Eiropas sociālajā ekonomikā

Valsts	Darbavietu skaits 2002./2003. gadā		Darbavietu skaits 2009./2010. gadā		Δ %	
	Kooperatīvi	Apvienības	Kooperatīvi	Apvienības	Kooperatīvi	Apvienības
Austrija	62 145	190 000	61 999	170 113	-0,23 %	-10,47 %
Beļģija	17 047	249 700	13 547	437 020	-20,53 %	75,02 %
Bulgārija	nav datu	nav datu	41 300	80 000	nav datu	nav datu
Kipra	4491	nav datu	5067	nav datu	12,83 %	nav datu
Čehijas Republika	90 874	74 200	58 178	96 229	-35,98 %	29,69 %
Dānija	39 107	120 657	70 757	120 657	80,93 %	0,00 %
Igaunija	15 250	8000	9850	28 000	-35,41 %	250,00 %
Somija	95 000	74 992	94 100	84 600	-0,95 %	12,81 %
Francija	439 720	1 435,330	320 822	1 869,012	-27,04 %	30,21 %
Vācija	466 900	1 414,937	830 258	1 541,829	77,82 %	8,97 %
Grieķija	12 345	57 000	14 983	101 000	21,37 %	77,19 %
Ungārija	42 787	32 882	85 682	85 852	100,25 %	161,09 %
Īrija	35 992	118 664	43 328	54 757	20,38 %	-53,86 %
Itālija	837 024	499 389	1 128,381	1 099,629	34,81 %	120,19 %
Latvija	300	nav datu	440	nav datu	46,67 %	nav datu
Lietuva	7700	nav datu	8971	nav datu	16,51 %	nav datu
Luksemburga	748	6500	1933	14 181	158,42 %	118,17 %
Malta	238	nav datu	250	1427	5,04 %	nav datu
Nīderlande	110 710	661 400	184 053	669 121	66,25 %	1,17 %
Polija	469 179	60 000	400 000	190 000	-14,74 %	216,67 %
Portugāle	51 000	159 950	51 391	194 207	0,77 %	21,42 %
Rumānija	nav datu	nav datu	34 373	109 982	nav datu	nav datu
Slovākija	82 012	16 200	26 090	16 658	-68,19 %	2,83 %
Slovēnija	4401	nav datu	3428	3190	-22,11 %	nav datu
Spānija	488 606	380 060	646 397	588 056	32,29 %	54,73 %
Zviedrija	99 500	95 197	176 816	314 568	77,70 %	230,44 %
Apvienotā Karaliste	190 458	1 473,000	236 000	1 347,000	23,91 %	-8,55 %
Pievienotās valstis un kandidātvalstis						
Horvātija	nav datu	nav datu	3565	3950	nav datu	nav datu
Islande	nav datu	nav datu	nav datu	nav datu	nav datu	nav datu
KOPĀ ES-15	2 946,302	6 936,776	3 874,765	8 605,750	31,51 %	24,06 %

6.5. tabula. Brīvprātīgo skaits Eiropas Savienībā, 2011. gads

Valsts	% pieaugušo	Brīvprātīgo skaits
Austrija	37 %	2 638,255
Beļģija	26 %	2 341,994
Bulgārija	12 %	784 501
Kipra	23 %	153 531
Čehijas Republika	23 %	2 072,862
Dānija	43 %	1 949,371
Igaunija	30 %	341 166
Somija	39 %	1 740,611
Francija	24 %	12 646,908
Vācija	34 %	24 065,072
Grieķija	14 %	1 355,390
Ungārija	22 %	1 878,243
Īrija	32 %	1 124,535
Itālija	26 %	13 484,222
Latvija	22 %	426 628
Lietuva	24 %	679 138
Luksemburga	35 %	144 534
Malta	16 %	55 975
Nīderlande	57 %	7 787,384
Polija	9 %	2 914,610
Portugāle	12 %	1 082,532
Rumānija	14 %	2 549,410
Slovākija	29 %	1 332,145
Slovēnija	34 %	598 298
Spānija	15 %	5 867,518
Zviedrija	21 %	1 636,160
Apvienotā Karaliste	23 %	11 774,457
Pievienotās valstis un kandidātvalstis		
Horvātija	nav datu	nav datu
Islande	nav datu	nav datu

Avots: Eurobarometer/Eiropas Parlaments 75.2. punkts: brīvprātīgais darbs.

7. NODAĻA

TIESISKAIS REGULĒJUMS, KAS NOSAKA SOCIĀLĀS EKONOMIKAS DALĪBNIKU DARBĪBU EIROPAS SAVIENĪBAS VALSTĪS UN PIEVIENOŠANĀS VALSTĪS/KANDIDĀTVALSTĪS, UN PAŠLAIK ĪSTENOTĀ VALSTS POLITIKA, UZSVEROT NESEN PIENĒMTOS JAUNOS VALSTS TIESĪBU AKTUS SOCIĀLĀS EKONOMIKAS JOMĀ

- 7.1. Tiesību normas attiecībā uz SE dalībniekiem Eiropas Savienībā
- 7.2. Valsts politika sociālās ekonomikas jomā Eiropas Savienības valstīs
- 7.3. Jauni valsts tiesību akti attiecībā uz Eiropas sociālo ekonomiku

7.1. Tiesību normas attiecībā uz SE dalībniekiem Eiropas Savienībā

Institucionālais satvars ir galvenais faktors, kas nosaka sociālās ekonomikas apmēru un atpazīstamību. Tiesiskais regulējums, kas definē minēto jomu, paredz trīs šā sektora atzīšanas veidus:

- 1) tieša atzīšana no valsts iestāžu puses attiecībā uz šādu organizāciju atšķirīgo identitāti, kas prasa īpašu attieksmi. Šajā ziņā tiesību sistēmas nolūks ir šīs organizācijas noteikt kā privātus dalībniekus;
- 2) šo organizāciju spējas un brīvības darboties jebkurā saimnieciskās un sociālās darbības sektorā atzīšana;
- 3) šo organizāciju kā sarunu partneru lomas atzīšana valsts politisko pasākumu izstrādes un īstenošanas procesā, paredzot to līdzdalību koplēmumu pieņemšanā un pasākumu īstenošanā.

Eiropā dažādiem sociālās ekonomikas uzņēmumiem ne vienmēr ir noteikts atbilstošs institucionalizācijas līmenis minētajās trijās jomās.

Attiecībā uz pirmo punktu — ne visi sociālās ekonomikas veidi ir vienādā mērā atzīti dažādu ES valstu tiesību sistēmās.

Kooperatīvi ir skaidri atzīti Romas Līguma 58. pantā un dažādu dalībvalstu, tostarp Grieķijas, Itālijas, Portugāles un Spānijas konstitūcijā kā īpašs uzņēmumu veids, un, lai gan uz tiem attiecas tiesiskais regulējums, kura ietvaros tie var darboties un kurš garantē to biedru un trešo pušu tiesības, ne vienmēr valstīs ir pieņemti īpaši tiesību akti attiecībā uz visiem kooperatīviem. Dažās valstīs, piemēram, Dānijā, Čehijas Republikā un Apvienotajā Karalistē trūkst vispārēju tiesību aktu attiecībā uz kooperatīviem, lai gan šajās valstīs ir spēkā tiesību akti attiecībā uz noteiktiem kooperatīvu veidiem, piemēram, mājokļu kooperatīviem Spānijā un kredītu kooperatīviem vai kredītu apvienībām Apvienotajā Karalistē un Čehijas Republikā. Tas kontrastē ar stāvokli citās valstīs, piemēram, Spānijā, Itālijā un Francijā, kurās ir vērojama "likumdošanas inflācija" šajā jomā un kurās ir spēkā dažādi tiesību akti atkarībā no kooperatīvu veida un pārvaldes līmeņa (valsts un reģionālā).

Līdzīgs stāvoklis Eiropā izveidojies dažādu sociālās ekonomikas formu juridiskā statusa jomā, kur, kā redzams 7.1. un 7.2. tabulā, vērojamas atšķirības. Valstis var iedalīt trīs grupās: pirmās grupas valstīs ir spēkā īpašs tiesiskais regulējums attiecībā uz SE formām, otrās grupas valstīs tiesību normas attiecībā uz SE organizācijām ir izkaisītas dažādos normatīvajos aktos, un trešās grupas valstīs nav nekādu tiesību aktu attiecībā uz noteiktām SE formām.

7.1. tabula. Īpašu sociālās ekonomikas formu juridiska atzīšana

	Kooperatīvi	Savstarpējās sabiedrības	Apvienības	Fondi
Austrija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Beļģija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Bulgārija	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Horvātija	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Kipra	JĀ	nav datu	nav datu	nav datu
Čehijas Republika	R	nē	JĀ	JĀ
Dānija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Igaunija	nē	nē	JĀ	JĀ
Somija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Francija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Vācija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Grieķija	JĀ	-	JĀ	JĀ
Ungārija	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Islande	JĀ		nē	JĀ
Irija	R	nē	nē	nē
Itālija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Latvija	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Lietuva	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Luksemburga	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Malta	JĀ	nav datu	nav datu	nav datu
Nīderlande	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Polija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Portugāle	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Rumānija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Slovākija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Slovēnija	nē	nē	JĀ	JĀ
Spānija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Zviedrija	JĀ	nē	JĀ	JĀ
Apvienotā Karaliste	R	R	JĀ	JĀ

Piezīme. Anketas jautājums: Vai dažādām sociālās ekonomikas uzņēmumu institucionālajām formām ir noteikts skaidri atšķirīgs juridiskais statuss, piemēram, īpaši tiesību akti?

“R” norāda uz to, ka šajā valstī dažas juridiskas normas regulē šo SE organizāciju veidu, taču ir iekļautas dažādos tiesību aktos.

Pēdējos gados dažās jaunajās ES dalībvalstīs ir pieņemti daži būtiski tiesību akti. Šie tiesību akti ir minēti 7.2. tabulā.

7.2. Valsts politika sociālās ekonomikas jomā Eiropas Savienības valstīs

Pēdējos 25 gados daudzas ES valstu valdības un reģionālās pašvaldības ir īstenojušas pasākumus, kas ietver skaidru atsauci uz sociālo ekonomiku kopumā vai atsevišķām tās sastāvdaļām. Parasti tās ir izstrādājušas *sektoru politikas* pasākumus, kas ietver skaidras atsauces, lai gan dažkārt fragmentāras un nesaistītas, uz sociālo ekonomiku veidojošām institucionālajām formām. Kā piemērus var minēt aktīvas nodarbinātības politiku, iesaistot darba ņēmēju kooperatīvus un

integrācijas uzņēmumus, sociālo pakalpojumu politiku, kurā būtiska nozīme ir apvienībām, fondiem un citām bezpeļņas organizācijām, lauksaimniecības un lauku attīstības politiku, kurā iesaistīti lauksaimniecības kooperatīvi, kā arī atsauces uz savstarpējā atbalsta sabiedrībām sociālās nodrošināšanas sistēmu ietvaros. Pēdējā laikā diezgan bieži īstenoti politikas *pasākumi, kas vērsti tieši uz sociālo ekonomiku*, un daži pasākumi bijuši vērsti uz uzņēmumiem, kas darbojas tirgū, savukārt citi — uz bezpeļņas organizācijām, kuras nav saistītas ar tirgu, tomēr tikai retos gadījumos ir veikti pasākumi, kas aptver abas jomas.

Konkrētāk, galvenie faktori, kas nosaka īstenoto politikas pasākumu darbības jomu un nozīmi, kā arī to, kāda loma attiecīgajos politikas pasākumos ir sociālajai ekonomikai, ir šādi: sociālās ekonomikas kā institucionāla fenomena sociāla un politiska atzīšana; šā sektora tēls un atpazīstamība, ko rada sabiedrības un politikas veidotāju viedoklis par tā lomu valsts daudzdimensiju attīstībā (ekonomikas, sociālajā un kultūras jomā); šā fenomena ekonomiskā nozīme un vēsture, un, visbeidzot, tā spēja būt uzticamam pārstāvim dažādos valsts politikas izstrādes un īstenošanas procesos.

Viens no šiem faktoriem — iespējamā sociālās ekonomikas loma valsts daudzdimensiju attīstībā — attiecas uz sabiedrības konceptuālo modeli, un tas ir pamats dažādu sociālo un ekonomisko spēku, kas vienlaikus pastāv attiecīgajā valstī, integrācijai. Šajā saistībā jānorāda uz trīs sabiedrības modeļiem, kuros sociālajai ekonomikai zināmā mērā ir antagoniska loma.

Pirmais modelis — *tradicionālā sociālā demokrātija* — paredz, ka sociālās vajadzības nodrošina tikai valsts, veicot pārdali. Tiek uzskatīts, ka sociālā ekonomika ir pagātnes mantojums un apgrūtinājums. Tāpēc sociālos jautājumus gandrīz vienmēr uzskata par problēmām, kurās ir jāiegulda valsts līdzekļi. Finansēšanai izmanto nodokļus par kapitālu, kas tiek uzskatīts par galveno bagātības veidošanas instrumentu.

Otrais modelis — *neoliberālais modelis* — paredz, ka ekonomika ir tirgus, kurā darbojas tikai tradicionāli uz peļņu orientēti uzņēmumi, un sociālajā nozarē darbojas tikai tie, kuri neiesaistās tirgus ekonomikā un tādējādi veido maksātnespējīgu pieprasījumu. Šajā gadījumā sociālā ekonomika ne tikai neietekmē galveno ekonomikas problēmu risināšanu, bet arī veicina sociālās un ekonomikas jomas nošķirtību divās jomās: tirgus darbības, kas veicina arvien lielākas sabiedrības daļas atkarību un nestabilitāti darba un ražošanas attiecībās; un ar tirgu nesaistīta darbība un pārdale, arvien vairāk apšaubot valsts kā galvenā regulatora un pārdalītāja lomu un atbalstot filantropiju, brīvprātīgo darbu un neformālo ekonomiku. (*Chaves, 2005. gads*).

Trešais modelis — *sociālās un ekonomikas demokrātijas* jeb *plurālistiskās ekonomikas* modelis — paredz, ka valsts (pārdale) un sabiedrība vienlaicīgi nodrošina sociālās vajadzības; valsts joprojām ir galvenais regulators un pārdalītājs, un *sociālā ekonomika* iesaistās tirgus un ar tirgu nesaistītā darbībā. Šis modelis paredz — lai sekmētu sociālās ekonomikas iesaistīšanos, pirmkārt, ir nepieciešami atbilstoši mehānismi, kas ļauj noteikt tās iespējas un ierobežojumus, veidojot sociālo pievienoto vērtību, un, otrkārt, — jāpanāk svarīgas sociālekonomiskas un institucionālas pārmaiņas (*Lévesque, 1997. gads*).

7.2. tabula. Citas sociālās ekonomikas uzņēmumu un organizāciju juridiskās formas Eiropā*

Valsts	Citi (precizēt)
Beļģija	– Likums par <i>Sociétés à finalité sociale</i> (sociālajiem uzņēmumiem), 13.04.1995.
Īrija	– <i>Credit Union Act</i> (Likums par kredītu apvienībām), 1997. gads.
Itālija	– Likumdošanas dekrēts Nr. 155/2006 <i>Disciplina dell'impresa sociale</i> (sociālo uzņēmumu regulējums), – <i>Onlus</i> (sabiedriskā labuma bezpeļņas organizācijas), Likumdošanas dekrēts Nr. 460/1997, – Likums par attīstības NVO Nr. 49/1987, – Likums Nr. 266/1991 <i>Legge Quadro sul volontariato</i> (Vispārējs likums par brīvprātīgo darbu).
Portugāle	– <i>Misericordias DL</i> 119/83, 25.02.1983.
Spānija	– Likums <i>Sociedades laborales</i> (darba sabiedrības), 1997. gads, – <i>Centros Especiales de Empleo para minusválidos</i> (speciāli nodarbinātības centri cilvēkiem ar invaliditāti), RD 2273/1985, – <i>Empresas de Inserción</i> (integrācijas uzņēmumi): Likums Nr. 12/2001, papildu nosacījums Nr. 9, reģionālie tiesību akti.
Zviedrija	– mājokļu apvienības (ekonomiskās apvienības), 30.05.1991.
Somija	– sociālie uzņēmumi, 30.12.2003., – <i>Osuuskuntalaki</i> (kooperatīvo sabiedrību likums), 28.12.2001/1488.
Grieķija	– Likums Nr. 2190/1920 par sabiedriskajiem uzņēmumiem, – Likums Nr. 2810/2000 un Nr. 410/1995 par attīstības aģentūrām.
Nīderlande	– Civillikuma 2. daļa (juridiskas personas), kas stājās spēkā 1850. gadā un ko atjaunināja 1992. gadā.
Dānija	– Likums par mājokļu kooperatīviem un citām kolektīvajām mājokļu sabiedrībām; atjaunināts 2006. gadā.
Čehijas Republika	– sabiedriskā labuma apvienības (<i>NNO</i>), 1995. gads, – dzīvokļu īpašnieku apvienības; 2000. gads.
Ungārija	– bezpeļņas organizācijas
Latvija	– kredītu kooperatīvi, 15.07.1993.
Lietuva	– kredītu apvienības, 1995. gads, – sociālie uzņēmumi, 2004. gads.
Polija	– sociālie kooperatīvi; 2006. gads, – Likums par sociālo nodarbinātību sociālās integrācijas centros; 13.06.2003., – Likums par sabiedriskā labuma darbībām un brīvprātīgo darbu sabiedriskā labuma organizācijās; 24.04.2004.
Apvienotā Karaliste	– Sabiedriskā labuma sabiedrība (<i>CIC</i>).

* Juridiskais statuss, kas ir atšķirīgs no kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu statusa.

Piezīme. Anketas jautājums: Vai 5. nodaļā minēto sociālās ekonomikas institucionālo formu juridiskais statuss ir skaidri atšķirīgs, piemēram, īpaši tiesību akti? Ja tas ir atšķirīgs, lūdzu, precizējiet.

7.3. tabula. Īpaši nodokļu atvieglojumi ES sociālās ekonomikas organizācijām

	Kooperatīvi	Savstarpējās sabiedrības	Apvienības	Fondi
Austrija	JĀ	-	JĀ	JĀ
Beļģija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Bulgārija	-	-	-	-
Kipra	JĀ	nav datu	nav datu	nav datu
Čehijas Republika	-	-	JĀ	JĀ
Dānija	JĀ	-	JĀ	JĀ
Igaunija	-	-	-	JĀ
Somija	JĀ	-	JĀ	JĀ
Francija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Vācija	-	JĀ	JĀ	JĀ
Grieķija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Ungārija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Īrija	JĀ	-	-	-
Itālija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Latvija	JĀ	-	JĀ	JĀ
Lietuva	nav datu	nav datu	nav datu	nav datu
Luksemburga	-	-	-	JĀ
Malta	JĀ	nav datu	JĀ	JĀ
Nīderlande	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Polija	-	-	-	-
Portugāle	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Rumānija	-	JĀ	JĀ	JĀ
Slovākija	-	JĀ	JĀ	JĀ
Slovēnija	nav datu	nav datu	nav datu	nav datu
Spānija	JĀ	JĀ	JĀ	JĀ
Zviedrija	-	-	-	-
Apvienotā Karaliste	-	JĀ	JĀ	JĀ
Pievienotās valstis un kandidātvalstis				
Horvātija	-	-	JĀ	JĀ
Islande	nav datu	nav datu	JĀ	JĀ

Piezīme. Anketas jautājums: Vai 5. nodaļā minētajām dažādu sociālās ekonomikas institucionālo formu organizācijām ir noteikti citi nodokļu atvieglojumi nekā tradicionāliem privātajiem uzņēmumiem?

7.3. Jauni valsts tiesību akti attiecībā uz Eiropas sociālo ekonomiku

Pēdējos desmit gados vairākas Eiropas valstis īpašu uzmanību ir pievēršušas likumdošanai sociālās ekonomikas jomā. Tieši šajā laikā notika visnopietnākās debātes par jēdzienu un definīciju, tiesību aktu priekšmetu un politiku sociālās ekonomikas jomā. Jaunākie piemēri ir Rumānija, Polija un Francija, kur likumprojekti SE jomā nav ieviesti vai par tiem notiek nopietnas diskusijas. Strīdi galvenokārt ir saistīti tieši ar sociālās ekonomikas nozares definīciju un nosaukumu, vai sociālajiem uzņēmumiem. Definīcijas robežas ir ļoti atšķirīgi noteiktas trīs spēkā esošajos tiesību aktos sociālās ekonomikas jomā — divos valsts (Spānijā un Grieķijā) un vienā reģionālajā (Valonijā, Beļģijā) tiesību aktā. Atšķirības ir vēl uzskatāmākas, nosakot sociālo uzņēmumu darbības jomu, un šajā jautājumā ir pieņemti vairāki tiesību akti (skatīt 7.1. tabulu).

7.4. tabula. Sociālās ekonomikas vai sociālo uzņēmumu statusa juridiskā atzīšana

Valsts	Likums	Likuma/likumprojekta nosaukums
Spānija	JĀ	Sociālā ekonomika (2011. gads)
Grieķija	JĀ	Sociālā ekonomika un sociālie uzņēmumi (2011. gads)
Beļģija (Valonija)	JĀ	Sociālā ekonomika (2008. gads, <i>Décret régional</i>)
Somija	JĀ	Sociālie uzņēmumi (2003. gads)
Lietuva	JĀ	Sociālie uzņēmumi (2004. gads)
Itālija	JĀ	Sociālie uzņēmumi (2005. gads)
Slovēnija	JĀ	Sociālie uzņēmumi (2011. gads)
Portugāle	Likumprojekts	Sociālā ekonomika (2012. gads)
Polija	Likumprojekts	Sociālā ekonomika (2012. gads)
Nīderlande	Likumprojekts	Sociālie uzņēmumi (2012. gads)
Rumānija	Likumprojekts	Sociālie uzņēmumi (2012. gads)
Francija	Likumprojekts	Solidaritātes ekonomika (anulēts likumprojekts)

Divās valstīs, kurās pašlaik ir visdziļākā krīze — Spānijā un Grieķijā —, ir spēkā valsts tiesību akti sociālās ekonomikas jomā. Viens no tiem ir Spānijas 2011. gada 29. marta Likums Nr. 5/2011 par sociālo ekonomiku, un otrs ir Grieķijas Likums Nr. 4019/2011 par sociālo ekonomiku, sociālo uzņēmējdarbību un citiem noteikumiem. Beļģijā Valonijas parlamenta 2008. gada 20. novembrī pieņemtais dekrēts par sociālo ekonomiku ir līdzīgs Spānijas likumam.

8. NODAĻA

SOCIĀLĀ EKONOMIKA EIROPĀ GLOBĀLĀS KRĪZES APSTĀKĻOS

- 8.1. Sociālā ekonomika cikliskas un strukturālas krīzes apstākļos
- 8.2. Sociālā ekonomika finanšu krīzes apstākļos
- 8.3. Sociālā ekonomika ekonomikas un nodarbinātības krīzes apstākļos
- 8.4. Sociālā ekonomika valsts sektora un labklājības krīzes apstākļos

8.1. Sociālā ekonomika cikliskas un strukturālas krīzes apstākļos

Krīzes, kuru pēdējos gados piedzīvoja Eiropa, cēlonis ir ļoti svarīgi politiski, sociāli un ekonomiski procesi, piemēram, globalizācijas ietekme uz valsts kapitālisma modeļiem un labklājības valsts modeļiem, Eiropas pārvaldību un sabiedrības modeļu intelektuālajām paradigmām. Šie elementi ir precīzāki un strukturētāki krīzes cēloņi, kas vairāk saistīti ar finanšu un ekonomikas problēmām un valstu finanšu krīzi. Jebkurā gadījumā, sociālajai ekonomikai ir un arī turpmāk var būt svarīga loma.

Nošķirot ekonomikas krīzes strukturālo analīzi, saskaņā ar kuru krīzi izraisīja fordisma sistēmas sabrukums 1970. gadu beigās, no tiešāka vērtējuma, ka no 1975. līdz 2012. gadam bija vairāki satricinājumi, kuru ietekmi nespēja mazināt ne liberalizācija 20. gadsimta astoņdesmitajos gados, ne valdību sniegtais atbalsts (keinesiāniskais modelis) (jo īpaši 2007.–2008. gadā), var pierādīt, ka SE un valsts iejaukšanās (tieša iejaukšanās vai sociālās aizsardzības pasākumi) spēja īsā termiņā mazināt krīzes ietekmi, un paredzēt to, ka SE varētu būt viens no veidiem, kā strukturētā veidā pārvarēt krīzi, ja pareizi izmantotu tās iezīmes, kuras ir piemērotas Eiropas ražošanas sistēmas atjaunošanai.

SE kā *aizsarglīdzeklis pret krīzi*. Tas būtu iespējams divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, īpašu noteikumu dēļ (bezpeļņas, pārpalikumu sadales un divējāda rakstura dēļ) SE nevar izpārdot, jo nav tirgus, kurā pārdot tās daļas; darbības vietu ir grūti mainīt, jo cilvēku grupas ir piesaistītas noteiktai vietai; SE ir izturīgāka attiecībā uz tās finanšu rezervēm, kuras nevar sadalīt akcionāriem; SE ir finansiāli elastīgāka, un to nodrošina tas, ka ir atdalīti tiešie ienākumi un pārpalikumu sadale (piemēram, daļas darba ņēmēju kooperatīvos, atlīdzības apdrošināšanas kooperatīvos un savstarpējās sabiedrībās). Visbeidzot, sociālajā ekonomikā tiek īstenotas ilgtermiņa stratēģijas.

Otrkārt, tā kā sociālajai ekonomikai ir nozīmīgas sociālās saistības un tāda pārvaldības sistēma, kas ne tikai darbojas saskaņā ar pārstāvības demokrātijas principiem, bet arī ļauj krīzes apstākļos panākt zināmu vienprātību, iekšēji SE var rīkoties elastīgi, lemjot par darba laiku un atalgojumu (ierobežojumi nelielās apvienībās, novērtēšana atbilstoši paveiktajam darbam darba ņēmēju kooperatīvos), hierarhijas samazināšanu atalgojuma sistēmā (izņemot filiāles: skatīt — *INSEE Première*, 2012. gada februāris) un nodrošināt zināmu stabilitāti nodarbinātības jomā (mazāka darbinieku mainība, vecāku cilvēku paturēšana darbā, sieviešu integrācija; savukārt nodarbinātības nestabilitāte negarantē izdzīvošanu, piemēram, biedrības, kas sniedz palīdzību mājās, sporta vai kultūras biedrības), bet ārēji cilvēku uzticības dēļ šī nozare joprojām saņem ziedojumus un izmanto brīvprātīgo darbu un tāpēc spēj pretoties tirgus lejupslīdei (kooperatīvi cieta mazāk nekā uz peļņu orientēti uzņēmumi) un, ja tā spēj mobilizēt sabiedrību, valsts finansējuma samazinājumam.

SE kā *līdzeklis, lai strukturētā veidā pārvarētu krīzi*. Nemaz neņemot vērā, ka SE uzņēmumus neskar tā dēvētā “finansializēšana” (izņemot uz peļņu orientētu uzņēmumu filiāles, kas neievēro SE dibināšanas un pārvaldes principus), varam secināt, ka SE varētu būt ļoti atbilstošs veids, kā pārvarēt ekonomikas krīzi, balstoties uz jauna veida attiecībām — starp cilvēkiem un sabiedrību, autonomiju un savstarpēju atkarību un individuālo un kolektīvo atbildību —, kas liecina par augstāku zināšanu un

inovācijas līmeni (saskaņā ar Lisabonas stratēģiju) un ko dažreiz sauc par ekonomikas ceturto sektoru.

Tā ir uz zināšanām balstīta ekonomika, jo tās pamatā ir kolektīvā mācīšanās un kompetences un mūžizglītības internalizācija saimnieciskajā darbībā (papildus oficiālajai apmācībai).

Tā ir uz attiecībām vērsta pakalpojumu ekonomika, jo pakalpojumus kopīgi nodrošina ražotāji un lietotāji, ieinteresētās personas tiek iesaistītas un tajā, slēdzot darījumus, liela nozīme ir attiecībām (skatīt — *J. Gadrey*).

Tā ir uz funkcionalitāti vērsta ekonomika, kuras pamatā ir atvērta dalība, ko veicina kolektīvās īpašumtiesības līdzās piekļuvei, kas saistīta ar individuālajām īpašumtiesībām, un tajā galvenais ir nevis produkts, bet darbības joma (mājokļi, transports, pārtika u.c.) un lielāka preču pievienotā vērtība, ko nodrošina pakalpojumi (risinājumu kopums) un transversāla pieeja (salīdzinājumam — *Du Tertre*).

Tā ir aprītes ekonomika: SE uzņēmumi bija priekšteči preču (papīra, kartona, audumu un citu priekšmetu) pārstrādes un otrreizējas izmantošanas jomā, un tā arvien vairāk līdzekļu iegulda energotaupības, atjaunojamās enerģijas (piemēram, kooperatīvās vēja elektrostacijas Dānijā, *Enercoop* Francijā), ekoloģisko mājokļu un rehabilitācijas jomā, izmantojot decentralizētas ražošanas pieeju.

Tāpēc ir skaidrs, ka SE pašreizējos ekonomiskās un sociālās krīzes apstākļos darbojas pretcikliski un novatoriski. Tomēr ir arī skaidrs, ka tā varētu aktīvi iesaistīties jauna, vairāk uz kooperatīviem vērsta sociālās ekonomikas regulējuma veidošanā (papildus administratīvajiem un konkurences noteikumiem), ja valsts pārvaldes iestādes atzītu tās specifiku — apvienot ekonomisko attīstību un sociālo attīstību —, nevis skatītu šīs jomas hierarhiski (sociālā attīstība kā ekonomiskās attīstības blakusprodukts).

8.2. Sociālā ekonomika finanšu krīzes apstākļos

Galvenās finanšu krīzes pazīmes ir labi zināmas: pirmkārt, kapitāla globalizācijas dēļ starptautiskā kapitāla ietekme un mobilitāte ir palielinājusies, un liela nozīme ir valsts ieguldījumu fondiem (piemēram, Kuveitas Valsts fonds). Šis starptautiskais finanšu aspekts rada ar reglamentēšanu saistītas problēmas vietējā un valsts līmenī. Turklāt finanšu instrumenti kļūst arvien sarežģītāki, un finanšu iestādes ir savstarpēji saistītas. Tas liecina, ka palielinās regulējuma un sertifikācijas sistēmu (piemēram, reitinga aģentūru) un vienādranga finanšu organizāciju loma, bet paradokss ir tas, ka valsts un starptautiskajā līmenī finanšu sektora regulēšanai netika pievērsta pietiekama uzmanība, un 2008. gadā, kad sākās finanšu krīze, bija jau par vēlu.

Krīze sociālo ekonomiku ietekmēja dažādi, jo īpaši finanšu sektorā. Pirmkārt un galvenokārt, krīzi neizraisīja sociālā ekonomika vai tās finanšu iestādes; krīzes iemesls ir sociālās "vērtības", piemēram, mantrausība un sacensība, gan starp iedzīvotājiem, gan sociālajām grupām, kas neietilpst SE. Otrkārt, sociālās ekonomikas finanšu iestādes mazāk ietekmēja finanšu krīze, vismaz sākumā, jo šī nozare bija mazāk atkarīga no finanšu aktīviem, kuri izraisīja krīzi, bet vairāk saistīta ar saimniecisko darbību vietējā līmenī. Tomēr sociālās ekonomikas finanšu sektoru ietekmēja krīzes ilgums un kreditēšanas ierobežošana (skatīt *Palomo*, 2010. gads). Treškārt, pašreizējos apstākļos, kad kreditēšanas ir ierobežota un vērojama arvien lielāka finansiālā atstumtība, SE apliecināja savu spēju radīt sociālus jauninājumus un apmierināt sociālās vajadzības, izmantojot alternatīvas solidaritātes finansējuma metodes, piemēram, ētisko banku vai sociālos līdzekļus, kurus var izmantot, lai saņemtu kredītu, un kuri palielina uzticību finanšu pakalpojumiem. Klasisks piemērs ir mikrokredīta bankas, kuras radīja Bangladešas ekonomists, 2006. gada Nobela Miera prēmijas laureāts *Mohammed Yunus*. Šīs organizācijas veicina finansiālo integrāciju un tajās valstīs, kur sievietes sociālais un finansiālais

stāvoklis bija kritisks, nodrošina viņām balsstiesības, pirktspēju un iespēju piedalīties sarunās. Eiropā organizācijas, kuras izsniedz nelielus aizdevumus sievietēm un neaizsargātām sociālajām grupām vai kuras labāk saprot ētikas mērķus, ir ētiskās bankas (*Triodos Bank* vai *Italian Banca Etica*), Francijas *CIGALES* (*Clubs d'Investisseurs pour une Gestion Alternative et Locale de l'Épargne Solidaire* jeb investoru klubi alternatīvai solidaritātes iekrājumu vietējai pārvaldībai) un *CDFI* (vietējai attīstībai paredzētas finanšu iestādes). Daudzas šādas organizācijas ietilpst *INAISE* tīklā.

Sociālajai ekonomikai ir svarīga loma, regulējot kapitāla tirgu, ciktāl tā finanšu sektorā integrē lielu sabiedrības daļu, kurai nav pieejams tradicionālais banku sektors, un SE ir galvenais valsts finansējuma un subsīdiju avots cilvēkiem, kuriem ir maz resursu; tā kolektīvi kontrolē SE darbības un organizāciju veidotas finanšu plūsmas (piemēram, algas un pensiju fondus, ētiskās un sociālās bankas, kredītu kooperatīvus, rezerves un citus līdzekļus, kas iegūti kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību ienesīgas darbības rezultātā). Turklāt kredītu kooperatīvi pašreizējās lejupslīdes apstākļos rīkojas ļoti pareizi. Tie neizraisīja pašreizējo starptautisko finanšu krīzi, un krīze tos ietekmēja mazāk nekā citas finanšu iestādes, tomēr tie saglabāja pozitīvu bilanci un turpināja izsniegt kredītus un veicināt finansiālo integrāciju.

8.3. Sociālā ekonomika ekonomikas un nodarbinātības krīzes apstākļos

Sociālās ekonomikas galvenā pievienotā vērtība sociālajā ziņā, iespējams, ir nelīdzsvarotības mazināšana darba tirgū. Ne velti Eiropas valstu valdību un sociālo lietu ministru pienākums parasti ir veicināt sociālo ekonomiku.

Vēsturiski sociālā ekonomika ir veicinājusi jaunu darbavietu radīšanu, darbavietu saglabāšanu krīzes situācijā nokļuvušās un/vai slēgšanai apdraudētās nozarēs un uzņēmumos, darbavietu stabilitāti un pāreju no ēnu ekonomikas oficiālajā ekonomikā, prasmju saglabāšanu (piemēram, amatniecībā), jaunu profesiju (piemēram, sociālās izglītības darbinieks) attīstību un īpaši nelabvēlīgā stāvoklī esošu un sociālajai atstumtībai pakļautu iedzīvotāju problēmu risināšanu (skatīt *Demoustier, CIRIEC, 2000. gads*). Dažu pēdējo desmitgažu statistikas dati liecina, ka Eiropā SE ir spēcīgs darbavietu radīšanas sektors, kurš, kā ir parādīts tabulā turpmāk, stāvoklim nodarbinātības jomā pielāgojas labāk nekā citi ekonomikas sektori.

Sociālā ekonomika palīdz mazināt trīs galvenās problēmas saistībā ar darba tirgus nelīdzsvarotību: bezdarbu, nodarbinātības nestabilitāti un bezdarbnieku sociālo atstumtību un to izslēgšanu no darba tirgus. Kā ierasts, darba ņēmēju kooperatīvi un citi darba ņēmēju kontrolēti vai darba ņēmējiem piederoši uzņēmumi aktīvāk iesaistījās šajā jomā. Krīzes apstākļos, kad kritiskā ekonomiskajā situācijā nonāca rūpniecības uzņēmumi, kuros viņi strādā, neskaitāmas darba ņēmēju grupas nolēma pārveidot vai no jauna aktivizēt šos uzņēmumus kā kooperatīvus, lai saglabātu darbavietas. Šajā laikā, kad bija vērojama vispārēja darbavietu skaita samazināšanās, darba ņēmēju uzņēmumos tiešās nodarbinātības apjoms palielinājās. Valda uzskats (*Tomás-Carpi, 1997. gads*), ka nodarbinātību sociālās ekonomikas sektorā daudz mazāk ietekmē ekonomikas cikla lejupslīde, ar ražošanu saistītu parādu atmaksas grūtības un ražošanas un pieprasījuma svārstības pasaulē un nozarēs (ekonomisti to dēvē par nodarbinātības ienākumu elastību), salīdzinot ar privāto sektoru, kas orientēts uz peļņu. Sociālās ekonomikas sektorā ir arī radītas daudz vairāk tiešās darbavietas nekā pārējās Spānijas ekonomikas nozarēs ekonomikas cikla augšupejas posmā, piemēram, pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu otrajā pusē.

Jaunām sociālās ekonomikas organizācijām, piemēram, sociālajiem kooperatīviem un citām brīvprātīgo organizācijām, kuras darbojas tā dēvētajā jaunajā nodarbinātības sektorā, piemēram, veselības aprūpes un sociālo pakalpojumu, izglītības, kultūras un pētniecības pakalpojumu jomā, ir ļoti būtiska nozīme nodarbinātības veicināšanā Eiropā. Šīs organizācijas daba tirgū rīkojas ļoti radoši, paverot iespēju pārejai no brīvprātīgā darba uz apmaksātu darbu, apkopojot darba stundas, izpētot

jaunus pakalpojumus, tos regulējot no nodarbinātības viedokļa (piemēram, jaunu profesiju atzīšana, vadības uzņemšanās, veidojot koplīgumus, un citi pasākumi) un veidojot jaunas tiešās darbavietas.

Ne mazāk svarīga ir sociālās ekonomikas — jo īpaši tā dēvēto integrācijas uzņēmumu, speciālo nodarbinātības centru un sociālo kooperatīvu — loma saistībā ar to grupu integrāciju, kurām ir grūti atrast darbu, piemēram, cilvēkiem ar fiziskiem, garīgiem vai sociāliem traucējumiem un tiem, kuri ilgāku laiku ir izslēgti no darba tirgus un nevar iekļauties sociālajā vidē vai darba tirgū, bieži būdami atstumti un nabadzīgi. SE ir arī veicinājusi spēcīga pakalpojumu sektora rašanos un dzimumu līdztiesību Eiropas darba tirgū.

Saskaņā ar šajā pētījumā iesaistīto valstu respondentu sniegto informāciju krīze nodarbinātības jomā Eiropā sociālās ekonomikas sektoru ietekmēja mazāk nekā tradicionālos privātos uzņēmumos, lai gan pastāv būtiskas atšķirības dažādās valstīs un dažādos sektoros. Kopumā nodarbinātība sociālās ekonomikas sektorā krīzes pirmo vilni (2008.–2010. gads) izturēja labāk nekā tradicionālais privātais sektors, lai gan vēlāk, stāvoklim pasliktinoties, neto darbavietu skaits samazinājās arī sociālās ekonomikas uzņēmumos.

Tā kā globalizācija un teritoriju neaizsargātība palielinās, stratēģiski svarīga ir spēja mobilizēt iekšējo ekonomisko potenciālu, piesaistīt ārvalstu uzņēmumus, uzlabot uzņēmējdarbības vidi un kopīgi panākt jaunu sinerģiju, lai uzlabotu stāvokli vietējās teritorijās. Šajos apstākļos dažādi kooperatīvi (piemēram, lauksaimniecības, darba ņēmēju, kredītu kooperatīvi un integrācijas kooperatīvi), apvienības un citi sociālie uzņēmumi ir neaizstājami.

Kā liecina daži šā ziņojuma iepriekšējā nodaļā minētie gadījumi un daudzi citi pētījumi (*Comeau* un citi, 2001. gads, *Demoustier*, 2005. gads), sociālajai ekonomikai piemīt ievērojams potenciāls iekšējās attīstības procesu aktivizēšanā lauku reģionos, rūpnieciskās lejupslīdes reģionu jaunā aktivizēšanā un nelabvēlīgu pilsētu rajonu rehabilitācijā un atdzīvināšanā, respektīvi, endogēnās ekonomiskās attīstības veicināšanā, plašu reģionu konkurētspējas atjaunošanā un to integrēšanā valstu un starptautiskajā līmenī, novēršot būtisku teritoriālo nelīdzsvarotību.

Ne mazāk svarīga ir sociālās ekonomikas nozīme Eiropas sabiedrības pārmaiņu procesos. Sociālās nozares tiešā saikne ar sabiedrību nodrošina īpašu spēju apzināt jaunas vajadzības, pievērst tām valsts pārvaldes un tradicionālo uz peļņu orientēto uzņēmumu uzmanību un, ja vajadzīgs, piedāvāt radošus strukturālus risinājumus.

Nesen tā dēvētajā jaunajā sociālās ekonomikas nozarē ir sāktas novatoriskas iniciatīvas: piemēram, sakarā ar nodarbinātības krīzi Eiropā dažādi integrācijas uzņēmumi (piemēram, sociālie kooperatīvi Itālijā) radoši risināja ar integrāciju darba tirgū saistītās problēmas, kuras ietekmēja lielas darbinieku grupas, pirms valsts sāka īstenot aktīvu nodarbinātības politiku. Ekonomikas jomā iedzīvotāji sākuši īstenot iniciatīvas, kuru mērķis ir mainīt nevienlīdzīgos starptautiskās tirdzniecības nosacījumus starp bagātajām un nabadzīgajām valstīm, piemēram, to dara organizācijas, kas nodrošina godīgu tirdzniecību.

Tomēr sociālās ekonomikas jaunrades iespējas ir vēl lielākas. Tehnoloģiskās inovācijas jomā, īpaši saistībā ar sociālajai ekonomikai vajadzīgu novatorisku sistēmu radīšanu jaunu ideju un jauninājumu izstrāde un izplatīšana norit ļoti veiksmīgi. Viens no galvenajiem faktoriem šajās sistēmās ir stabilā saikne starp dažādiem dalībniekiem, kas iesaistīti sociālās ekonomikas veicināšanā, piemēram, attiecīgajām valsts iestādēm, universitātēm, apvienībām un sociālās ekonomikas uzņēmējdarbības sektoru. Kā piemērus var minēt *Mondragon* kooperatīvo sabiedrību Kvebekā un *CEPES-Andalusia* sistēmu Spānijas dienvidos. Īsāk sakot, sociālā ekonomika spēj radīt jauninājumus dažādās jomās, un tās *J. Schumpeter* klasificējis šādi: produkti, procesi, tirgus un struktūras (pēdējo kategoriju dēvē arī par sociālo inovāciju).

8.4. Sociālā ekonomika valsts sektora un labklājības krīzes apstākļos

Krīze īpaši negatīvi ietekmēja valstu finanses un līdz ar to arī sociālos pakalpojumus un visneaizsargātākās iedzīvotāju grupas. Neatkarīgi no krīzes cēloņiem un to ietekmes uz valstu finansēm, atkal ir atdzimis galvenais starptautiskā finanšu kapitālisma "protagonists", ko eifēmiski apzīmē "tirgi". Tam ir stratēģiski sabiedrotie, piemēram, reitinga aģentūras, noteiktas centrālās bankas, piemēram, Eiropas Centrālā banka, kā arī Starptautiskais Valūtas fonds un Eiropas Komisija. Šo atdzimšanu veicināja jaunais starptautisko finanšu tirgu regulējums, un šo tirgu nozīme saistībā ar aizdevumu izsniegšanu uzņēmumiem, ģimenēm un valsts sektoram ir būtiski mainījusies. Sekas ir jūtamas privātajā sektorā, kur ir strukturāli samazinājies patēriņš un ieguldījumi, un valsts sektorā, kur ir radusies jauna problēma — valstu parāds. Pēdējos divos gados, lai mazinātu krīzes ietekmi, tiek īstenota strukturālo pielāgojumu politika, kuras pamatā ir darba tirgus reformas un labklājības līmeņa būtiska pazemināšana, un tas izraisa jau zināmas problēmas, kuras pārticības un ekonomiskās stabilitātes laikā uzskatīja par atrisinātām, piemēram, masveida bezdarbu, nestabilitāti nodarbinātības jomā un daudz mazāku nodrošinātību ar pamata precēm un pakalpojumiem, piemēram, veselības aprūpes, izglītības un sociālo pakalpojumu jomā.

Iesaistot sociālo ekonomiku politiskajos un ekonomiskajos procesos, šādu iemeslu dēļ valsts var gūt labumu no tās un veicināt patiesu demokrātiju un ekonomikas politikas efektivitāti:

- a) sociāla ekonomika ir tuvāk sociālajām problēmām, vajadzībām un iespējamiem risinājumiem un tādēļ tos labāk pārzina, un tas ļauj sociālo ekonomiku iesaistīt ekonomikas politikas plānošanā un palielina iespēju izvēlēties pareizos mērķus un instrumentus;
- b) sociālo ekonomiku vairāk ietekmē sabiedrības intereses un vajadzības, un tā spēj ātrāk saskatīt jaunas sociālās vajadzības un nekavējoties rast risinājumu. Valsts var gūt labumu no šādas celmlauža darbības;
- c) tā kā sociālajai ekonomikai ir privāts raksturs un tā izprot sociālās vajadzības, SE var paplašināt valsts rīcības iespējas gadījumos, kad dažādu iemeslu dēļ ir tās ir ierobežotas. Te varam minēt divus piemērus. Pirmais piemērs ir veselības aprūpes un izglītības pakalpojumi nelegālajiem imigrantiem: ja netiek mainīti noteikumi, valdība nedrīkst sniegt šos pakalpojumus, lai gan sabiedrība tos atbalsta. Otrais piemērs ir ekonomikas jomā valsts īstenotie pasākumi, kuri atbilst spēkā esošajām tiesību normām, bet kurus neatbalsta sabiedrība (vai sabiedrības grupas), jo uzskata, ka šādas pilnvaras ir pretlikumīgas (piemēram, Lielbritānijas valdība Ziemeļīrijas teritorijā). Abos gadījumos, iesaistot sociālo ekonomiku, var pārvarēt valsts rīcības ierobežojumus;
- d) tā kā SE spēj veicināt sabiedrības integrāciju un kopīgu atbildību, iesaistot sociālo ekonomiku politiskajos un ekonomiskajos procesos, var panākt lielāku sabiedrības atbalstu ekonomikas politikas pasākumiem, jo šo pasākumu sagatavošanā un īstenošanā iesaistītās personas tos pilnībā atbalsta. Tas ļauj valstij mobilizēt vairāk resursu un paver jaunas iespējas īstenot efektīvu politiku, lai atjaunotu pieprasījumu atvērtā ekonomikā, jo īpaši, ja šo politiku īsteno vietējā līmenī un uzsvars likts uz iedzīvotājiem vajadzīgiem pakalpojumiem;
- e) ievērojot, kā resursus piešķir un sadala sociālajā ekonomikā, valsts un sociālās ekonomikas sektora sadarbība var valstij garantēt, ka valsts līdzekļi, kas paredzēti dažādām politikas jomām, jo īpaši sociālajai politikai, netiks novirzīti un piešķirti privātu interešu apmierināšanai (*Vienney*, 1994. gads).

Tā kā sociālā atstumtība pieaug, viens no atzītākajiem un svarīgākajiem Eiropas sociālās ekonomikas veicumiem, iespējams, ir sociālās integrācijas veicināšana. Paredzams, ka turpmākajos gados šis devums palielināsies.

Viena no galvenajām problēmām, ar ko saskaras Eiropas iedzīvotāji, ir sociālā atstumtība un atstumtība no darba tirgus sabiedrībā, kurā sociālo integrāciju galvenokārt nodrošina apmaksāts darbs. Tas cilvēkiem nodrošina ne tikai ekonomisko neatkarību, bet arī cieņu, iespēju iesaistīties sabiedrības procesos un piekļuvi precēm un pakalpojumiem. Tāpēc galvenokārt tiek atstumtas tās

sabiedrības grupas, kuras ir mazāk konkurētspējīgas darba nespējas, zemas kvalifikācijas vai ar kultūru saistītu iemeslu dēļ, piemēram, cilvēki ar fiziskiem vai garīgiem traucējumiem, cilvēki, kuri ilgstoši ir bez darba, un noteiktas minoritāšu grupas (piemēram, mazākumtautības, imigranti).

Šajā gadījumā, papildinot un vispirms bruģējot ceļu valsts līmeņa rīcībai cīņā pret sociālo atstumtību, sociālā ekonomika ir apliecinājusi spēju veicināt nelabvēlīgā stāvoklī esošu iedzīvotāju grupu un ģeogrāfisko reģionu sociālo un ar nodarbinātību saistīto integrāciju. To uzskatāmi pierāda apvienības, fondi, integrācijas uzņēmumi un citi sociālie uzņēmumi, kas ir mazinājuši nabadzību un atstumtību (*CIRIEC*, 2000. gads; *Spear* un citi, 2001. gads).

Laikā, kad notiek būtiskas sociālās un ekonomiskās pārmaiņas, sociālā ekonomika piedāvā arī risinājumus, kā novērst jauna veida atstumtību, kas ir saistīta ar piekļuvi pakalpojumiem un pasākumiem, piemēram, finansiālo atstumtību un patērētāju atstumtību. SE ir arī iespēja, kuru sociālās grupas, kurām ir grūti panākt to, ka tiek apmierinātas viņu vajadzības, var izmantot, lai iesaistītos sabiedriskajā dzīvē. Tāpēc sabiedrība, pateicoties sociālajai ekonomikai, ir varējusi paaugstināt savas demokrātiskās kultūras līmeni un sociālās līdzdalības pakāpi (*RedESMED*, 2004. gads), kā arī veicināt to sociālo grupu, kas iepriekš, jo īpaši vietējā un reģionālajā līmenī, bija atstumtas no ekonomiskajiem un valsts politikas veidošanas procesiem, uzklauššanu un dalību sarunās.

Sociālās ekonomikas loma pilnībā saskan ar Eiropas sociālo modeli. Vēsturiski šo modeli raksturoja tā mērķis visiem Eiropas iedzīvotājiem nodrošināt augstu labklājības līmeni un sociālo, ekonomisko un politisko integrāciju, izmantojot publiskos un privātos mehānismus. Šis mērķis ir aktuāls arī pēc ES paplašināšanās, un par to liecina sociālās kohēzijas stratēģija, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 2000. gadā un pārskatīja 2004. gadā. Tajā sociālā kohēzija ir definēta kā sabiedrības spēja nodrošināt visu tās locekļu labklājību, samazinot neatbilstības un nepieļaujot polarizāciju. Izšķir četrus labklājības aspektus: vienlīdzīgu piekļuvi, cieņu un atzinību, brīvību un personisko izaugsmi un līdzdalību un iesaistīšanos. Sociālā ekonomika palīdz nodrošināt, ka sociālā kohēzija kļūst par priekšrocību konkurences jomā.

Nākotnē SE nozīme varētu palielināties, ņemot vērā valsts ierobežotās iespējas nodrošināt preces un pakalpojumus, kas saistīti ar sociālo labklājību, un ierobežojumus un nelīdzsvarotību šo preču un pakalpojumu nodrošināšanā, ja to veic privātais sektors.

9. NODAĻA

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKA UN SOCIĀLĀ EKONOMIKA SAISTĪBĀ AR STRATĒGIJU "EIROPA 2020": FAKTI UN IETEKME

- 9.1. Sociālā ekonomika Eiropas Savienības politikā: fakti un ietekme
- 9.2. Sociālā ekonomika stratēģijā "Eiropa 2020"
- 9.3. Eiropas Savienības jaunākās iniciatīvas sociālās ekonomikas jomā

9.1. Sociālā ekonomika Eiropas Savienības politikā: fakti un ietekme

Pēdējos trīsdesmit gados (lai gan ar pārtraukumiem) dažādas ES iestādes sociālajai ekonomikai ir pievērsušās arvien vairāk, un dažādās iestādēs tas notiek atšķirīgi. Sociālās ekonomikas kā Eiropas sociālā modeļa stūrakmens lielā nozīme Eiropas sociālajā un ekonomiskajā attīstībā tiek atzīta arvien plašāk.

Sociālās ekonomikas ilgais institucionālās atzišanas ceļš un attiecīgo Eiropas politiku struktūras veidošanās aizsākās pagājušā gadsimta 80. gados. Šis process sasniedza kulmināciju 1989. gadā, kad Eiropas Komisija publicēja paziņojumu Padomei "Uzņēmumi sociālās ekonomikas nozarē: Eiropas tirgus bez robežām", kurā ierosināja izveidot Eiropas tiesisko regulējumu, proti, kooperatīvu, apvienību un savstarpējo sabiedrību statūtus; šajā laikā arī Eiropas Komisijas XXIII ģenerāldirektorātā tika izveidota Sociālās ekonomikas nodaļa. Tajā pašā desmitgadē divas Kopienas iestādes, Parlaments un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK), publicēja vairākus ziņojumus, priekšlikumus un rezolūcijas, kurās tika uzsvērtā sociālās ekonomikas pievienotā sociālā vērtība. Abu iestāžu ziņojumiem ir vēsturiska nozīme. Parlaments publicēja ziņojumus par tādām tēmām kā kooperatīvu ieguldījums reģionālās attīstības jomā (*Avgerinos*), kooperatīvu loma Eiropas veidošanā (*Mihl*) un kooperatīvi un sadarbība attīstības jomā (*Trivelli*), bet *Eyraud*, *Jospin* un *Vayssade* (1984. gads) rezolūcijas priekšlikumā lūdza Padomi un Komisiju izskatīt iespēju pieņemt Eiropas Likumu par apvienībām. Savukārt 1986. gadā EESK sadarbībā ar Kopienas kooperatīvu apvienības Koordinācijas komiteju (CCACC) finansiāli atbalstīja Eiropas sociālās ekonomikas konferenci un publicēja pirmo Eiropas pētījumu par kooperatīviem, savstarpējām sabiedrībām un apvienībām.

Kopš 1989. gada ir īstenoti pasākumi un piedzīvotas neveiksmes sociālās ekonomikas politikas atzišanas un īstenošanas jomā. Kā minēts iepriekš, pirmā civildienesta struktūra, kura darbojās sociālās ekonomikas jomā, bija Eiropas Komisijas XXIII ģenerāldirektorātā iekļautā Sociālās ekonomikas nodaļa, ko Eiropas Komisija izveidoja 1989. gadā *Jacques Delors* prezidentūras laikā. Neraugoties uz šīs nodaļas nelielajiem finanšu līdzekļiem un cilvēkresursiem, tai bija uzticēti ļoti būtiski uzdevumi:

- rosināt iniciatīvas, lai stiprinātu kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu sektoru;
- sagatavot Eiropas tiesību aktus attiecībā uz kooperatīviem, savstarpējām sabiedrībām un apvienībām;
- analizēt sektoru;
- nodrošināt ES politikas, kas ietekmē šo sektoru, saskaņotību;
- sadarboties ar šī sektora pārstāvju apvienībām;
- veidot attiecības ar nestrukturētajām sektora sastāvdaļām;

- palielināt lēmumu pieņēmēju informētību par kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu sektoru;
- novērtēt problēmas, kas ir aktuālas šajā sektorā;
- citām ES iestādēm paust Komisijas viedokli par šo sektoru.

Šo nodaļu restrukturizēja 2000. gadā, un tās pienākumus uzticēja diviem ģenerāldirektoriem: Uzņēmējdarbības un rūpniecības ģenerāldirektorātam, kura pakļautībā tika izveidota Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorāta B3 nodaļa "Amatniecība, mazie uzņēmumi, kooperatīvi un savstarpējās sabiedrības", kas galvenokārt bija atbildīga par kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu uzņēmējdarbības jautājumiem, un Sociālo lietu ģenerāldirektorātam, kurš bija atbildīgs par apvienībām un fondiem.

Papildus iepriekš minētajai nodaļai sociālās ekonomikas veicināšanas jomā ir aktīvi darbojušās vēl divas ES iestādes:

- Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja (EESK) — Eiropas Savienības konsultatīva iestāde. Tās III grupā darbojas sociālās ekonomikas pārstāvji, kuri izveidoja interešu grupu "Sociālā ekonomika". EESK īpaši aktīvi darbojās pēdējos gados, un tā ir sniegusi vairākus atzinumus;
- Eiropas Parlaments. Tas 1990. gadā izveidoja sadarbības grupu "Sociālā ekonomika", kuru izformēja un 2005. gadā atkal atjaunoja.

Kā vēl vienu piemēru var minēt Kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, biedrību un fondu padomdevēju komiteju (*CMAF*). To izveidoja 1998. gadā, lai tā sniegtu atzinumus par dažādiem jautājumiem, kas saistīti ar sociālās ekonomikas veicināšanu ES līmenī. Šo komiteju likvidēja 2000. gadā pēc Komisijas restrukturizācijas, taču pēc sektorā iesaistīto organizāciju iniciatīvas tika nekavējoties izveidota Eiropas kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu pastāvīgā konference (*CEP-CMAF*), kas ir Eiropas uzņēmumu platforma dialogam ar Eiropas iestādēm.

Īstenojot pasākumus sociālās ekonomikas jomā, ES iestādes saskaras ar divām problēmām — nepietiekamu tiesisko regulējumu un neatbilstošu un vispārīgu konceptuālo definīciju, jo, pirmkārt, Eiropas Savienības pamatdokumentos (Romas Līgumā un Māstrihtas Līgumā) nav skaidru atsauču un, otrkārt, trūkst definīcijas (ja vispār tāda ir izstrādāta), kuras pamatā nav veicama darbība, bet juridiskā forma, kā arī ar terminu dublēšanos (trešais sektors, pilsoniskā sabiedrība u.c.) un ar to saistītām grūtībām vienoties par lietojamiem terminiem.

Saistībā ar sociālās ekonomikas juridisko atzīšanu un atpazīstamību būtu jānorāda uz šādiem panākumiem:

- Eiropas Savienības Padomes prezidentvalstu vai vienas prezidentūras laikā organizētas Eiropas konferences;
- secīgie EESK atzinumi, Eiropas Parlamenta sadarbības grupas "Sociālā ekonomika", dažos gadījumos arī Reģionu komitejas vai Komisijas iniciatīvas un atzinumi ir palielinājuši sociālā sektora un tā sastāvdaļu atpazīstamību;
- Eiropas MVU novērošanas centra sestais ziņojums (2000. gads) par apvienībām un fondiem;
- Eiropas kooperatīvās sabiedrības statūti, kuru mērķis ir saskaņot, atbalstīt internacionālismu un sniegt institucionālu atbalstu noteiktām Eiropas iniciatīvām uzņēmējdarbības jomā, ir pozitīvs piemērs gan jaunajām ES dalībvalstīm, gan valstīm, kur nav īpašu tiesību aktu attiecībā uz kooperatīviem, piemēram, Apvienotajai Karalistei un Dānijai;
- nesen apstiprinātā regula par sociālajām klauzulām;
- sociālajiem uzņēmumiem arvien labvēlīgāka politika.

Sociālo ekonomiku būtībā saista ar tādiem mērķiem kā nodarbinātība, sociālie pakalpojumi un sociālā kohēzija, un tos valstis cenšas sasniegt divās nozīmīgās politikas jomās: politikā, kas vērsta uz sociālo integrāciju un integrāciju darba tirgū, un vietējās attīstības un darbavietu radīšanas politikā. ES iestāžu interese par sociālās ekonomikas sasaisti ar minētajiem mērķiem ir svarīga, lai gan tā liecina par sašaurinātu skatījumu uz SE potenciālu un nozīmi Eiropas ekonomiskajos un sabiedriskajos procesos.

Joprojām netiek īstenota Eiropas budžeta politika, kas būtu vērsta tieši uz sociālo ekonomiku. Abi līdzšinējie mēģinājumi to ieviest bija neveiksmīgi. Pirmās daudzgadu programmas Kopienas kooperatīvu, savstarpējo sabiedrību, apvienību un fondu atbalstam (1994.–1996. gads) mērķis bija veicināt Eiropas sociālo ekonomiku, īstenojot īpašus pārrobežu projektus un ievērojot SE intereses arī citās ES politikas jomās (statistika, apmācība, pētniecība un izstrāde). Eiropas Parlaments programmu apstiprināja un piešķīra finansējumu EUR 5,6 miljonu apmērā, bet Padome to noraidīja. Ar otro priekšlikumu par daudzgadu programmu sociālās ekonomikas jomā notika tas pats. Par Padomes un Parlamenta domstarpībām liecina budžeta pozīcija “Sociālā ekonomika”, kuru Padome 1997. gadā noraidīja un kuru Parlaments atkal atjaunoja.

Sociālā ekonomika var saņemt tos Eiropas Savienības budžeta līdzekļus, kas paredzēti nodarbinātības un sociālās kohēzijas politikai, jo īpaši no daudzgadu budžeta MVU un nodarbinātības veicināšanai, piemēram, *ADAPT* iniciatīvas, *EQUAL* iniciatīvas, kuras mērķis ir integrācija sabiedrībā un darba tirgū, programmām “Vietējie pasākumi nodarbinātības jomā” un “Vietējais sociālais kapitāls”; sociālā ekonomika budžeta līdzekļus varēja saņemt arī no Eiropas Sociālā fonda (ESF), kas finansēja vietējo iniciatīvu atbalsta pasākumus (10.b apakšpasākums), kuros skaidri norādīta saikne ar sociālo ekonomiku. Šīs skaidrās norādes ir viens no veidiem, kā sociālo ekonomiku atzina Lisabonas stratēģijas satvarā, kas attiecas uz nodarbinātību un vietējo attīstību.

Minētajām programmām gan valstu, gan starptautiskajā līmenī piemīt tālejoša strukturējoša ietekme uz Eiropas sociālās ekonomikas apvienošanu un stiprināšanu, veidojot fondus, tīklus un īstenojot pētniecības un kultūras projektus un pasākumus. Īpaša nozīme ir programmai *EQUAL*: tā atbalsta projektus, kuros iesaistītas sociālās ekonomikas organizācijas, piemēram, projektus, kas saistīti ar valsts sociālās ekonomikas (trešā sektora) stiprināšanu, jo īpaši vietējām pašvaldībām paredzēto pakalpojumu pilnveidošanu, un nodarbinātības kvalitātes paaugstināšanu. Šīs programmas projekti paredz arī lekcijas un debates, kurām ir būtiska nozīme koncepcijas popularizēšanā. Šī ietekme visvairāk izpaužas tādās valstīs kā Polija, Īrija un Austrija.

Pēc Eiropas Parlamenta iniciatīvas Komisija 1997. gadā sāka svarīgu izmēģinājuma projektu “Trešā sistēma un nodarbinātība” (vienīgo būtisko projektu tieši sociālās ekonomikas jomā), kura mērķis bija analizēt un palielināt trešā sektora iespējas nodarbinātības jomā. Nodarbinātības, sociālo lietu un iekļautības ģenerāldirektorāts to īstenoja līdz 2001. gadam, un tā ietvaros tika sākti 81 projekts, kuru kopējais budžets bija gandrīz 20 miljoni *euro*. Šo izmēģinājuma projektu vēlāk neturpināja.

Cerams, šo pozitīvo ietekmi atzīs arī jaunās ES dalībvalstis. Tādējādi sociālā ekonomika sekmē Eiropas veidošanu un Eiropas projekta īstenošanu.

Veidojot Eiropas politiku, ir svarīgi uzsvērt valdību būtisko lomu ES politikas īstenošanā dalībvalstīs.

Dažas iniciatīvas īstenoja arī Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorāts (*Hypsmann*, 2003. gads): Komisija 2000. gadā Uzņēmējdarbības ģenerāldirektorātā izveidoja uzņēmējdarbības politikas grupu, lai tā konsultētu Komisiju visos ar šo jomu saistītos jautājumos. Šīs struktūras — ideju laboratorijas un diskusiju un konsultatīvā foruma, kurā darbojās augsta līmeņa speciālisti uzņēmējdarbības jomā un dalībvalstu pārstāvji —, uzdevums bija analizēt vispārējus uzņēmējdarbības politikas jautājumus un palīdzēt Komisijai izplatīt labas prakses piemērus. Tajā darbojas arī sociālās ekonomikas nozares

pārstāvji. Tās darba programmā bija iekļautas arī zaļās grāmatas par uzņēmējdarbību un korporatīvo sociālo atbildību, kā arī ziņojumi par faktoriem, kas ietekmē uzņēmumu konkurētspēju.

Vājš progress SE atzīšanā un pasākumu īstenošanā ES līmenī kontrastē ar diviem būtiskiem jautājumiem, kam liela nozīme ES darba programmā un politikā: pirmkārt, pretmonopola politikas radītie šķēršļi, kuru dēļ tiek uzskatīts, ka kooperatīvu darbības pamatā ir “norunas” vai arī tā ierobežo konkurenci un tādēļ ir jāaizliedz, un, otrkārt, pašreizējā valsts atbalsta politikas un vispārējās nozīmes pakalpojumu finansēšanas pārskatīšana; vienīgās jomas, kurās nenotiek pārskatīšana, ir sociālās klauzulas un bezpeļņas organizācijas.

9.2. Sociālā ekonomika stratēģijā “Eiropa 2020”

2010. gada pirmajā pusgadā, kad šķita, ka ekonomikas krīzes grūtākais posms ir beidzies, Eiropas Komisija sāka īstenot stratēģiju “Eiropa 2020”, lai nodrošinātu ilgtspējīgu atveseļošanu, enerģiski un apņēmīgi pilnībā izmantojot sabiedrības spēkus un iespējas. Stratēģijas “Eiropa 2020” trīs galvenās prioritātes ir šādas: gudra izaugsme (uz zināšanām un inovāciju balstītas ekonomikas veidošana), ilgtspējīga izaugsme (resursu ziņā efektīvākas, videi nekaitīgākas un konkurētspējīgākas ekonomikas veicināšana) un integrējoša izaugsme (tādas ekonomikas veicināšana, kurā ir augsts nodarbinātības līmenis un kura nodrošina ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju). Atbilstoši šīm prioritātēm tika izvirzīti pieci konkrēti mērķi: palielināt nodarbinātības līmeni no 69 % līdz 75 %, 3 % no IKP ieguldīt pētniecībā un izstrādē, samazināt siltumnīcefekta ietekmi, attīstīt atjaunojamus energoresursus un palielināt energoefektivitāti, samazināt mācības priekšlaicīgi pārtraukušo skaitu un par 25 % samazināt nabadzībā dzīvojošo cilvēku skaitu. Pēc diviem gadiem — 2012. gada vidū — no šo mērķus sasniegšanas esam vēl tālāk nekā 2010. gadā. Nabadzības un bezdarba līmenis Eiropas Savienībā ir paaugstinājies (25 miljoni bezdarbnieku), un stāvoklis sociālās un teritoriālās kohēzijas jomā nav uzlabojies. Turklāt valstu politika, kuras mērķis bija par katru cenu sabalansēt budžetu, negatīvi ietekmē sociālo pakalpojumu nodrošināšanu un ienākumu pārdali un nopietni apdraud labklājības valsti. Protams, līdz ar to ir grūtāk turpināt gudras un ilgtspējīgas izaugsmes nodrošināšanu.

Kā sociālā ekonomika var palīdzēt sasniegt stratēģijas “Eiropa 2020” mērķus? Jaunākie pētījumi un empīriski pierādījumi liecina, ka sociālā ekonomika var palīdzēt sasniegt šos mērķus. Sociālās ekonomikas uzņēmumu organizatoriskā struktūra un vērtību sistēma ir izskaidrojums, kāpēc šo uzņēmumu funkcijas veido plurālu sistēmu, kas aptver ekonomiskos un sociālos mērķus un nodrošina to savstarpēju savietojamību, un tādējādi visi sociālās ekonomikas uzņēmumi sniedz būtisku makroekonomisku un sociālu labumu sabiedrībai.

Saistībā ar gudru izaugsmi ir pierādīts, ka sociālā ekonomika veicina ekonomikas attīstību, pamatojoties uz zināšanām un inovāciju. Par sociālās ekonomikas potenciālu skaidri liecina attiecīgie visa veida uzņēmumi un saimnieciskā darbība. Var minēt daudzus piemērus, kas liecina par organizatoriskiem un sociāliem jauninājumiem, ko izstrādājuši kooperatīvi un līdzīgi uzņēmumi, kuri darbojas rūpniecības, lauksaimniecības, pakalpojumu un finanšu sektorā. Finanšu sektorā ir izplatītas ētiskās bankas un mikrokredīti, un tiem ir ļoti pozitīva sociālā ietekme.

Noteiktos ģeogrāfiskos reģionos ir izveidotas ievērojamas inovācijas sistēmas, kas sekmē vietējo inovācijas ķēžu veidošanu, piemēram, kooperatīvu konsorcijs Itālijā, lauksaimniecības kooperatīvu ķēdes vairākās Eiropas valstīs vai labi zināmā *Mondragón* kooperatīvu grupa Spānijā. Šīs kooperatīvu grupas novatoriskais pārvaldības modelis, kas paredz lielāku līdzdalību un demokrātiju, un darbinieku aktīvāka iesaistīšanās uzņēmuma darbībā, jo viņi ir līdzīpašnieki, nodrošina konkurences priekšrocības tirgū, palīdzot vieglāk pārvarēt ekonomikas krīzi.

Saistībā ar ilgtspējīgu izaugsmi jānorāda, ka sociālās ekonomikas uzņēmumu vērtību sistēma veicina solidaritāti ar apkārtējiem, sociālo izmaksu internalizāciju un pozitīvu ārējo ietekmi. Kooperatīvi, kuri

uzkrāj "neredzamus" aktīvus un īsteno "atvērto durvju" principu, daudzu gadu gaitā veicina arī solidaritāti, jo šie līdzekļi nodrošina labklājību turpmākajām paaudzēm, lai tās varētu turpināt ilgtspējīgas izaugsmes ceļu. *Mondragón* grupa ir labs piemērs. Atšķirībā no kapitālistiskiem uzņēmumiem, kuri bieži pārvieto ražotnes un veicina nabadzību reģionos, no kuriem tie dodas prom, pēdējos 4 gados *Mondragón* kooperatīvi, kuri darbojas starptautiskā līmenī un izmanto stratēģiju, kas paredz ražotnes izvietot dažādās vietās, savās rūpnīcās *Mondragón* reģionā ir panākuši neto nodarbinātības līmeņa pieaugumu par 10 %.

Saistībā ar mērķiem nodarbinātības jomā empīriskas atziņas liecina, ka sociālā ekonomika efektīvi palīdz mazināt bezdarbu, nodarbinātības nestabilitāti un neaizsargāto sabiedrības grupu sociālo atstumtību un atstumtību no darba tirgus. Piemēram, Spānijā, kurā ir visaugstākais bezdarba līmenis Eiropā, no 2008. līdz 2012. gadam darbinieku skaits kooperatīvos samazinājās par 9 %, bet algoto darbinieku skaits privātajā sektorā kopumā samazinājās par 19 %, kas ir divreiz vairāk. Citās valstīs, piemēram, Itālijā, nesēnās krīzes laikā nodarbinātības līmenis darba ņēmēju kooperatīvos joprojām bija augsts — daudz augstāks nekā tradicionālajos privātajos uzņēmumos.

Ne tikai Ziemeļeiropā un Dienvideiropā, bet arī jaunajās ES dalībvalstīs Centrāleiropā un Austrumeiropā ir ievērojami pieaudzis to sociālo uzņēmumu skaits, kuri darbojas nabadzības un sociālās atstumtības apkarošanas jomā. Tomēr ir jāatceras, ka efektīvu ieguldījumu iekļaujošas izaugsmes jomā nodrošina ne tikai sociālie uzņēmumi, bet visi sociālās ekonomikas uzņēmumi neatkarīgi no to uzņēmējdarbības veida. Sociālās ekonomikas uzņēmumu sociālo nozīmi nosaka to organizatoriskā struktūra un vērtības, nevis īpaši pasākumi ražošanas jomā, turklāt saskaņā ar šīm vērtībām personas tiesības ir svarīgākas par kapitālu, un šajos uzņēmumos darbojas mehānismi, kas nodrošina taisnīgu ienākumu un bagātības sadali.

Skaidrs, ka sociālajai ekonomikai kopumā ir būtiska loma Eiropas veidošanā un ka tā var palīdzēt nodrošināt gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi. Tomēr Eiropas Komisijas līdzšinējie sociālās ekonomikas atbalsta pasākumi bija ierobežoti un attiecās tikai uz sociālajiem uzņēmumiem. Komisija nav ņēmusi vērā sociālās ekonomikas milzīgo potenciālu, un tāpēc oficiālās iniciatīvas, kas veicina šim sektoram raksturīgo kolektīvo uzņēmējdarbību, nav paredzētas vairumam SE uzņēmumu.

9.3. Jaunākās Eiropas Savienības iniciatīvas sociālās ekonomikas jomā

Sociālā ekonomika vai, konkrētāk, sociālie uzņēmumi, tikai 2011. gada sākumā pilnībā tika iekļauti Eiropas Komisijas darba kārtībā. Tam ir vairāki iemesli: dziļa ekonomikas krīze un arvien izteiktāka Eiropas iestāžu lomas apšaubīšana mudināja Komisiju meklēt alternatīvus risinājumus; jaunu sociālo un institucionālo prasību vilnis, piemēram, Eiropas akadēmisko aprindu pārstāvju 2010. gada oktobrī nosūtītā atklātā vēstule "NO VĀRDIEM PIE DARBIEM: Atbalsts kooperatīviem un sociālajiem uzņēmumiem, lai veidotu iekļaujošāku, ilgtspējīgu un plaukstošu Eiropu", Eiropas Parlamenta 2009. gada rezolūcija par sociālo ekonomiku (*Toia* ziņojums) vai Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums "Uzņēmējdarbības formu daudzveidība" lika Komisijai lielāku uzmanību pievērst sociālajai ekonomikai. Bija jāizvērtē, kā tiek īstenots 2008. gadā pieņemtais Mazās uzņēmējdarbības akts, kas palielināja interesi par sociālajiem uzņēmumiem, un, visbeidzot, ne mazāk svarīgi bija citi apstākļi, piemēram, tas, ka daži Eiropas politikas veidotāji ievēroja sociālo uzņēmumu arvien lielāko nozīmību.

Par Komisijas attieksmes maiņu liecina divi aspekti.

Pirmkārt, Komisija 2011. gada 23. februārī pieņēma paziņojumu Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai "Pārskats par Eiropas "Mazās uzņēmējdarbības aktu"" (COM(2011) 78 galīgā redakcija). Tā galvenais mērķis bija izvērtēt, kā tiek īstenots Mazās uzņēmējdarbības akts, un novērtēt Eiropas MVU vajadzības pašreizējos

ekonomiskajos apstākļos. Minētajā ziņojumā iekļautas konkrētas norādes uz sociālo ekonomiku, un Komisija apņemas “līdz 2011. gada beigām pieņemt sociālās uzņēmējdarbības iniciatīvu, kas koncentrēsies uz uzņēmumiem, kuri īsteno sociālus mērķus”.

Komisija 2011. gada 25. oktobrī pieņēma jaunu paziņojumu Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai ”Sociālās uzņēmējdarbības iniciatīva. Labvēlīgu apstākļu izveide sociālajiem uzņēmumiem — sociālās ekonomikas un sociālo inovāciju pamatam” (COM(2011) 682 galīgā redakcija). Vienlaikus Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 26. oktobrī pieņēma atzinumu “Sociālā uzņēmējdarbība un sociālais uzņēmums”.

Otrkārt, Komisija 2011. gada 13. aprīlī pieņēma jaunu paziņojumu Padomei, Eiropas Parlamentam, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai “Vienotā tirgus akts — divpadsmit mehānismi, kā veicināt izaugsmi un vairogt uzticēšanos. “Kopīgiem spēkiem uz jaunu izaugsmi””. Astotais mehānisms ir sociālā uzņēmējdarbība jeb sociālā ekonomika. Šā mehānisma mērķis ir “sekmēt tādu uzņēmumu paplašināšanos, kuri ir izdarījuši šādu izvēli — ne vien censties gūt finansiālu labumu, kas ir absolūti pamatoti, bet arī censties sasniegt tādas vispārējas nozīmes mērķus kā sociālā, ētiskā izaugsme vai vides pilnveidošana”.

10. NODAĻA UZDEVUMI UN SECINĀJUMI

10.1. Sociālā ekonomika — jauns sektors daudzveidīgā sabiedrībā

Pēdējā laikā galvenā un svarīgākā sociālās ekonomikas attīstības tendence ir tās nostiprināšanās Eiropas sabiedrībā, kļūstot par *sabiedriskā labuma polu* starp kapitālistisko sektoru un valsts sektoru, un sociālo ekonomiku raksturo liela dalībnieku daudzveidība — kooperatīvi, savstarpējās sabiedrības, apvienības, fondi un līdzīgi uzņēmumi un organizācijas.

Iedzīvotāju apvienību skaits strauji palielinās, un tās īsteno uzņēmējdarbības iniciatīvas, kas veicina solidaritāti un vēršas uz sociālo preču ražošanu un izplatīšanu. Apvienības un kooperatīvi, piemēram sociālie uzņēmumi, arvien aktīvāk sadarbojas, un tiek īstenoti daudzi projekti un pasākumi. Šo iniciatīvu spēja apmierināt *jaunās sociālās vajadzības*, kas radušās pēdējās desmitgadēs, ir jauns piemērs, kas liecina par SE nozīmi.

SE ir ne tikai apliecinājusi spēju sniegt efektīvu ieguldījumu jaunu sociālo problēmu risināšanā, bet arī nostiprinājusi savas pozīcijas tādās tradicionālās jomās kā lauksaimniecība, rūpniecība, pakalpojumi, mazumtirdzniecība, banku pakalpojumi un savstarpējā apdrošināšana. Citiem vārdiem sakot, SE ir arī stabilas un ilgtspējīgas ekonomiskās attīstības instruments, veicinot ienākumu un bagātību taisnīgāku sadali, pakalpojumus pielāgojot vajadzībām, palielinot ekonomiskās darbības vērtību sociālajā aspektā, novēršot neatbilstības darba tirgū un padziļinot un nostiprinot ekonomikas demokrātiskumu.

Jaunā SE ir sektors, kurš attīstās un kļūst arvien nozīmīgāks, adekvāti reaģējot uz jauniem globāliem izaicinājumiem ekonomikā un sociālajā jomā. Šo problēmu dēļ arvien vairāk palielinās interese par jaunās SE lomu labklājības sabiedrībā.

10.2. Nepieciešamība definēt jēdzienu “sociālā ekonomika”

Problēma, kas sociālajai ekonomikai būtu nekavējoties jārisina, ir tās *institucionālā neredzamība*. Šāda “neredzamība” ir skaidrojama ne tikai ar to, ka SE ir jauns ekonomikas sektors, bet arī ar to, ka jēdziens nav definēts, t.i., nav skaidras, stingri noteiktas definīcijas, kurā norādītas dažādo SE uzņēmumu un organizāciju pazīmes un īpatnības, kas ļauj tos atšķirt.

Tāpēc pēdējos gados sācies pakāpenisks jēdziena “sociālā ekonomika” definēšanas process, kurā iesaistīti gan paši dalībnieki (ar tos pārstāvošo organizāciju starpniecību), gan zinātniskās un politiskās struktūras. Šajā ziņojumā ir minēta SE definīcija, kura izstrādāta, ievērojot Eiropas Komisijas “Rokasgrāmatā par sociālās ekonomikas uzņēmumu (kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību) satelītkontiem” minētos kritērijus, kas savukārt minēti jaunākajā ekonomikas literatūrā un ko noteikušas pašas SE organizācijas.

10.3. SE juridiskā identifikācija un atzīšana nacionālo kontu sistēmās

Ja jēdziens “sociālā ekonomika” tiks definēts, varēs atrisināt problēmu saistībā ar SE identifikāciju ES un tās dalībvalstu tiesību sistēmās. Lai gan dažas Eiropas valstis un pati ES vairākos juridiskos dokumentos atzīst SE kopā ar dažām tās sastāvdaļām, ir jāpanāk progress, juridiski definējot SE darbības jomu un prasības attiecībā uz SE uzņēmumiem, lai novērstu, ka pārāk neskaidri ir definētas SE raksturojošās pazīmes un samazinās sabiedriskā labuma organizāciju skaits.

Jānosaka *SE juridiskais statuss* un jāizveido efektīvi juridiskie šķēršļi, lai sociālajai ekonomikai nepiederīgas organizācijas nevarētu gūt labumu no tiesību aktos paredzētajiem atvieglojumiem vai izmantot valsts politiku SE jomā.

Šajā ziņojumā arī norādīts, ka SE nepārtraukti attīstās, tieši nodrošinot vairāk nekā 11 miljonu darbvietu, kas ir 6 % no kopējā darbvietu skaita Eiropas Savienībā. Tomēr SE netiek atspoguļota nacionālajos kontos, un tā ir vēl viena būtiska problēma.

Pašreizējais nacionālo kontu regulējums, kas izveidots jaukto ekonomikas sistēmu uzplaukuma laikā, neatzīst SE kā atsevišķu institucionālo sektoru, apgrūtinot iespēju iegūt regulāru, precīzu un ticamu statistiku par sociālās ekonomikas dalībniekiem. Dažādie kritēriji, ko piemēro statistikas izstrādāšanā, nedod iespēju veikt salīdzinošu analīzi starptautiskā līmenī un izmantot tādas pieejas, kuras ļauj atspoguļot SE acīmredzamo ieguldījumu ekonomikas politikas svarīgāko mērķu sasniegšanā.

Eiropas Komisijas nesen izstrādātā “Rokasgrāmata par sociālās ekonomikas uzņēmumu (kooperatīvu un savstarpējo sabiedrību) satelītkontiem” ir svarīgs solis ceļā uz vienas SE sastāvdaļas institucionālo atzīšanu nacionālo kontu sistēmās. Rokasgrāmatā ir izskaidrota metodoloģija, ar kuras palīdzību visā ES Nacionālo kontu sistēmā (EKS 1995) var iegūt ticamu, saskaņotu statistiku par piecām lielām SE uzņēmumu grupām: 1) kooperatīviem; b) savstarpējām sabiedrībām; c) SE uzņēmumu grupām; d) citiem līdzīgiem ar SE saistītiem uzņēmumiem un e) bezpeļņas organizācijām, kuras apkalpo SE uzņēmumus.

Sociālajai ekonomikai Eiropā nākas risināt divējādu problēmu šajā jomā. Pirmkārt, SE pārstāvošajām organizācijām jāpanāk tas, ka to viedokli ņem vērā Eiropas Komisija un visas dalībvalstis, lai varētu izpildīt Rokasgrāmatā minētos ieteikumus. Tām būtu īpaši jācenšas panākt, lai, balstoties uz Rokasgrāmatā norādītajiem noteicošajiem kritērijiem, katrā ES dalībvalstī tiktu izveidots *sociālās ekonomikas uzņēmumu statistikas reģistrs*, kas ļautu izveidot satelītkontus attiecīgajiem uzņēmumiem.

Otrkārt, jārosina tādas iniciatīvas, kas ļaus sagatavot ticamu, saskaņotu statistiku par lielu SE segmentu, kurš nav ietverts Eiropas Komisijas Rokasgrāmatā. Šo segmentu lielā mērā veido apvienības un fondi, uz kuriem attiecas ANO “Rokasgrāmata par bezpeļņas organizācijām nacionālo kontu sistēmās”. ANO rokasgrāmatā ir ietvertas daudzas tādas bezpeļņas organizācijas, kuras nav SE dalībnieces, taču būtu iespējams nodalīt statistiku par bezpeļņas organizācijām, kas atbilst šajā ziņojumā noteiktajiem SE kritērijiem, no bezpeļņas sektora statistikas, kas sagatavota saskaņā ar minēto rokasgrāmatu.

10.4. Sociālās ekonomikas apvienību savstarpējā koordinācija

Tā kā SE ir plurālistiska un daudzveidīga, tai ir vajadzīgas spēcīgas organizācijas, kas pārstāvētu dažādās tajā ietilpstošo uzņēmumu un organizāciju grupas. Tomēr, tā kā tām visām piemīt kopēja identitāte un kopējas intereses, kas tās vieno, būtu jāīsteno aktīvi pasākumi (un būtu ieteicams tos īstenot), lai nodrošinātu visu sociālās ekonomikas dalībnieku koordināciju gan valstu, gan starptautiskajā līmenī. Jo redzamāk un spēcīgāk SE demonstrēs kolektīvu tēlu, jo lielākas būs iespējas efektīvai rīcībai un attīstībai ikvienā šā sektora dalībnieku grupā.

10.5. Sociālā ekonomika un sociālais dialogs

Ļoti svarīgs uzdevums ir panākt, lai SE tiktu atzīta par īpašu sarunu partneri sociālajā dialogā.

SE ir kļuvusi par svarīgu pilsoniskās sabiedrības institūciju, kas lielā mērā veicina tās asociatīvās struktūras veidošanu un līdzdarbības demokrātijas attīstību. Tomēr SE ir arī ietekmīga ekonomikas un sociālās jomas dalībiece ar īpašām iezīmēm, kuras atšķiras no klasiskā darba devēju un darba ņēmēju attiecību modeļa un kuru dēļ skaidri būtu jāatzīst, ka SE ir sociālā dialoga dalībiece.

20. gadsimta otrajā pusē — jaukto ekonomikas sistēmu uzplaukuma laikā — sarunās, kurās saskaņoja valsts politiku (īpaši politiku ienākumu jomā), galvenokārt piedalījās valdības, darba devēju organizācijas un arodbiedrības. Tomēr mūsdienās ekonomika ir kļuvusi daudzveidīgāka, un tāpēc tiešā sociālajā dialogā ir jāiesaista visi attiecīgie sektori: darba devēju organizācijas, arodbiedrības un valdības, kā arī lielā sociālās jomas un ekonomikas dalībnieku, uzņēmēju un darba devēju grupa, kas veido jauno sociālo ekonomiku un kam ir arvien svarīgāka loma attīstītajās valstīs.

Papildus tradicionālajām *kopīgumu sarunām* ir jārisina arī *sociālais dialogs ar SE dalībniekiem*, jo šāds dialogs vairāk atbilstu ekonomikas stāvoklim, kas izveidojies šā gadsimta sākumā.

10.6. Sociālā ekonomika un valsts politika

Vairāk nekā divdesmit gadus Eiropas iestādes (Parlaments, Komisija un Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja) ir atzinušas SE spēju novērst būtiskas sociālās un ekonomiskās nelīdzsvarotības izpausmes un sekmēt dažādu vispārēju mērķu sasniegšanu. Nesen Eiropas Parlaments nosauca SE par Eiropas sociālā modeļa fundamentālu pīlāru un stūrakmeni (*clé de voûte du modèle social européen*).

Tāpēc dalībvalstīm un Eiropas Komisijai būtu jārikojas aktīvāk nekā līdz šim un jāsāk īstenot konkrēti pasākumi, lai panāktu, ka SE kļūst ne tikai par efektīvu instrumentu, kas ļauj sasniegt noteiktus vispārējas nozīmes valsts politikas mērķus, bet arī par patstāvīgu mērķi (kooperācija, savstarpējība, apvienošanās un pilsoniskās sabiedrības iniciatīva vispārējās interesēs), kurš ir vajadzīgs attīstītas sabiedrības un ar Eiropas sociālo modeli saistīto vērtību konsolidācijai. Šajā jomā SE organizācijām ir svarīga loma, iesniedzot iniciatīvas un priekšlikumus ES iestādēm, politiskajām partijām, arodbiedrībām, augstskolām un citām ar pilsonisko sabiedrību saistītām organizācijām.

10.7. Sociālā ekonomika un tirgi: konkurētspēja un sociālā kohēzija

Sociālās ekonomikas līdzšinējo un nākotnes attīstību Eiropā lielā mērā ir ietekmējušas un ietekmēs pārmaiņas vidē, kurā tā darbojas, īpaši tirgos, kuros notiek arvien straujāka globalizācija un palielinās konkurence, notiek ražošanas decentralizācija un pārvietošana, kā arī pārmaiņas valdību darbībā, iezīmējoties arvien skaidrākai tendencei pakāpeniski atcelt sabiedrisko pakalpojumu regulējumu, pakļaujot tos privatizācijai. Līdz ar jaunām sociālajām problēmām (sabiedrības novecošanu, masveida migrāciju u.c.) šīs pārmaiņas paver sociālajai ekonomikai ne tikai izaugsmes iespējas, bet arī rada lielākas problēmas un apdraudējumu dažās tās darbības jomās.

Dažādiem SE uzņēmumiem un organizācijām ir grūti savā darbībā integrēt efektīvus ražošanas procesus un sociālās labklājības mērķus. Lai varētu nodrošināt sabiedrības labklājību un veicināt sociālo kohēziju, SE dalībniekiem nekavējoties ir jāizstrādā konkurētspējas stratēģija atbilstoši jaunajām prasībām, ko izvirza pieaugošā konkurence tirgos.

Minētajās konkurētspējas stratēģijās noteikti jāparedz veidot uzņēmējdarbības tīklus un apvienības, radīt jaunus veidus, kā finansēt uzņēmumus, produktu un procesu jauninājumus, un veicināt apmācību un zināšanu pilnveidošanu.

10.8. Sociālā ekonomika, jaunā paplašinātā Eiropas Savienība un integrētas Eiropas un Vidusjūras reģiona telpas attīstība

Būtisks Eiropas Savienības mērķis ir veidot integrētu Eiropas telpu, kur iespējami drīzākā laikā ir jāsamazina sociālās un ekonomiskās atšķirības starp ES-15 un 12 jaunajām dalībvalstīm Austrumeiropā un Dienvideiropā. Šīs atšķirības izraisīja lielu migrācijas plūsmu no Austrumeiropas uz Rietumeiropas valstīm. Eiropas Savienībai ne tikai jāstiprina sociālā kohēzija, bet arī jāturpina darbs,

lai izveidotu integrētu Eiropas un Vidusjūras reģiona telpa, kurai jāklūst par labklājības un stabilitātes telpu. Tāpēc visās valstīs ap Vidusjūru ir jāveido spēcīgas demokrātiskas struktūras un šā reģiona dienvidu daļas valstīs ir jāpalielina ar pilsonisko sabiedrību saistīto ražošanas struktūru efektivitāte.

Šajās valstīs ekonomikas attīstību un augstāka dzīves līmeņa sasniegšanu vairumam iedzīvotāju kavē liels iedzīvotāju skaita pieaugums un citi strukturāli šķēršļi. Eiropas un Vidusjūras reģiona valstīs ir kļuvušas par vienu no ģeogrāfiskajiem rajoniem ar vislielāko migrāciju gan apjoma, gan intensitātes ziņā. Šo stāvokli vēl vairāk sarežģī lielu iedzīvotāju grupu pieplūdums no Latīņamerikas, Subsahāras Āfrikas un Dienvidaustrumu Āzijas valstīm.

Savu īpašo pazīmju dēļ SE dalībnieki var sniegt būtisku ieguldījumu imigrantu integrēšanā un tirdzniecības plūsmu attīstībā starp ES un Vidusjūras reģiona dienvidu daļas valstīm.

10.9. Izglītības sistēma, pētniecība un tīkli, universitātes un sociālā ekonomika

ES izglītības sistēmai, īstenojot apmācības projektus, lai īstētu uzņēmējdarbības iniciatīvas atbilstoši SE vērtībām, ir svarīga loma uzņēmējdarbības kultūras un ekonomikas demokratizācijas veicināšanā. Savukārt, lai SE uzņēmumi varētu piedāvāt jaunus produktus un ieviest jauninājumus, tiem ir jāsadarbojas ar universitāšu centriem, kas veido un nodod zināšanas. Pētniecības un informācijas apmaiņas tīkli starp minētajiem centriem un SE profesionāļiem, tāpat kā iepriekšējos gados, palīdzēs paplašināt SE jomā nepieciešamo zināšanu bāzi un izplatīt šīs zināšanas visā Eiropā.

10.10. Sociālās ekonomikas identitāte un vērtības

Jaunā sociālā ekonomika ir ES *sabiedriskā labuma pils* daudzveidīgā ekonomiskajā sistēmā līdzās valsts sektoram un privātajam komercdarbības sektoram. SE uzdevums ir nepieļaut sociālās ekonomikas kā sabiedriskā labuma pakalpojumu sniedzēja lomas mazināšanos vai izzušanu. Tāpēc SE dalībniekiem īpaša uzmanība jāvelta vērtībām, kas veido SE identitāti, un jāizmanto visas šīm vērtībām atbilstošās sociālās un kultūras metodes, lai stiprinātu institucionālo atpazīstamību un palielinātu ekonomisko un sociālo potenciālu.

Iepriekš minēto problēmu un tendenču uzskatījums nav pilnīgs, bet tas ir tikai priekšlikums, par ko būtu jādebatē, un sākuma punkts pārdomām Eiropas jaunajā attīstības posmā pēc ES nesenās paplašināšanās.

Šajā jaunajā posmā un jaunajā sociālajā ekonomikā tās dalībniekiem pašiem ir jāuzņemas atbildība un jādefinē SE konkrētās pazīmes un jāizvirza stratēģiski mērķi, kas jāsasniedz, lai sociālajai ekonomikai būtu būtiska nozīme Eiropas veidošanas procesā.

Šis pētījums tika veikts pēc Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas (EESK) pasūtījuma, un tajā ir pausts pētījuma autoru un attiecīgo organizāciju viedoklis. EESK nav oficiāli pieņēmusi un atbalstījusi šajā pētījumā paustos viedokļus, un tos nevar uzskatīt par EESK viedokļiem. EESK negarantē pētījumā sniegtās informācijas precizitāti un neuzņemas atbildību par jebkādu tās izmantošanu.
